

KALEVI HEINILÄ

Liikunta- ja yliopistoura **KRIITTISENÄ HAASTEENA**

Liikuntatieteellinen Seura

Liikunta- ja yliopistourani kriittisenä toisinajattelijana

KALEVI HEINILÄ

Liikunta- ja
yliopistourani
kriittisenä
toisinajattelijana

Liikuntatieteellinen Seura

© Kalevi Heinilä ja Liikuntatieteellinen Seura
Ulkoasu: Antero Airos
Kuvat: Kalevi Heinilän kotiarkisto

ISBN: 978-952-5762-14-3

Paino: PunaMusta 2020

JOHDANTO

Aseet olivat rintamalla vaienneet. Olin kotiutunut vuonna 1945 Rukajärven korpisodasta ja upseerikoulusta ja kouluttauduin rauhanajan tehtäviin. En kuitenkaan aavistanut, että elämäntyönikin olisi paljossa eräänlaista rintamapalvelua ja sanasotaa oikean ja väärän, toden ja epätoden, yleisen edun ja itsekkäiden ryhmäetujen välillä.

Kotiutuneille oli tärkeää kouluttautua työmarkkinoille. Siksi voimistelunopettajan tutkinto kohtuullisina vaatimuksinaan tuntui monille urheilua harrastaneille luontevalta ratkaisulta. Tämän valinnan vuonna 1945 tehneisiin kurssitovereihini lukeutui esimerkiksi joukko tunnettuja mestariurheilijoita. Ryhmäämme kuului myös Mannerheim Ristin ritari **Paavo Koli**, joka sittemmin jatkoi opintojaan valtiotieteellisessä tiedekunnassa suorittaen tohtorin tutkinnon ja samalla kannustaen minua vastaaviin jatko-opintoihin ja tutkintoihin. Erityistä tässä kumppanuudessamme oli myös se, että meidät valittiin uramme aikana yhteiskuntatieteiden professoreina yliopiston korkeimpaan virkatehtävään: Koli Tampereen ja minut Jyväskylän yliopiston rehtoreiksi.

Saatuani vuonna 1965 nimityksen Jyväskylän korkeakoulun professoriksi ensimmäisenä haasteellisena tehtävänä oli uuden liikuntatieteellisen opettajakoulutuksen kehittäminen uusine tutkintoineen, opettajavirkoineen ja laitostiloineen sekä alan tutkimustyön käynnistäminen. Koko tämä perustavanlaatuisen kehittämistyö edellytti suunnittelua ja ratkaisuja, joihin perinteinen voimistelulaitos ei antanut valmiita malleja. Laajaa ja vaativaa uuden laitoksen kehittämistä kuormitti myös jatkuva kiistakysymys vanhan voimistelulaitoksen uudistamisesta. Tämän ratkettua uusia häiriöitä ja ristiriitoja aiheutti politisoitunut opiskelijaliike ja sitä tukevien professorien pyrkimys politisoida myös tutkimustyö ja yliopistokoulutus.

Yliopistolaitos oli ajautunut 1970-luvulla uusvasemmistolaisen opiskelijaliikkeen synnyttämään murrosvaiheeseen, jossa opetusministeriön myötä pyrittiin kumoamaan yliopistojen perinteinen hallintorakenne ja politisoimaan niiden opetusta ja tutkimusta. Jyväskylän yliopiston arvostettu rehtori **Simo Ilppo Louhivaara** turhautui jatkuviin kiistoihin ja luopui kesken toimikauttaan tehtävästään siirtyen Berliinin yliopiston matematiikan professoriksi. Uudeksi murroskauden luotsaajaksi vaalikollegio valitsi minut. Vanhan liiton yliopistomiehenä ryhdyin osaltani puolustamaan perinteistä opetuksen ja tutkimuksen vapautta ja samalla tieteellisen asiantuntemuksen tärkeyttä yliopiston hallinnossa. Tässä lähes viisi vuotta kestäneessä ristiriitaisten intressien sävyttämässä kiistassa onnistuttiin lopulta säilyttämään yliopiston perinteinen vapaus maan opetuksen ja tutkimuksen keskuksena.

Siirryttyäni täysin palvelleena eläkkeelle olen jatkanut erityisesti liikuntakulttuurimme kehityksen kriittistä tarkkailua. Liikunta- ja urheilukulttuurimme on vahvasti perinnesidonnaista. Suuret yhteiskunnalliset elämänmuutokset, mutta myös kansainvälisen urheilun kehitys edellyttäisivät liikuntakulttuurimme uudistumista. Tätä olen kriittisenä toisinajattelijana pyrkinyt jatkuvasti edistämään, josta kirjan jälkiosassa on joukko näytteitä. Vuosien varrella kirjoitetuissa näytteissä on paikoin toistoa, mikä kuitenkin eri asiayhteydessä on osin perusteltavissa.

Yhteiskunta, jossa elämme ja toimimme, säätelee viitekehystenä kaikkia sen osajärjestelmiä taloutta ja liikuntakulttuuria myöten. Siksi näiden osajärjestelmien kehitystulkintaa varten olen liittänyt kirjoitukseen myös kriittisen analyysin maamme yhteiskuntajärjestelmästä ja markkinataloudesta, joka nykyisin hallitsevasti ohjaa mm. kaupallistunutta kilpaurheilua ja sen kehitystä yleisöviihteenä.

Espoossa huhtikuussa 2020

Kalevi Heinilä

SISÄLLYS

1. YLIOPISTOURAN HAASTEITA	9
Yliopistouralle sosiologina	11
Liikuntapedagogiikan professorina 1965–1971.	12
Oppilaskeskeisen järjestelmän kehittelyä	14
Liikunnan yliopistokoulutus: Helsinki vai Jyväskylä?	17
Kaksi kilpailevaa laitosta.	19
Tampereen uusi tutkimuslaitos tuli yllätyksenä	22
Politiikka kiistakapulana	23
Vääntöä kehittämisohjelmasta	24
Yliopiston hallintouudistus haasteena	27
2. YLIOPISTON JA YHTEISKUNNAN KRIITTISTÄ TARKASTELUA	30
Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino	31
”Kunnon kansalainen”	33
”Kaiken maailman dosentit, professorit ja ministerit”	34
Tutkimustyön autonomiasta.	38
Yliopistourani tilinpäätös	39
3. ISTUMAVIIHDE VAI KANSALAISKUNTO?	41
Valtioneuvoston liikuntapolitiikka	46
Huippu-urheilun yhteiskunnallinen rooli	48
Terve sielu terveessä ruumiissa.	51
Liikuntaa kaikille	52
Voimavarojen mobilisointi – satunnaismenestykseen	54
Kestävän kehityksen haasteita	54
Liikuntakulttuurin yhteiskunnallinen rooli markkinataloudessa.	56
Kriittisyyden lisääntyvä tarve.	59
Urheilusankaruuden arviointia.	61
Urheilun arvottaminen	63
Vaativustaso ja arvokisat arvon mittana.	64

Julkinen arvostus - julkinen toimiala?	67
Media, yleisö ja huippu-urheilu	70
Median ja huippu-urheilun yhteiset intressit	72
Maailman suurin pieni asia	74
Kestävä kehitys?	75

4. KILPAILUN YHTEISKUNTA 77

Yhteisöjen toimintamallit	80
Kilpaileva ihminen	82
Kilpailun järjestelmä	84
Mistä kilpaillaan?	86
Kilpailu kannusteena	88
Kilpailun perustyytit	90
Kilpailun ruuvikierre	92
Tervettä ja epätervettä kilpailua	93
Kestävä kehitys nykyhaasteena	109
Minäkäsitys ja kilpailu	118
Kilpailun elämäkäsitys	124
Lähdekirjallisuus	129
Kirjoittajan taustatiedot	130

1

YLIOPISTOURAN HAASTEITA

Professori Erik Allardt ja kirjoittaja kesälaitumilla
Vasikkasaarella.

Suoritettuani voimistelunopettajana myös valtiotieteiden kandidaatin jatkokutkinnon sain ensimmäisen pysyvemmän työpaikan vuonna 1951 Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton (SVUL) kasvatusosaston päällikkönä lähimpänä esimiehenä pääsihteeri **Kallio Kotkas** ja järjestöosaston kollegana Mannerheimin ristin ritari, valtiotieteen maisteri Reino Korpi. Kasvatustehtävän roolissani poikkesin urheilujärjestöjen yksisuuntaisesta menestyspyrkimyksestä, josta osoitukse-
na vaikkapa järjestön valtakunnallisilla neuvottelupäivillä pitämäni esitelmän idealistiset teesit:

”Liikuntakasvatus ei saa olla yksipuolista kasvatusta ”lihaskuntoon”, vaan sen on oltava kasvatusta kansalaisyhteiskuntaan, johon kuuluu: a) elämänarvojen oikea näkemys ja niiden toteuttaminen elämässä, b) sopeutuminen yhteisöelämään, c) perhe ja kotielämän arvostaminen, d) työnteon ensiarvoisuus ja e) tapakulttuurin kunnioittaminen.”

Olin kasvatuspäällikön tehtävässäni sittemmin SVUL:n historiassa ainutkertainen tapaus joutuessani liittohallituksen edessä vastaamaan puheistani. Olin ottanut itsenäisen roolin, kun en ollut tyytynyt vain myötäilemään järjestöjohtajien tavanomaisia urheilukäsityksiä ja tarkoituksia. Käsitykseni mukaan virkamiehellä pitää olla asiantuntijan vastuunsa: asioitten tuuletelu ja kriittiset tilannearviointit ovat myös kaiken kehityksen perusedellytyksiä.

Tätä ymmärrystä löytyi liittohallituksen kokouksessa maakuntien edustajilta, mutta myös hallituksen puheenjohtajalta, sodan aikaiselta pääministeriltä **Jukka W. Rangellilta**, jolle sittemmin kirjoitin puheluonnokset mm. Ivar Wilskmanin syntymän 100-vuotisjuhlaa varten ja tärkeästä valtakunnanliittokysymyksestä. Virkanäyttöjeni perusteella sain myös kutsun KOP:n pääkonttoriin, jossa Rangell totesi panneensa merkille pyrkimykseni ”ajatella asioita” ja tällä perusteella kutsui minut SVUL:n työvaliokuntaan pysyväksi asiantuntijaksi. Ennätiin osallistua vain pariin kokoukseen, kun pyysin virkavapautta saatuani Asla-stipendin Kalifornian yliopistoon.

Haasteellisin tehtäväni SVUL:n kasvatuspäällikkönä oli urheilumme isän Ivar Wilskmanin syntymän satavuotisjuhlan järjestäminen Messuhallissa vuonna 1954. Kyse oli kansallisesta suurjuhlasta ja järjestön odotukset juhlan järjestelyjen ja ohjelman suhteen olivat sen mukaiset. Puheenjohtaja Rangellkin kiusoiteli meitä juhlan suunnittelijoita ja järjestäjiä ennalta uudella ”te kavalkadin tekijät” -lempinimelle, mikäli epäonnistuisimme tehtävässämme. Mutta juhla onnistui jopa yli odotusten, kuten monet toimittajat jutuissaan totesivat. Juhlasta tehdyt filmikopiot levittivät myöhemmin urheilun hyvää sanomaa kaikkiin SVUL:n maakuntapiireihin. Palkinnoksi tehdystä työstä sain vastaanottaa myöhemmin SVUL:n ansiomerkin.

Opintojen rahoittaminen. Kesät toimin 1946–48 yleisurheilun piirivalmentajana. Kuvassa Armas Valste perehdyttää kirjoittajan valmennuskurssilla kiekonheiton tekniikkaan.

Yliopistouralle sosiologina

Vuosi päätoimista sosiologian opiskelua Asla-stipendillä Kalifornian yliopistossa oli oman kehitykseni kannalta tärkeä. Se oli todellista uuden ja kiinnostavan tiedon oppimisen aikaa. Kaikelle tälle tuli vielä käytännön katetta, kun professori **Heikki Waris** tiedusteli kirjeitse kiinnostustani sosiologian assistentin tehtävään Helsingin Yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa, mihin luonnollisesti vastasin myönteisesti. Samanaikaisesti lähetin SVUL:lle eroanomuksen.

Vuosina 1955–1964 tein työtä vuorotta, mutta samalla ne olivat yliopistourani parasta kehityskautta. Sosiologian laitoksen johtajana professori **Erik Allardt** osoitti etevämmyytensä luodessaan alalleen innostuneen oman koulukunnan ja kehittäessään sosiologiasta yhden tiedekunnan suosituimmista oppiaineen.

Empiirinen tutkimus sosiologiassa oli maassamme vielä uutta ja me ensimmäisen polven yrittäjät tunsimme olevamme tehtävissämme tienraivaajia. Empiiriselle tutkimukselle uudet tutkimusmenetelmät, mittaustekniikat ja otantamenetelmät avasivat uusia mahdollisuuksia. Yhteiskunta monine haasteineen odotti meitä – totuuden etsijöitä.

Väiteltäni sosiologiassa valtiotieteen tohtoriksi vuonna 1959 olin suuntautumassa yhteiskuntatieteelliselle ammattiuralle. Erityisenä kiinnostuksen kohteena olivat yhteiskunnan lisääntyvät turvattomuus- ja vieraantumisasihmöt, joihin

olin sekä sosiologian että sosiaalipolitiikan opinnoissani perehtynyt. Oletin näillä ilmiöillä olevan yhteyttä ainakin osin nyky-yhteiskunnassa kaikilla elämäniloille yleistyvään kilpailuun ja tästä johtuvaan suoritusten ja saavutusten korkeaan arvostukseen. Valmistin asiasta vuonna 1963 laajan teoreettisen tutkimusohjelman: *Sosiaalinen turvattomuus ja eturistiriidat suoritusten ja kilpailun yhteiskunnassa*, josta seuraavassa otteita:

"Kilpailu on koetinkivi, jonka avulla avoimessa yhteisössä arvioidaan yksilöiden suoritukset, ja kilpailukyvyyn mukaan määräytyvät kohoamisen mahdollisuudet ja yksilöiden lopulliset "pääteasemat" yhteiskunnan stratifikaatiossa. Menestymistä korostava, sosiaalisen liikkuvuuden yhteiskunta on kilpailun yhteiskunta [...]."

Avoimen kilpailun yhteiskunnan muotokuva – menestyvä ihminen – ei kuitenkaan ole täydellinen ilman huonompiosaisen muotokuvaa Kilpailun yhteiskunta vinosuuntaa helposti huomion menestyviin ja jättää varjopuolelle muut väestöryhmät. Kilpailun yhteiskunnassa julkisen huomion kohteena ovat tehokkuus, rationaalisuus, yritteliäisyys ja suoritukset, jotka ovat ensi sijassa menestyville tunnusomaisia piirteitä [...]."

Kilpailulla on kaikilla elämäniloilla tehokkuutta ja suorituskykyä korostavana diskriminoiva, erotteleva, vaikutuksensa: kilpailu erottaa toisistaan kaksi väestönosaa; menestyvät ja vähäväkiset, voittajat ja häviäjät [...]." (HY:n sosiologian laitoksen tutkimuksia n:o 23 s. 6–7)

Tarkoituksenani oli testata teoriaa Ristiinan kuntaan perustettavan lastulevytehtaan henkilöstön ja työntekijöiden parissa, mutta tämä ei omalta osaltani toteutunut. Valtiovalta oli tehnyt päätöksen uuden yliopistollisen liikuntalaitoksen ja liikuntapedagogiikan professorin oppituolin perustamisesta Jyväskylään. Perheellisenä ja vailla vakinaista virkaa jouduin arvioimaan elämäntilannettani ja päädyin alkupe räiseen uravalintaan. Luovuin Ristiinan tutkimushankkeesta ja keskityin pätevytymään liikunnan ensimmäiseen professorin virkaan. Asiantuntijat kelpuuttivat tutkimusnäytteitten perusteella kirjoittajan päteväksi – tai pikemminkin – kehityskykyiseksi virkaan.

Liikuntapedagogiikan professorina 1965–1971

Professuurini virkaanastujaisesitykseni pidin aiheesta: *Ymmärtäminen, tietäminen ja taitaminen liikuntapedagogiikan peruskysymyksinä*. Erityispedagogiikan professori **Niilo Mäki** onnitteli minua esitelmän jälkeen: "Odotin että olisit puhunut esim. pituushypystä". Entisenä valmentajana olisin ollutkin pätevämpi puhumaan pituushypystä kuin liikuntapedagogiikasta. Mutta uusi virka ja koulutusyksikkö olivat kirjoittajalle enemmän kehityshaasteita kuin pätevyiden näyttöjä.

Yhdessä neuvotellen pyrimme luomaan perusteet yhtenäisemmälle opettajien koulutusjärjestelmälle. Tällainen järjestelmä puuttui ainakin aikaisemmin voimistelulaitoksen koulutuksesta, jossa jokainen opettaja saattoi valita itsenäisesti oman opetuksensa ilman yhtenäisen koulutusjärjestelmän puitteita ja ehtoja. Esimiesasemassa ja pätevyytteni ahtaissa rajoissa pyrin koulutusjärjestelmän kehitystyössä keskittymään lähinnä peruseriaatteiden laatimiseen. Tässä tarkoituksessa loin eräänlaisen typologian kolmesta erilaisesta ja eri maissa sovelletusta järjestelmästä.

Yhteiskuntakeskeinen järjestelmä on alistettu palvelemaan koko kansakunnan valtiollista intressiä ja tarkoitusta. Tätä mallia sovelletaan selvimmän autoritaarisissa yhteiskunnissa, joissa valtio isännöi kaikkien instituutioiden toimintaa. Tämänkaltaisen järjestelmän oli käytössä sotien jälkeen sosialistisissa maissa kuten Saksan Demokraattisessa tasavallassa (DDR) tunnuksin *Työhön ja puolustamaan*. Samoja järjestelmäpiirteitä voi esiintyä myös sellaisissa ei-sosialistisissa maissa, joissa esimerkiksi yhteiskunnan vakaus itsenäistymisen varhaisvaiheessa pyritään turvamaan julkisen vallan autoritaarisilla toimintatavoilla. Tiukka rivivoimistelu, sotilaallinen sauvavoimistelu ja suuret voimistelujuhlat ovat esimerkkejä tällaisista autoritaarisista liikuntajärjestelmistä.

Yhteiskuntakehityksen mukana yhteiskuntakeskeiset järjestelmät ovat kovenevan kilpailun seurauksena urheilussa yleistyneet ja kansalliset liikuntajärjestelmät ovat standardisoituneet usein kansainvälisen urheilujärjestelmän mukaan. Näissä järjestelmissä liikuntaohjelma koostuu pääosin kansainvälisistä lajeista ja niiden suoritustekniikan ja -kyvyn harjoitteista. *Urheilukeskeisessä järjestelmässä* korostuu suorituskeskeisyys ja se sellaisenaan testaa samalla oppilaiden suhteellista suorituskykyä ja erottelee sen perusteella ”jyvät akanoista”.

Mitä totaalidemmin kansainvälinen urheiluliike lajeineen ja kilpailullisine toimintamuotoineen hallitsee jonkun maan kansallista liikuntakulttuuria, sitä todennäköisempää on, että vastaavasti niiden koulujen liikuntaohjelmat ja liikuntakasvatus välineistöineen ovat ohjelmaltaan *suorituskeskeisiä*. Sama vastaavuus näkyy tyttöjen ja poikien liikuntakasvatusjärjestelmissä: koska poikien ja miesten yleinen liikuntakulttuuri on vahvasti urheilukeskeistä ja kilpailullista, myös poikien liikuntajärjestelmä on kouluissa usein urheilullinen, kun taas tyttöjen ja naisten liikunnallisuutta korostava liikunnallinen suuntaus toteutuu myös tyttöjen liikuntakasvatuksessa ja sen vähäisemmässä urheilukeskeisyydessä.

Oppilaskeskeisessä kasvatusjärjestelmässä lähtökohtana on itse oppilas ja hänen kehityksensä ja parhaansa liikunnassa ja liikunnan avulla toteutettuna. Kun maamme peruskoulujärjestelmä uudistettiin ja sen opetussuunnitelmakomitea kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa komitean puheenjohtaja kouluneuvos **Urho Somerkivi** evästi komiteaa velvoittavasti sanoillaan: ”Muistakaa että olemme oppilaan asialla!”.

Komitea onnistui vaikeassa tehtävässään ja päätyi yksimieliseen esitykseen, jopa tuntijakoesitystä myöten, johon kohdistui kovia paineita opettajien ainejärjestöjen ammatillisten intressien vuoksi. Ja huolimatta maamme urheilukeskeisestä valtakulttuurista liikuntakasvatuksen järjestelmä peruskoulu-uudistuksessa pysyi

oppilaan asialla, tehtävänään kasvattaa liikuntaan ja liikunnan avulla. Komitean liikuntakasvatuksen jaosto kirjasi muistioonsa suorasukaisesti, ettei koulun tehtävänä ole kasvattaa kilpaurheilijoita! Liikunta on tarkoitettu jokaiselle oppilaalle riippumatta heidän luontaisista kyvyistään. Tämän mukaan myös liikuntatuntien ohjelman tulee edistää kaikkien oppilaiden osalta tarkoitustaan, jossa pysyvä liikunnan harrastus eli kasvattaa liikuntaan on keskeistä.

Jyväskylän uusi liikunnanopettajien koulutus pyrki kehittämään sisältöjä nimenomaisesti oppilaskeskeisen mallin mukaisesti. Tässä uusi järjestelmä poikkesi Helsingin yliopiston voimistelulaitoksen perinteisestä mallista, joka erityisesti poikien osalta oli korostetusti urheilukeskeinen. Urheilukeskeisen koulutuksen saaneet voimistelunopettajat suhtautuivat kriittisesti Jyväskylän koulutukseen nimenomaan sen poikkeavan koulutusjärjestelmän vuoksi.

Edellä kuvatut liikuntakasvatusjärjestelmät olivat teoreettisia ideaalityyppejä, joita käytännön järjestelmät enemmän tai vähemmän lähentyvät. Jokaisessa järjestelmässä voi siten olla piirteitä muista järjestelmistä, mutta kuten edellä kuvattu vertailu voimistelulaitoksen ja Jyväskylän välillä osoittaa, jokin näistä kolmesta johtoideasta: yhteiskunta, urheilu, oppilas, voi nousta keskeisimmäksi ja sellaisena tunnusomaiseksi koko järjestelmälle. Ja tämä keskeisyys vuorostaan riippuu usein kyseisen maan vallitsevasta kehyskulttuurista, sen perinteistä, valtarakenteen autoritaarisuudesta, kansainvälisestä suuntautumisesta, mutta myös itse liikunnanopettajan arvosuuntautumisesta.

Oppilaskeskeisen järjestelmän kehittäminen

Jyväskylän liikunnan opettajakoulutuksessa pyrittiin tukeutumaan oppilaskeskeisen järjestelmän periaatteisiin. Kehittämisessä laitoksen lehtorien osuus oli ratkaiseva, eikä vain oppilaiden kehitysiän mukaisten tuntiohjelmien, vaan myös opetusmetodien kehitystyössä. Opettajakoulutuksessa on pyrittävä yhdistämään teoria ja käytännön opetus. Tällainen integrointi oli ollut aikaisemmin hyvin vähäistä. Jyväskylässä opetuksen yhtenäistämiseksi yhteisten kasvatustavoitteiden mukaisesti oli tähän paremmat mahdollisuudet. Tätä pyrin edistämään esimerkiksi laitoksen opettajakunnalle tarkoitettujen muistioiden avulla, kuten 3.2.1966 päivätyllä tekstillä ”Liikuntapedagogiikan käytännön harjoitukset”:

”Peruskurssien liikuntaohjelman ja opetussisällön valinnassa sekä kurssivaatimusten asettamisessa on pidetty johtoajatuksena koulunuorison liikuntaharrastuksen edistämistä. Peruskurssilla ei pyritä urheilijoiden, valmentajien eikä kilpailuomareiden vaan liikuntakasvattajien koulutukseen. Peruskurssin liikuntalajien eriasteinen korostus opetustuntimäärien ja kurssivaatimusten suhteen ilmentää eri lajien suhteellista merkitystä liikuntapedagogiikan harrastustavoitteen ja kasvatuspäämäärien toteuttamisessa. Vaikka käytännön harjoituksia ohjaavana periaatteena on harrastustavoite, tämä ei mer-

kitse ylempiasteisten liikunnallisten, psykofyysisten, esteettisten, eettisten ja sosiaalisten kasvatustavoitteiden syrjäyttämistä. Näitä varsinaisia kasvatustavoitteita on pyrittävä toteuttamaan kaikessa käytännön liikuntakasvatuksessa, mutta luonteeltaan läpäisevinä periaatteina ne eivät sovellu yhtä hyvin kuin harrastustavoite käytännön liikuntaohjelman ja opetussisällön valinnan opasteiksi. Lisäksi harrastus on erinomaisen tärkeä ehto liikuntapedagogiikan varsinaisten kasvatustavoitteiden edistämiseksi [...]"

Liikunta runsaine vaihtoehtoineen on ikuinen haaste ei vain käytännön työssä, vaan myös opettajain koulutuksessa. Mielestäni vain voimistelu ja liikuntaleikit eri muodoissaan edustavat perinteistä koululiikuntaa, kun taas urheilulajit pääosin kansainvälistä kilpaurheilua, mikä suorituskorosteisena on pulmallinen liikuntakasvatuksen kannalta, sillä liikunta on tarkoitettu kaikille eikä vain urheilullisesti lahjakkaille lapsille ja nuorille. Opetusohjelman suunnittelun haasteita ovat lisäksi lajien runsaus, niiden kehittäminen eri ikäryhmien edellytysten mukaan ja lajiopetukseen liittyvä nipelitiedon määrä, kuten säännöt, liikeoppi ja välineet, joista vieläpä koulujen voimistelusalien perinteinen taitovoimistelun telineistö, joka vaativuudellaan tuo esille liikunnallisesti heikot oppilaat vastoin liikuntatunnin tarkoitusta. Kaikki nämä ovat kysymyksiä, joihin tarvitaan perusteltuja ratkaisuja alan opettajakoulutusta suunniteltaessa. Tässä yhteydessä on myös muistettava, että liikuntakasvatus ei ole vain kouluikää varten, vaan sen tulisi edistää liikunnan harrastusta koko elämänkaarta varten.

Laitoksen esimiehenä etsin näihin ohjelmarunsauden ja -kehittelyn pulmiin teoreettista kehysmallia jakamalla liikuntaohjelman neljän perustarkoituksen mukaisesti seuraavasti:

Perusliikunta (voimistelu, juoksut, hypyt ja heitot)

– yleisen liikuntavalmiuden edistäminen

Pallopelit

– harrastuksen edistäminen ryhmätoiminnan ja joukkueurheilun avulla

Ulkoliikunta (lenkkeily, suunnistus, uinti, hiihto, luistelu)

– harrastuspiirin ja -jatkuvuuden edistäminen

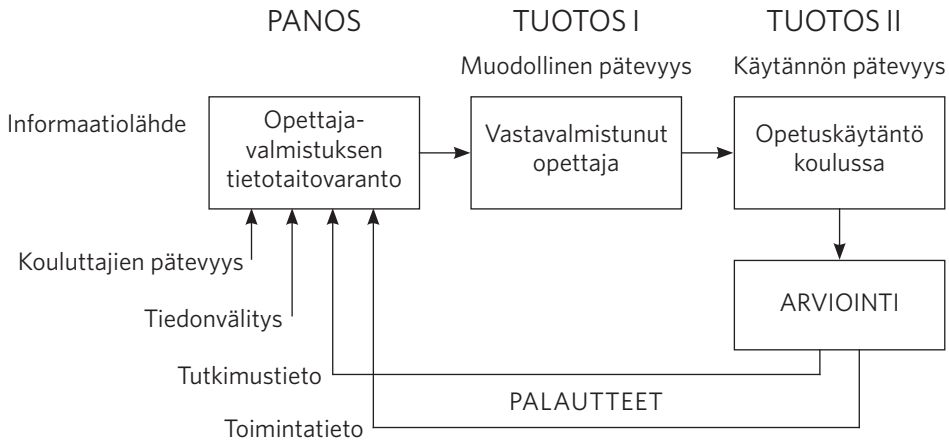
Kuntoutus (voimaharjoittelu, kuntopiiri, kuntovoimistelu)

– kunnosta huolehtiminen harrastuksena

Jälkipolvien on vaikea käsittää sitä alkutilannetta, josta liikunnanopettajien koulutus Jyväskylässä käynnistyi. Lähtökohtina olivat tarjolla lähinnä voimistelulaitoksen perinteinen voimistelunopettajien koulutus ja lajiliittojen odotukset. Näistä lähtökohdista ei ollut kovinkaan paljon apua opettajakoulutuksen suunnittelussa uudistuvaa opetusta varten. Laitoksen esimiehenä tunsin vastuuni tämän koulutus-

järjestelmän kehittämistä. Tiesin kybernetiikan opinnoista, että minkä tahansa järjestelmän kehittäminen ja päivittäminen yhteiskuntakehityksen mukaisesti edellyttää toiminnan kriittistä arviointia ja siitä saatujen palautteiden hyväksi käyttämistä seuraavan mallin mukaisesti:

KEHITTYVÄ OPETTAJANVALMISTUSJÄRJESTELMÄ

Yliopisto ei voi toimia tehtävässään "norsunluutornissa", vaan sen antaman koulutuksen pätevyyttäkin on testattava ja kehitettävä käytännön tuloskriteereillä. Yhteiskunta ja elämisen tarpeet muuttuvat. Niiden mukana myös koulutuksen tulee kehittyä ja siksi opettajakoulutus tarvitsee tutkimuksen antamaa palautetta. Tätä jatkuvan oppimisen ja kehittämisen tarvetta olen korostanut jo virkaanastujaisesityksissäni:

"Liikuntakasvatuksen alalla emme voi olla koskaan valmiit. Sitä emme voi olla ymmärtämisen tasolla: liikuntakasvatus on ihmistä ja ihmisen yhteiskuntaa varten. Elämisen ehdot muuttuvat ja niiden mukana kasvatuksen tavoitteet. Tietämisenkään tasolla ei voida olla koskaan valmiit: teoriat muuttuvat ja kehittyvät tutkimuksen ja tutkimusmenetelmien kehittyessä. Inhimillisen tietämisen piiri laajenee ja syvenee. Tutkimus antaa vastauksia, mutta samalla tuottaa aina uusia kysymyksiä ja uusia tutkimustehtäviä. Tutkimus on jatkuvaa etsimistä, mutta sellaisena ehkä aidointa ja olennaisinta ihmisyyttä. Jos emme ymmärtämisen ja tietämisen tasolla voi olla valmiit, miten voisimme olla sitä taitamisen eli käytännön tasolla, jonka kehitys kuitenkin ratkaisevasti riippuu ymmärtämisestä ja tietämisestä?"

Koska oma pätevyuteni rajoittui lähinnä tutkimustyöhön, keskityin opetuksessani tutkimuksiini eli mitä tiedetään tehtyjen tutkimusten valossa koulujemme liikuntakasvatuksesta. Keskeisenä lähteenä käytin oppikoululaisia koskevaa laajaa tutki-

mustani, jossa 4883 oppikoululaista vuonna 1959 nimimerkin suojassa esitti käsityksensä koululiikunnasta.

Mielenkiintoista olisi tietää, onko oppilaskeskisen peruskoulun myötä näissä oppilaiden käsityksissä koululiikunnasta tapahtunut mitään merkittävää muutosta? Käsittäkseni tällaisia vertailevia muutostutkimuksia ei ole toistaiseksi tehty. Maamme kehyskulttuuria on hallinnut edelleenkin urheilukeskeisyys kansainvälisine menestystavoitteineen. Yhteiskunnan muuttumisen myötä liikuntakulttuurin uudet tehtävät ovat kuitenkin yleisesti tiedostuneet ja tarvitsevat tilaa urheilukeskeisyyden rinnalle. Mutta näkyykö tämä muutos myös koululaisten liikuntakäsityksissä?

Liikunnan yliopistokoulutus: Helsinki vai Jyväskylä?

Palaan liikunnan opettajakoulutuksen uudistamisen alkuvaiheisiin 1950-luvulle. Alan yliopistollinen koulutus oli käynnistynyt jo vuonna 1882 Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella. Laitoksen koulutus oli rajoittunut aluksi yksivuotiseen ja vuodesta 1894 kaksivuotiseen ja sittemmin kolmivuotiseen voimistelunopettajan virkatutkintoon.

Suuren hajasijoittuneen Helsingin yliopiston pienenä yksikkönä voimistelulaitos oli jäänyt yliopiston monien eri tiedekuntien ensisijaisten kehittämistarpeiden vuoksi täysin unohtuiksi syrjäisellä Kasarminkadulla 24 – nykyisen Suomen Arkkitehtuurimuseon rakennuksessa – ja ilman toiminnan kehittämiseen kuuluvaa edunvalvontaa. Laitoksella ei ollut omaa edustusta yliopiston hallinnossa ja ainoana yhdyssiteenä olivat lääketieteellisen tiedekunnan nimittämät tarkastajat, joilla lääketieteen edustajina ei ollut riittävää pätevyyttä tai intressiä vieraan voimistelulaitoksen kehittämiseen.

Voimistelulaitoksen vanhoillisuus näkyi sen koulutustoiminnan vahvassa perinteisyydessä vielä 1950-luvulla: ”näin on aina tehty”. Siitä antoi hyvän näytteen myös laitoksen vanhentunut kirjasto, jota kukaan ei pitänyt ajan tasalla ja joka uudemman kirjallisuuden puutteessa jäi useimmilta opiskelijoilta täysin käyttämättömäksi. Toiminnan jääminen kehityksestä jälkeen johtuu usein tiedonvälityksen puutteista, josta myös voimistelulaitoksen toiminta oli todisteena. Mutta ongelmat voivat johtua myös kriittisyyden puutteesta, sillä ilman kriittisyyttä, ongelmätietoisuutta ja tavoitetta entistä parempaan, uhkaa pysähtyneisyys. Tieteellinen toiminta ja tutkimustyö perustuvat paljossa tähän ja ovat siksi tärkeänä edellytyksenä kaikkien toimialojen kehitykselle. Tieteellisen tutkimustoiminnan ja viestinnän puutteet voimistelulaitoksen toimintaohjelmassa ovat osaltaan ylläpitäneet myös koko liikuntakulttuurimme kehityksen hitautta.

Voimistelulaitoksen koulutustoiminnan perinteisyys johtui myös opettajakunnan tilapäisyydestä. Vakinaisten opettajavirkojen puuttuessa opetustehtäviä hoitivat tilapäiset tuntiopettajat. Laitoksen opetussisällöt koostuivat erityisesti miehillä perinteisen rivivoimistelun lisäksi kansainvälisen kilpaurheilun lajiohjelmasta.

ta, ja sen mukaisesti tilapäiset tuntiopettajat rekrytoitiin usein lajiliittojen valmennustehtävistä kouluttamaan tulevia voimistelunopettajia liikuntakasvattajiksi. Olin hankkinut Suomen Urheiluliiton kursseilla, **Armas Valsteen** opastuksella, yleisurheiluvalmentajan pätevyyden ja toiminut kesät 1946–1948 liiton piirivalmentajana. **Yrjö Noran** jälkeen ja hänen suosituksestaan toimin myös Jumpalla rata- ja kenttäurheilun tuntiopettajana, mutta täysin lajivalmentajan tapaan suorituskeskeisesti ja unohtaen tärkeimmän eli liikuntakasvattajan roolin.

Naisopiskelijoiden käytännön opetusohjelma oli painottunut tuohon aikaan enemmän liikuntakasvatukseen kuin kilpaurheiluun, koska opetuksen painopiste oli vahvasti voimistelussa. Alan opettajat **Elli Björksténistä Hilma Jalkaseen** ja **Elna Kopposeen** olivat suomalaisen naisvoimistelun kehittäjiä ja kansainvälisesti tunnettuja. Liikuntakasvatuksen kannalta olennainen ero näkyi myös siinä, että naisopiskelijoiden opetusohjelmaan sisältyi myös miesten urheilupainotteisesta ohjelmasta poiketen lasten ja nuorten kehityksen kannalta tärkeä leikkikulttuurin ja -ohjelmien opetus.

Leikkien merkitys lasten ja nuorten varhaiskehityksessä ja liikuntasosiaalisuudessa eli liikunnan sisäistämisessä on yleisesti tunnustettu, mutta nykyisen yhteiskuntakehityksen myötä vaarantunut. Asiasta tietoisena tein vuonna 2006 aloitteen Jyväskylän Nyyssösen Säätiölle erityisen nimikkorahaston perustamisesta lasten liikunnallisen leikkikulttuurin edistämiseksi tutkimuksen ja kehitystyön avulla. Vaikka kaikkien liikuntajärjestöjen ja -seurojen toiminnan tuloksellisuuskin perustuu lopulta lasten ja nuorten liikunnallisuuteen kyseisen rahaston tarkoitus ei ole kuitenkaan herättänyt järjestöissä kiinnostusta eikä tukemisen tarvetta. Urheilussa eletään lyhytjänteisesti tässä ja nyt.

Voimistelulaitoksen toiminnan pysähtyneisyys johtui osaltaan teoreettisten aineiden valikoimasta, joita edustivat kemia, fysiikka, anatomia ja lääkintävoimistelu. Näissä opetus oli lääkintävoimistelua lukuun ottamatta täysin teoriakeskeistä ja vaila mitään yhteyttä liikuntaan. Tästä syystä opiskelijat kokivat yleisesti nämä oppiaineet ammatillisen pätevyyden kannalta lähes turhiksi.

Maamme liikunta- ja urheilukulttuuri koki jälleenrakentamisen aikaan myös vahvan noususuhdanteen, josta osoituksena esimerkiksi Työväen Urheiluliiton (TUL) Liittojuhlat ja SVUL:n järjestämät Suurkisat. Tätä kehitystä Helsingin vuonna 1952 isännöimät olympiakisat olivat omiaan vahvistamaan. Nousukauteen kuului myös liikunnan ammatillisen opistokoulutuksen tehostuminen uusissa ajanmukaisissa urheiluopistoissa. Samanaikaisesti liikunnan korkein yliopistollinen koulutus toteutui kuitenkin pääosaltaan vanhan voimistelulaitoksen puutteellisissa tiloissa, osin Helsingin kaupungin vuokratiloissa ja kesä- ja talvilajeissa urheiluopistoissa.

Maamme yleinen liikunta- ja urheilukulttuurin noususuhdanne merkitsi kuitenkin sitä, että yliopisto-opetuksen puutteet nousivat julkisen huomion ja eduskunnalle annettavan aloitteen kohteeksi. Tästä seurauksena opetusministeriössäkin herättiin ja asetettiin **Päivö Oksalan** mukaan nimetty toimikunta laatimaan suunnitelma alan yliopistollisen koulutuksen kehittämiseksi maassamme. Samalla Helsingin yliopistossa tapahtui herääminen ja yliopisto nimitti rehtori

Jumppalaisia Pyhätunturilla vuonna 1947. Toinen vasemmalta Mannerheim-ristin ritari Paavo Koli, kirjoittaja takana kyykyssä ja edessä istuu hänen tuleva elämäkumppaninsa Liisa Saarenmaa.

Erkki Kivisen johdolla toimikunnan laatimaan suunnitelman voimistelulaitoksen uudistamiseksi.

Kehittämissuunnitelmien ydinpulmaksi nousi kysymys uudistetun laitoksen sijoituspaikkakunnasta. Valtion linjausten mukaisesti myös yliopistokoulutuksen maakunnallinen hajasijoittaminen oli tuohon aikaan yhteiskuntapoliittisen keskustelun polttopisteessä. Tämän pyrkimyksen ja eduskunnan toivomusaloitteen mukaisesti Oksalan toimikunta esitti liikunnan yliopistollisen koulutuksen käynnistämistä Jyväskylässä Kasvatusopillisen Korkeakoulun yhteydessä. Voimistelulaitoksensa kehittämiseen vihdoin herännyt Helsingin yliopisto pyrki luonnollisesti säilyttämään laitoksensa Helsingissä ja toimikuntansa muistiossa esitti sen sijoittamista Pirkkolan urheilupuiston yhteyteen tai Otaniemeen. Yliopiston perustelut eivät kuitenkaan enää vakuuttaneet valtiovallan päättäjiä ja alan yliopistollinen koulutus ylempiä tutkintoja myöten käynnistyi Jyväskylässä vuonna 1963.

Kaksi kilpailevaa laitosta

Tehty ratkaisu merkitsi alkuvuosina ainakin sitä, että maassa oli nyt kaksi toisistaan riippumatonta yliopistollista laitosta kilpailemassa keskenään. Tämä kilpailu oli herättänyt myös Helsingin yliopiston puolustamaan omaa perinteistä opettajakoulutustaan ja uusien johtajiensa luotsaamana Jumppa alkoikin rivakasti uudistaa ja nykyaikaistaa toimintaansa. Samanaikaisesti *Jyväskylän Kasvatusopilli-*

sen Korkeakoulun filosofisen tiedekunnan kasvatustieteellisen osaston liikuntakasvatuksen opintosuunta pyrki tilapäisissä toimitiloissaan käynnistämään ja vakauttamaan toimintaansa. Samanaikaiset kehittämishankkeet synnyttivät ristikkäispaineita kilpailevien laitosten ja samalla perinteisen voimistelunopettajien koulutuksen ja Jyväskylän uudistuvan koulutusjärjestelmän välille.

Voimistelulaitoksen kasvattina ja sen entisenä tuntiopettajana suhtauduin yliopiston nimittämän toimikunnan sihteerinä myönteisesti alan koulutuksen kehittämiseksi Helsingin yliopiston yhteydessä. Keskeisiä perustelujia kannalleni olivat yliopiston tarjoama monitieteinen potentiaalinen tuki alan koulutuksen kehittämisessä ja liikuntakulttuurimme valtakunnallisen päätöksenteon keskittyneisyys Helsinkiin. Toisaalta oli ilmeistä, että koulutuksen kehittäminen hajasijoittuneessa Helsingin yliopistossa on haasteellista, mikä käsitys tuntui olleen myös rehtori **Erkki Kivisellä** hänen tiedustellessa yksityisesti henkilökohtaista kantaani laitoksen sijoituspaikkakunnasta. Vastasin kannattavani Pirkkolan urheilupuistoa, mutta Jyväskylää pidin kuitenkin hyvänä toissijaisena ratkaisuna pahimpina puutteinaan lähinnä syrjäisyys alan valtakunnallisesta päätöksenteosta ja lääketieteellisten oppituolien puuttuminen mutta vahvuutena Jyväskylän korkeakoulun vahva opettajien koulutusperinne, kasvatustieteet ja kiinteät yhteydet yliopiston päätöksentekoon.

Uusi liikuntakasvatuksen opintosuunta Jyväskylässä kehittyi tilapäisten toimintaedellytysten ja ohjelmien puitteissa ripeästi ja korkeakoulun laajentuessa yliopistoksi opintosuunta itsenäistyi vuonna 1968 liikuntatieteelliseksi tiedekunnaksi. Uuden laitoksen toiminta alkoi näkyä myös liikunnan tiedonvälityksessä, jossa uudet ideat, tutkimustulokset ja kriittiset tilannearviot alkoivat avata lukkiutuneita käsityksiä ja liikuntakulttuurin uusia kehitysmahdollisuuksia. Tässä tehtävässä vuonna 1933 perustetulla, mutta nuorena nukkuneella Liikuntatieteellisellä Seuralla oli sittemmin aktiivisuuteen elvytettyä myös tärkeä roolinsa keskustelun herättäjänä, liikuntapoliittisten päivien järjestäjänä ja oman aikakauslehden julkaisijana.

Mutta perinteiset käsitykset hallitsivat pitkään järjestöissä ja mediassa. Siitä saimme myös Jyväskylässä näytteen SVUL:n johdon vierailun yhteydessä, kun järjestön pituushyppääjä-pääsihteeriksi **Aaro Laine** leimasi tutkimustyömme tieteelliseksi pornoksi. Jyväskylän uusiin toimintaohjelmiin kohdistettu arvostelu ja koko perinteisen koulukunnan epäluulo uutta koulutus- ja tutkintojärjestelmää kohtaan kuuluivat uuden laitoksen vähemmän miellyttäviin luontaisuuksiin, jotka ajan myötä menettivät merkityksensä.

Akateemikko Alvar Aallon suunnittelema Liikuntatieteellisen tiedekunnan laitosrakennus valmistui 1970-luvun alussa, mikä merkitsi samalla toiminnan tehostumisen ja laajenemisen mahdollisuutta. Johtuen Helsingin yliopiston julkisoikeudellisesta vahvasta asemasta voimistelulaitos jatkoi voimistelunopettajien koulutustaan, vaikka koulutustarvetta koskevat selvitykset osoittivat sen johtavan turhaan ylikoulutukseen. Ratkaisuksi pulmaan tarvittiin valtakunnan päämiehen presidentti **Urho Kekkosen** vahva kannanotto tiedekuntarakennuksen vihkiäispuheessa vuonna 1971:

"Alusta alkaen uusi tiedekunta on lähtenyt ennakkoluulottomasti ja rohkeasti tuulettamaan urheiluelämämme myyttejä ja perinteisiä uskomuksia. Se on leimautunut kriittiseksi, mikä on varsin luonnollista, edustaahan tiedekunta tehtävänsä mukaisesti alansa tutkimusta ja uusinta tietoa. Johtuu osaltaan myös tiedekunnan erinomaisesta sijainnista Jyväskylän yliopistoalueen ja yliopiston idealiikenteen keskustassa. Liikunta-alan tutkimus ja koulu- tus eivät voi eristäytyä muusta kulttuurista. Liikuntakulttuurin ja sen tutkimuksen elinehtona ja yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden takeena on elävä yhteys yhteiskuntaelämään ja inhimillisen tiedon ja kokemuksen kaikkiin lähteisiin. Tähän tiedekunnan sijainti tarjoaa hyvät edellytykset.

Valtiovallan ja viime kädessä eduskunnan tehtävänä on huolehtia siitä, että tiedekunnan toimintaedellytykset alan valtakunnallisena tutkimuksen ja korkeimman koulutuksen keskuksen tulevat lähivuosien aikana asianmukaiseen kuntoon. Olisi onnetonta, jos tämä tiedekunnan kehittämistyö jäisi nyt puolitiehen [...]"

Tämä kannanotto vakuutti myös opetusministeriön ja johti voimistelulaitoksen toiminnan ja voimistelunopettajien koulutuksen päättymiseen Helsingin yliopistossa viimeisten opiskelijoiden valmistuessa vuonna 1974.

Voimistelulaitoksen arvoperintö

Aloitteestani ryhdyttiin moniin toimiin näiden traumojen hoitamiseksi ja riskiriitojen hälventämiseksi. Näihin kuuluivat opetusministeriölle vuonna 1975 tekemäni aloite voimistelulaitoksen historian kirjoittamisesta, mikä myös toteutui (K. Ilmanen & T. Voutilainen, *Jumpasta tiedekunnaksi*, Helsinki 1982), voimistelulaitosta koskevan museo- ja kirjasto-osaston perustaminen Jyväskylän tiedekunnan yhteyteen ja vuonna 1982 yhteistyössä Helsingin yliopiston kanssa järjestetty liikuntaopettajien yliopistollisen koulutuksen satavuotisjuhla. Liikunnanopettajien liitto juhli samana vuonna myös 70-vuotistaivaltaan Helsingin yliopistossa, jonka rehtori **Nils Oker-Blom** antoi juhlapuheessaan reilun tunnustuksen Jyväskylän uuden laitoksen toiminnalle:

"Sekä käytännön taitojen että tieteellisen tutkimuksen osalta Jyväskylän koulutus on yltänyt hyvälle tasolle ja toivonkin, että Jyväskylän yliopisto saa tätä tehtävänsä varten kaiken sen tuen minkä se tarvitsee".

Mainittakoon vielä, että yliopiston rehtorina tein Posti ja lennätinhallitukselle esityksen liikunnan opettajakoulutuksen 100-vuotisjuhlapostimerkstä, mutta tämä huomionosoitus ei saanut pääjohtaja **Pekka Tarjanteen** hyväksymistä. Tätä hämmästelin henkilökohtaisesti pääjohtajalle, koska jopa nyrkkeilyn Euroopan mestaruuskisat Helsingissä oli saanut juhlapostimerkkinsä. Näin räikeät arvostuserot vallitsevat liikuntakulttuurimme eri toimialojen välillä.

Tampereen uusi tutkimuslaitos tuli yllätyksenä

Maamme koko yliopistolaitos oli 1970-luvulla laajennuksen ja kehittämisen kohteena, mikä voimavarojen osalta jarrutti Liikunnan jatkokehitystä toiseen rakennusvaiheeseen kuuluvien tutkimustilojen osalta. Suureksi yllätykseksi presidentin ystävät ryhtyivät ministeri **Olavi J. Mattilan** ja kauppaneuvos **Kalle Kaiharin** johdolla puuhaamaan Jyväskylän yliopiston ensimmäiselle liikuntatieteiden kunnia-tohtorille, Urho Kekkoselle 80-vuotislahjaksi uutta liikuntatieteellistä tutkimuslaitosta – Tampereelle! Tästä hankkeesta ei neuvoteltu Jyväskylässä jo toimivien yliopistolaitoksen ja Liikunnan ja kansanterveyden Säätiön (LIKES) kanssa, vaikka niiden rakennushankkeet olivat vielä pahasti kesken. Tästä turhautuneena ja kyseisen hankkeen menettelytavasta suivaantuneena nostin 3.10.1980 lahja-asian, sen hienovaraisuudesta huolimatta, Suomen Kuvalehdessä suorasukaisesti julkisuu-teen, josta seuraavia näytteitä:

"[...] Miten on mahdollista, että näin suuri tutkimuslaitoshanke näin puutteellisesti valmisteltuna ja ilman mitään virallisia neuvotteluja esim. Jyväskylän yliopiston ja tehtäväalueella uraauurtavasti toimineen Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiön tutkimuslaitoksen kanssa, saati ilman perusteellisia selvityksiä ohjelmasta ja tutkimuslaitoksen käyttökustannuksista voidaan noin vain "lopullisesti lukkoon lyötynä" toteuttaa? Jos hanke rahoitettaisiin yksinomaan yksityisin lahjoitusvaroin, asia olisi toisin, mutta on ilmeistä, että tutkimuslaitoksen toiminta tulee vaatimaan huomattavaa tukea myös julkisista varoista.

Miten on mahdollista, että jokin perässähiittäjäryhmä voi yksityisellä aloitteella ohittaa ne saman alan kehittämishankkeet, joita yliopisto ja laajapohjainen Liikunnan ja kansanterveyden edistämissäätiö ovat tuloksetta jo pitkään ja määrätietoisesti ajaneet?

Miten on mahdollista, että tutkimuslaitoksen sijoituspaikkaa ratkaistaessa ei ole ilmeisesti lainkaan harkittu Jyväskylän tarjoamia mahdollisuuksia?

Miten on mahdollista, että julkisten varojen käytössä voidaan soveltaa niin erilaisia suunnitelmallisuuden, taloudellisuuden ja tiedepoliittisen tarkoituksenmukaisuuden perusteita? Eikö olisi perustellumpaa ainakin julkisten varojen käytön osalta huolehtia siitä, että jo olemassa olevat mutta keskeneräiset alan laitokset saatetaan riittävään toimintavalmiuteen?"

Kirjoituksen lopuksi muistutin vielä Urho Kekkosen sporttipuheen painokkaasta evästyksestä vuonna 1971:

"Olisi onnetonta, jos tämä tiedekunnan kehittämistyö jäisi nyt puolitiehen[...]."

Tämä räväkkä protestini johti siihen, että Jyväskylän liikuntatieteellisen tiedekunnan odotuslistalla olleet kehittämistarpeet nousivat neuvotteluissa lahjahankkeen rinnalle ajankohtaisiksi kehittämiskohteiksi. Kiireessä valmistetun lahjahankkeen synnyttämään Jyväskylän yliopiston julkiseen protestiin kunnioitettu presidentti suhtautui ystävänsä **Rikhard "Rikke" Sotamaan** kertoman mukaan varsin ymmärtäväisesti todetessaan rehtorin toimineen yliopistonsa etujen mukaisesti. Presidentti sai arvoisensa nimikkolahjan ja sen myötä maamme "valtapiirien" onnittelet, mutta myös yliopisto myötäjäisinä 60 miljoonaa markkaa maksaneet uudet toimitilat käyttöönsä. Tampereelle perustettu UKK Instituutti on sittemmin myös tehokkaalla toiminnallaan kansanterveyden alalla ansainnut erinomaisesti yhteiskunnallisen oikeutensa.

Politiikka kiistakapulana

Paikkakuntakiistan ratkettua 1960-luvulla työrauha palautui vähäksi aikaa myös Liikunnalle, mutta sitä ei kestänyt pitkään. Edistyksellinen uusvasemmistolaisuus levittäytyi myös maamme puoluetoimintaan ja opiskelijaliikkeeseen. Tulevaisuutta edustavat nuoret olivat tärkeä intressiryhmä poliittisille puolueille. Kansainvälinen radikalisoitunut opiskelijaliike sai kannatusta vasemmalta oikealle pyrkimyksensä yliopistohallinnon demokratisointi "mies ja ääni"-periaatteen mukaisesti.

Jyväskylän yliopisto oli osoittanut vapaamielisyyttä uudessa yliopistolaisaan vuodelta 1966 hyväksyessään myös opiskelijoiden edustuksen hallintoratkaisusaan. Tämä vapaamielisyys lienee perussyynä siihen, että opetusministeriö valitsi myös Jyväskylän yliopiston toimintamalliksi kehitettäessä uutta edistyksellisestä hallintomallia korkeakouluillemme. Mutta tästä "edistyksellisyydestä" oli saatu jo Jyväskylässä myös ikäviä kokemuksia mm. juhlasalin valtauksissa, opiskelijoiden puoluepoliittisessa järjestäytyneisyydessä ja opettajakunnan erottelussa "hyviksiin ja pahiksiin" sen mukaan kenen joukoissa seisot.

Tilanne oli tulehtunut. Kun opetusministeri **Johannes Virolainen** (Kesk.) vieraili ylioppilaskunnan kutsusta yliopistossa, hän poikkesi myös rehtorinvirastossa, jossa hän jo tervehtiessään vinoillen hämmästeli paikalla olevia professoreita, vaikka hallintouudistuksen on uhottu aiheuttavan aivoviennin ulkomaille. Silloisen rehtori Louhivaaran ollessa virkamatkalla isännöin vararehtorina ministerin vierailua käyttäen samalla tilaisuutta hyväksi kuullakseni perustelut radikaalille hallintouudistukselle: "Herra ministeri. Jos yliopiston hallinto demokratisoidaan mies ja ääni -periaatteen mukaisesti, tehdäänkö sama myös esimerkiksi puolustusvoimissa ja julkisessa sairaalahallinnossa?". "Näin on tarkoitus", vastasi opetusministeri ja näin todetessaan menetti ainakin minun luottamuksen silloisen opetusministeriön johdon pätevyyteen maamme yliopistolaitoksen tärkeässä kehittämistehtävässä.

Amica Veritas (ystävä totuus) – eli totuuden etsiminen on Jyväskylän yliopiston virallinen tunnus ja samalla yliopistojen keskeinen toimintaperiaate. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että mikään puoluetotuus tai -intressi ei saa estää, rajoittaa tai suun-

nata tätä totuuden etsintää. Olin sisäistänyt tämän periaatteen jo toimiessani tutkijana ja opetustehtävissä 1950-luvulla Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella ja opiskellessani Asla-stipendiaattina professori **Herbert Blumerin** johdolla Kalifornian yliopistossa, Berkelyssä vuosina 1954–1955. Tästä syystä suhtaudun kriittisesti kaikkeen poliittiseen interventioon yliopiston tehtävissä.

Olin erityisen huolestunut, kun liikuntatieteellisessä tiedekunnassa edistykselliset poliittiset intressit alkoivat näkyä, ei vain tutkimustyössä, vaan myös koulutuksessa ja julkisessa viestinnässä. Valtakunnallisena yliopistokeskuksena liikuntatieteellisen tiedekunnan tulisi nauttia tehtävässään koko yhteiskunnan luottamusta. Tässä käsityksessäni suhtauduin avoimen kriittisesti niihin yliopisto-opettajiin ja tutkijoihin, joille ei riittänyt yliopistotyö totuuden etsimisen ja edistämisen tarkoituksessa, vaan tavoittelevat yhteiskunnallisessa luottamustehtävässään samalla poliittisia tarkoituksia ja puoluearvostusta. Tämä oli erityisen ilmeistä terveystieteen professorien **Jeddi Hasanin** ja sittemmin myös **Eino Heikkisen** ja heidän *Sosialistisen terveystieteen* pyrkimyksissä ja kannanotoissa.

Professori Hasanin peruskäsitys "tieteen politisoimisesta ja politiikan tieteellistämistä" (HS 27.10.73) johti hänet mm. uuden Tutkijaliiton jäsenyyteen ja hallintoon, jossa tarkoituksena on "*osallistua työväenluokan ja sen kommunistisen puolueen johtamaan taisteluun yhteiskunnallisen edistyksen, rauhan ja sosialismin puolesta*". Tämä terveystieteiden politisoituminen alkoi laajentua myös liikuntatieteisiin "edistyksellisten" tutkijoiden samaistuessa solidaarisesti Sosialistisen terveystieteen pyrkimyksiin, mikä uhkasi politisoida alan ainoan yliopistolaitoksen maassamme.

Vääntöä kehittämisohjelmasta

Vanhan liiton yliopisto-opettajana ja luottamushenkilönä jouduin usein vastakainasetteluun näiden poliittisten pyrkimysten kanssa leimautuen niiden jarruttajaksi tiedekunnassa. Koska minulla oli varsin laaja kokemus liikuntakulttuurimme eri tehtävälajoilta, ryhdyin vuonna 1969 laatimaan koko sen kattavaa tiedekunnan kehittämisohjelmaa, mikä sittemmin hyväksyttiin tiedekuntaneuvostossa 3.4.1969 ja myös yliopiston hallintokollegiossa. Sen mukaan mukaisesti tiedekunnan koulutusohjelmaa oli määrä kehittää vastaamaan eriytyvän yhteiskunnan ja sen liikuntakulttuurin erilaistuvia koulutustarpeita, tutkimusta ja tutkijakoulutusta. Ohjelmassa todetaan, että:

"Tiedekunnan kehittämisohjelman painopiste on perustamismietinnön mukaisesti maamme liikuntakulttuurin ja tähän liittyvän kansanterveyden keskeisillä koulutuksen ja tutkimuksen aloilla. Kehittämisohjelma pyrki laajentamaan opettajakoulutusta sellaisiin uusiin tehtäviin kuin liikuntasuunnittelun ja -hallinnon alalle ja luomaan takeet siitä, että tiedekunnan kehittäminen ei jää sattumanvaraisten päätösten varaan, vaan kattaa suun-

nitelmallisesti myös urheiluvalmennuksen, erityisliikunnan ja terveydenhoidon alat."

Kehittämisohjelma sai myös käytännön katetta. Siitä oli osoituksena mm. uuden liikuntasuunnittelun laitoksen perustaminen vuonna 1971 liikuntasosiologian professorin ja liikuntasuunnittelun apulaisprofessorin ja yliassistentin virkoineen. Liikuntakulttuuri on sidoksissa yhteiskunnallisiin ehtoihin ja toteuttaa yhteiskunnallisia tarkoituksia. Siksi tämä tehtävälaajennusta edustavan uuden laitoksen ja sen yhteiskuntatieteellisten virkojen perustaminen on perusteltua.

Ratkaisu herätti myös vastustusta. Kun uusvasemmistolainen poliittinen liike löysi 1970-luvulla terveystieteen myötä jalansijan liikuntatieteellisessä tiedekunnassa, niin tämä oppositio teilasi Keskisuomalaisessa 25.4.1974 mainitun kehittämisohjelman vanhentuneeksi vaatien poliittiselle eli parlamentaariselle pohjalle valitun työryhmän asettamista liikunta-alan koulutussuunnittelua varten. Näin itse asia leimautui julkisuudessa puoluepoliittiseksi ja tiedekunnan uskottavuutta heikentäväksi. Tiedekunta antoi toki julkilausumassa oman vastineensa (Keskisuomalainen 16.5.1974), mutta sekin teiltiin lehdessä 23.5.74 tylästi ja kyseenalais-tamalla mm. liikuntasosiologian professorin viran perustaminen, vaikka se kuului jo Oksalan komitean esitykseen:

"Miksi ensimmäiseksi ehätettiin perustamaan liikuntasosiologian virka? [...] mitkä perusteet ovat olleet niin vahvoja, että ne ovat riittäneet sivuttamaan muun muassa liikunnanopettajakoulutuksen kehittämistarpeen huomioonottamisen".

Allekirjoittaneet uusvasemmistolaiset tohtorit ja lisensiaatit olivat kaikki potentiaalisia viranhakijoita erityisesti opettajakoulutuksen virkoihin, kun taas tämän kirjoittaja edusti heille taantumuksellista liikuntasosiologian professoria, josta sosialistiseen terveystintamaan kuulunut apulaisprofessori **Juhani Kirjonen** antoi alatyylisen kommenttinsa Liikuntatieteellisen Seuran järjestämällä liikuntatieteen päivillä vuonna 1976. Tiedekunnan dekaanina en ollut paikalla vastaamassa syytöksiin, mutta Seuran johto antoi minulle Stadion-lehdessä mahdollisuuden vastineeseen ja tuoda julki tosiasiat tiedekunnan toiminnasta ja sen kehittämispyrkimyksistä (ks. Stadion 1976/5–6).

Julkilausuma tiedekunnan tehtävästä

Yliopiston luottamustehtävissä olin huolestunut erityisesti poliittisesta väliintulosta yliopistohallinnossa ja liikuntatieteellisessä tiedekunnassa, jossa se väistämättä johtaa alan yhteiskunnallisen luottamuksen heikkenemiseen. Mihinkään poliittiseen ryhmään sitoutumattomana ryhdyin julkisesti ja tiedekunnan päätöksenteossa puolustamaan perinteistä yliopistokäsitystä. Tässä tarkoituksessa kirjoitin kriittisesti yliopiston hallinnon ajankohtaisista kehittämisyrittämisistä (ks. Kanava 6/1976, s. 342–348).

Tiedekuntarakennuksen vihkijäisjuhlaa varten laadin julkilausuman, jonka tiedekuntaneuvosto juhlaistunnossaan 28.10.1971 yksimielisesti, joskin Sosialistisen terveystieteen professori Jeddi Hasan nikotellen hyväksyi: ”Ei kai tässä muutakaan voi tehdä”. Tässä otteita julkilausumastani:

”Tiedekunnan kehittämisessä on nojaututtu eräisiin keskeisiin perusnäkökohtiin. Niistä ensimmäisenä on korostettava tiedon merkitystä koko liikuntakulttuurin kehityksessä. Tiedekunta pitää liikuntakulttuurin suotuisan kehityksen tärkeänä edellytyksenä tiedontason kohottamista sekä kriittisyyden ja vapaan keskustelun edistämistä. Tässä tarkoituksessa tiedekunta on kiinnittänyt erityistä huomiota tutkimustyön ja tiedonvälityksen tehostamiseen. Tiedekunta pyrkii tehostamaan uuden tiedon hankintaa ja sen välitystä, mutta samalla myös – mihinkään etu-, järjestö- tai puoluejärjestöön sitoutumatta – tiedon kriittistä soveltamista käytännön liikunta- ja urheilutoiminnassa.

Toisena perusnäkökohtana tiedekunta korostaa liikuntakulttuurin yhteiskunnallisen yhdentämisen tarpeellisuutta. Perinteisesti liikuntakulttuuri on eristäytynyt muusta

yhteiskunnasta muodostaen näennäisesti oman todellisuutensa., ”urheilun maailman”. Tämä ei voi olla tarkoituksenmukaista edes liikuntakulttuurin oman kehityksen kannalta, sillä eristäytyessään yhteiskunnasta se eristäytyy mm. sen yhdyskuntasuunnittelusta, terveydenhuollosta, loma- ja vapaa-aikasuunnittelusta, sanalla sanoen koko yhteiskuntasuunnittelusta; siitä erotettuna liikuntakulttuuri jää jälkeen ja vieraantuu ihmisestä sekä hänen hyvinvointinsa ja viihtymyksensä moninaisista tarpeista...

Tiedekunta pitää liikuntakulttuurin moniarvoisuutta sen myönteisen kehityksen tärkeänä ehtona. Yhteiskunnan ja elämänolosuhteiden muutokset antavat liikuntakulttuurille uusia tehtäviä, mutta myös entistä paremmat kehittymisen edellytykset [...]. Voidakseen toteuttaa uudet tehtävänsä ja palvella entistä laajempien väestöryhmien liikunnallisia tarpeita, liikuntakulttuurin on eriydyttävä ja monipuolistuttava. Liikuntakulttuurin liällinen sidonnaisuus kilpaurheilun tavoiteasetteluun ja sen kansainvälisiin sääntöihin ja muotoihin jarruttaa tätä tehtävän jakoa ja liikuntakulttuurin erilaisuutista. Yhteiskuntakehitystä seuraten tiedekunta pyrkii laajentamaan perinteistä

kilpaurheilun sävyttämää liikuntakäsitystä sekä edistämään koulutus- ja tutkimustyössä liikuntakulttuurin kaikkien tehtäväalojen ja niin muodoin mm. liikuntakasvatuksen, kuntoliikunnan, kilpaurheilun, esittävän ja erityisryhmien liikunnan kehitystä...”

Puolustaessani yliopistokäsitystäni ja liikuntatieteellisen tiedekunnan poliittista sitoutumattomuutta ilman tukiryhmiä koin usein toisinajattelijan voimattomuutta. Mutta uskoni yliopistotehtävään ja sen toimintaperiaatteeseen Amica Veritas -tunnuslause säilyi lujana. Tiedekuntarakennuksen vihkiäispuheessaan presidentti Kekkonen antoi sille vahvistusta lainatessaan puheensa lopuksi amerikkalaisen professori **Fritz Fuchs**in lukuvuoden avajaispuhetta yliopiston opiskelijoille:

”Yliopiston tehtävänä on varustaa teidät välineillä, jotta voitte niiden turvin rakentaa paremman maailman. Tehkää työtä muutosten aikaansaamiseksi, mutta älkää hajoitako yliopistoa sellaisenaan. Ilman yliopistoa ei meillä ole mitään toivoa paremmasta maailmasta”

Yliopiston hallintouudistus haasteena

Poliittinen opiskelijaliike aiheutti niin paljon häiriötä yliopistotoiminnassa ja sen henkilösuhhteissa, että rehtori Ilppo Louhivaara kesken toimikauttaan luopui vuonna 1977 tehtävästään. Tässä poikkeustilanteessa vaalikollegio valitsivat minut kriittisenä edustajana yliopiston pienimmästä tiedekunnasta uudeksi rehtoriksi luotamaan yliopistoa murrosajan poikkeusoloissa.

Tehtävään valittuna en osannut aavistaa, että jouduin edustamaan välillisesti koko yliopistolaitosta opetusministeriön pyrkiessä edistykseellisesti muuttamaan kaikkien hallintoa Jyväskylän mukaisesti. Tämän mallin valmistelu uusine lakeineen ja asetuksineen vaati kaikkiaan viisi vuotta kestäneen neuvottelu- ja sovittelutyön opetusministeriön ja eduskunnan sivistysvaliokunnan kanssa.

Rehtorina pyrin tiukasti valvomaan yliopiston etua ja vaalimaan sen ja tieteen vapautta poliittisten intressien ja radikaalin opiskelijaliikkeen pyrkimyksiltä. Tässä käytin luonnollisesti rehtorille kuuluvaa puhevaltaa, ja sitä käyttäessäni varmistin, että tukenani oli myös yliopiston korkeimman päätöselimen eli hallintokollegion kanta. Menettely uuden hallintomallin kehittämiseksi edellytti pitkää prosessia. Opetusministeri **Pär Stenbäck** (RKP) moittikin yliopistoa ratkaisun viivästyisestä, koska olin muka jarruttanut asian käsittelyä eduskunnan sivistysvaliokunnassa. Olin valiokunnassa kuultuna puolustanut mm. yliopiston oikeutta nimittää omat hallintovirkamiehensä vastoin opetusministeriön kantaa. Arvelin tämän erimielisyyden jarruttaneen yliopistolain käsittelyä. Tiedustelin sivistysvaliokunnan puheenjohtajalta syytä viivästytykseen. Puheenjohtaja **Mikko Ekorre** (SKDL)

ilmoitti kuitenkin yliopiston helpottaneen asian käsittelyä, jonka oikaisun toimitin myös opetusministerille tiedoksi.

Yliopiston oma päätöksenteko tapahtuu perinteisesti rehtorinviraston esittelystä. Mutta koska opetusministeriöllä oli suora yhteys yliopiston päätöksentekoon nimittämänsä hallintojohtajan kautta, valmistelin itse hallinnon uudistamista koskevat asiat hallintokollegion käsittelyä varten. Tämä poikkeuksellinen menettely osoittautui välttämättömäksi, kun uudistusprosessin alkuvaiheessa rehtorinviraston valmisteleva päätösesitys myötäili yllättävästi täysin poliittisen opiskelijaliikkeen radikaalia pyrkimystä. Tästä viisastuneena valmistin itse ja neuvottelematta juristihallintojohtajan kanssa kaikki hallinnon uudistamista koskevat asiat. Raskas ja monipolvinen hallinnonuudistus valmistui 1.8.1981. Yliopisto oli saanut uuden lakinsa ja säädöksensä, jotka takasivat työrauhan asteittaisen palautumisen.

Olipa aikoihin eletty, kun ammattiuralleen koulututtavat ja aikuisuuteen kehittyvät nuoret opiskelijat pyrkivät opetusministeriön myötä isännöimään maamme yliopistolaitosta ja sen koulutus- ja tutkimustoimintaa. Olipa aikoihin eletty, kun yliopistosalin valtausten lisäksi myös yliopiston ylin luottamushenkilö taantumuksellisuuden jarrumiehenä haluttiin ottaa panttivangiksi. Näin tapahtui Jyväskylän yliopistossa. Sain nimettömän puhelinsoiton, jossa naisääni kertoi vangitsijaryhmän lähteneen liikkeelle toteuttamaan tarkoitusta. Pian rehtorinviraston käytävillä alkoikin hiippailla joukko miesopiskelijoita, jotka nähtyään kohteensa alkoivat kuitenkin jänistää ja jättivät tehtävänsä suorittamatta.

Edistyksellisen liikkeen asialla oli myös Westermarck Society, joka järjesti Jyväskylän yliopistossa sosiologian vuosipäivänsä. Päivien yhtenä sivutarkoituksena oli vierottaa Jyväskylän yliopiston sosiologian laitos vanhollisesta hapatuksestaan, jota sen esimies professori **Faina Jyrkilä** opetus- ja tutkimustyössään muka edusti. Vaikka olin itse eronnut tämän politisoituneen yhdistyksen jäsenyydestä sain rehtorina kutsun tervehdyspuheen pitäjäksi. Puheessani muistelin Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan esitelmätilaisuutta, jossa ensi vierailulla ollut neuvostoliittolainen professori esitelmöi marxilaisesta sosiologiasta. Istuin professori **Heikki Wariksen** vierustoverina, kun hän kuiskaten harmitteli esitelmän marxilaista vaikeaselkoisuutta. Tervehdyspuheessani jatkoin ja viittasin siihen, miten tilanne maassamme näyttää tässä suhteessa muuttuvan, ja lähitulevaisuudessa vierailija lännestä saattaa vastaavasti kokea riittämättömyyttä ymmärtääkseen maamme "edistyksellistä" sosiologiaa.

Raskas muutosprosessi yliopistohallinnon uudistamiseksi oli saatu päätökseen. Koska tehtävässä oli kysymys koko maamme yliopistolaitokselle tarkoitetusta hallintomallista kirjasin muistiin prosessin eri vaiheet. Toteutettu hallintomalli poikkesi merkittävästi OPM:n edistyksellisestä mallista, mikä lienee ollut suuri pettymys ministeriön korkeakouluosaston pääneuvottelijalle professori **Mikko Niemelle**, joka oli nimetty tehtävään juuri radikaalin mies ja ääni -hallintomallin kannattajana. Professori Niemi arvioi asianosaisena myös kirjani selosteen hallintouudistuksesta kritisoiden lähinnä vain kirjan otsikkoa – *"Yliopiston puolustaminen"* – mikä kritiikki OPM:n ja Niemen poliittisten pyrkimysten kannalta oli täysin

ymmärrettävää (Jyväskylän yliopiston hallinnonuudistus 1977–82, WSOY, 1983). Pettymyksensä toi julki myös opetusministeri **Kalevi Kivistö** (SKDL) sanellessaan eriävän mielipiteensä valtioneuvoston pöytäkirjaan 26.6.1981:

”Ehdotus merkitsee näin ollen huomattavaa taka-askelta korkeakouludemokratian toteuttamisessa. Tästä syystä katson, että asetuksen hallintoelinten kokoonpanoa koskevat säädökset oli tullut säätää kolmikantaperiaatteen mukaisesti”.

Yliopisto oli kokenut rehtorikauteni aikana vuosina 1977–1982 vaikean murroskauden, mutta selviytynyt siitä normaaliin päiväjärjestykseen. Murroskausi oli jättänyt jälkensä ei vain moniin ihmissuhteisiin yliopistossa, vaan myös yliopiston ja OPM:n suhteeseen. Tämän tärkeän luottamussuhteen palauttamiseksi vaalikollegio valitsi kauteni päättyessä uudeksi rehtoriksi OPM:n luottamusta nauttivan professori **Martti Takalan**.

Kun olin joutunut kantamaan raskaimman vastuun yliopiston murroskauden haasteissa ja lähestyin eläkeikää ja Manu on tehnyt tehtävänsä ja saa lähteä -ratkaisu tuntui aluksi epäluottamukselta. Sain kuitenkin Fulbright-stipendin ja tilaisuuden vieraillla Kalifornian yliopistoissa, mikä helpotti palaamista professorin virkatehtäviin. Sittenmin ymmärsin myös vaalikollegion tehneen hyvän ja perustellun ratkaisun valitessaan OPM:n luottamusta nauttivan professori Takalan yliopiston peräsimeen ja luotsaajaksi. Mutta niin raskaan kokemuksen liikuntatieteellisen tiedekunnan pioneerina ja yliopiston perinteisten etujen puolustajana oli jättänyt, että siirryin vuonna 1987 eläkkeelle huomaamattomasti eli pitämättä perinteistä jäähyväisluentoa ja kuulematta sovinnasta kiitospuhetta täysillään palvellelle emeritukselle.

2

YLIOPISTON JA YHTEISKUNNAN KRIITTISTÄ TARKASTELUA

Jyväskylän yliopiston rehtori Kalevi Heinilä avaamassa lukuvuotta.

Yhteisöelämän perusteet opitaan jo lapsuudessa perheen piirissä ja perhekasvatuksen tuloksena. Yhteiskuntakehitys, siirtyminen maatalousvaltaisesta teollistuneeseen ja urbanisoituneeseen yhteiskuntaan, on rajusti kaventanut perheinstituution tehtäviä ja samalla myös sen osuutta yhteisöelämään kasvattajana. Maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa lapset ja nuoret pääsevät jo varhain osallistumaan aikuisten rinnalla perheen arkisiin tehtäviin ja oppivat käytännössä erilaisia perheyhteisön arkivelvoitteita.

Nämä yhteisöelämän luonnolliset oppimisen mahdollisuudet ja edellytykset ovat kuitenkin suuresti kaventuneet urbaanisen yhteiskunnan perheissä rajoituen usein lähinnä vain lasten itsenäistymiseen kuuluvaan huolenpitoon omasta pukeutumisesta ja hygieniasta. Tämä merkitsee sitä, että yhteisöelämän perusteiden oppiminen lapsuuden perheissä ja perhekasvatuksessa voi usein jäädä nyky-yhteiskunnassa helposti varsin yksipuoliseksi, sillä yhteisöelämä edellyttää sen antamien oikeuksien eli etujen ja huolenpidon ohessa myös yhteisön jatkuvuudesta vastaavien velvoitteiden tasapainoa.

Oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino

Kansanvaltaisen maan arvoperustaan kuuluu yhdenvertainen ihmisoikeus: yhdenvertainen oikeus koulutukseen, työhön, sananvapauteen, terveydenhoitoon, vanhushuoltoon, yhdenvertaisuus lain edessä jne. Mutta mikään yhteisö ei voi toimia vain oikeuksien varassa, sillä oikeuksilla on myös hintansa. Jonkun on myös perustettava ja kustannettava nämä laitokset, yritykset ja järjestelmät, jotka pystyvät tuottamaan näitä etuja ja oikeuksia. Kaikkien näiden tärkeiden kansalaisoikeuksien toteutuminen edellyttää lopulta sitä, että myös kansalaisvelvoitteiden pitäisi yhdistyä kiinteästi nyky-yhteiskunnan kansalaisoikeuksiin: kansalaisoikeuksia ei voi olla ilman kansalaisvelvollisuuksia. Oikeusministeriön kansliapäällikkö **Kirsti Rissanen** totesi tämän sattuvasti 23.7.1995 Helsingin Sanomissa:

"Jokaisen aitojen oikeuksien toteuttaminen edellyttää jokaisen vastavuoroisia velvollisuuksia".

Sotien ja jälleenrakentamisen raskaat kohtalon vuodet kokeneet ikäpolvet joutuivat elämään yhteiskunnassa, jossa kansalaisvelvoitteet säätivät elämistä ja olivat itse asiassa elämisen perusehtona. Rauhan ajan yhteiskunnassa ja nopean yhteiskuntakehityksen myötä kansalaisvelvoitteet alkoivat kuitenkin väistyä taka-alalle ja etualalle nousivat etujen ja oikeuksien vaatimukset. Ajan henkeä kuvasti esimerkiksi maaherra **Kauko Sipposen** johdolla 1970-luvulla toiminut työryhmä, joka tehtävänsä mukaisesti kartoitti perustuslaissa säädettäviä yksilölle erityisen tärkei-

tä, uusia perusoikeuksia. Tämä seitsemän puolueen edustajista koostuva työryhmä luetteloikin kaikkiaan parikymmentä erilaista elämäntarvetta ja perusoikeutta luokitellen ne neljään ryhmään: 1) vapausoikeuksiin, 2) taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin, 3) tasa-arvoisuusoikeuksiin ja 4) osallistumisoikeuksiin sekä työnsä päätteeksi suositteli kansalaisten perusoikeuksien laajentamista saman luokittelun suunnassa, jotta ”perusoikeussäännöstö vastaisi kansalaisten laajalti hyväksymiä perusarvoja”.

Kohtuuttomillaan nämä oikeuksien vaatimukset näkyivät juuri 1970-luvulla opiskelevan nuorison – ja opetusministeriön – pyrkimyksissä yliopistojen hallinnon demokratisoimispyrkimyksissä. Luottamukseni opetusministeriön pyrkimykseen koki kovan kolauksen ja siitä johtuen Jyväskylän yliopiston muille malliksi tarkoitettu hallinnonuudistuksen valmistelu kesti lähes viisi vuotta vesittyen samalla ministeriön alkuperäisestä tarkoituksesta. Opiskelijavallan toteuttaminen olisi merkinnyt monien häiriöiden ohessa myös yliopiston koulutus- ja tutkimustehtävän politisoitumista. Uuden lukuvuoden avajaispuheeni vuonna 1977 kertoi tästä huolestumisesta mm. seuraavasti:

”Muiden yhteiskuntien tavoin suomalainen yhteiskunta tarvitsee riittävää yhteisyyttä säilyäkseen kansakuntana, mutta toisaalta myös riittävää erillisuutta pystyäkseen kehittymään ja suoriutumaan monipuolisista tehtävistään. Mutta onko tämä yhteisyyden ongelma ratkaistavissa pelkästään sillä, että lailla säädetään kansalaisten yhteisistä oikeuksista, yhteisistä hyvinvoinnin perusteista? Eturyhmiin järjestäytyneinä me jäsenroolimme mukaisesti olemme tottuneet vaatimaan etuja ja oikeuksia toisillemme ja ryhmällemme; esimerkiksi opiskelijoina vaadimme luonnollisina oikeuksina opintotukea, opiskelijapalkkaa, pätevää opetusta ja opinto-ohjausta, viihtyisää opintoympäristöä, hyvää terveyspalvelua ja äänivaltaa yliopiston hallinnossa. Opiskelijat eivät ryhmänä toimi poikkeavasti, vaan noudattavat pyrkimyksissään eturyhmien yleistä toimintamallia [...].

Kaikilla oikeuksilla on yhteiskunnassa myös oma hintansa. Käsitteenäkin oikeus tavallaan implikoi vastakäsitteen ja samalla hintansa - velvollisuuden. Vapauden vaatimus sisältää vastuun, ikimuistoinen ”jokamiehen oikeus” velvoitteen luonnonsuojeluun, oikeus yhteiskunnan terveyspalveluun vastuun henkilökohtaisesta terveydenhoidosta, oikeus yhdistysjäsenyyteen ja – palveluihin vastuun myös yhdistyksen asioitten hoidosta, oikeus työhön vastuun työtehtävien suorittamisesta jne. Elämän ja erityisesti yhteisöelämän perusluonteeseen kuuluu antamisen ja saamisen tasapaino ja niiden yhteen kytkeytyminen. Käsitteemme yhteiskunnasta ja sen elämisen ehdoista on virheellinen, jos kuvittelemme sen sisältävä vain oikeuksia, saamisia. Oikeutemme ovat oikeutettuja vain, jos olemme valmiit antamaan myös oman panoksemme yhteisen hyvinvoinnin hyväksi, kantamaan oman vastuamme ja velvollisuutemme hyvityksenä oikeuksistamme, saamisistamme. Opiskelu on myös tällainen oikeus, Karsittujen kannalta jopa etuoikeus, jonka opiske-

lija voi parhaiten lunastaa valmentautumalla vakavasti elämäntehtävänsä ja huolehtimalla vastuuntuntoisesti opintojensa edistymisestä."

"Kunnon kansalainen"

Kunnon kansalainen -sanoma ei ole tänäänkään menettänyt ajankohtaisuuttaan. Kun kansanvaltaisessa yhteiskunnassamme edellytämme itsellemme lisää oikeuksia, on samalla muistettava, että niillä kaikilla on hintansa, josta jonkun pitää myös huolehtia. Itse asiassa meidän jokaisen kynnelle kykenevän pitäisi osallistua myös tähän maksamiseen. Tämän osuismaksun suorittamme, kun käytämme kansalaisoikeuksiamme kykyjemme ja edellytystemme mukaisesti eli otamme koulunkäynnin ja opiskelun tosissaan, teemme työmme kunnolla, suojellemme ympäristöämme, autamme lähimmäistämme vaikeuksissa, huolehdimme terveydestämme ja kunnostamme jne.

Kun kansanvaltaisessa yhteiskunnassa monet mainituista kansalaisoikeuksista ovat lailla säädettyjä, vastaavat kansalaisvelvoitteet ovat lähinnä vain kunnon kansalaiselle kuuluvia käyttäytymissuosituksia. Vapaan koulutuksen kansalaisyhteiskunta luottaa siihen, että yleissivistävä koulutus ja valistuneisuus riittävät sisäistämään kansalaisoikeuksien lisäksi myös "kunnon kansalaisen" käyttäytymismallit. Tässä lienee kuitenkin vielä paljon opittavaa – itse kullakin. Tämä oppimisen tarve näkyy jopa kansalaisjärjestöjen laajassa tehtäväkentässä, jossa tuhansien yhdistysten toiminta on usein vain harvojen aktiivijäsenten varassa, ja jäsenyyden tarkoitus jää monien osalta vain paperijäsenyydeksi tai jäsenmaksun suorittamisen varaan.

Tämä tärkeä läksy oikeuksien ja velvollisuuksien tasapainosta yhteiselämän perusteena jätetään varsin perustellusti kuitenkin vapaassa yhteiskunnassa pikemminkin itseopiskelun ja -säätelyn kuin lainsäädännön ja holhousvaltion asiaksi. Mutta jotta tuo tärkeä oppi kansalaisten monista omavastuista toteutuisi nykyistä paremmin, siihen tarvitaan tiedotusvälineitten valistusta, ja myös yhteiskunnan parempiosaisten ja etupiirien mallikäyttäytymistä. Mitä merkittävämmästä roolista tai asemasta on kysymys, sitä tiukempaa yhteiskunnallista vastuullisuutta voidaan perustellusti odottaa eikä vain työtehtävissä, vaan "kunnon kansalaisen" roolimallina. Haasteena on olla ihminen kanssaihmisille. Professori Kirsti Rissanen kirjoitti tästäkin osuvasti:

"Oikeudenmukainen yhteiskunta vaatii ihmisiltä kykyä eläytyä toisen asemaan, auttaa muita ihmisiä selviytymään ja tajuta omien tekojensa vaikutukset. Meillä kaikilla on ihmisen kokoinen vastuu jokaisen ihmisen perusoikeuksien toteutumisesta. Perusvelvollisuuksien hyväksyminen kysyy yksilöllistä moraalialia, globaalialia veljeyttä".

Liian monien kanssaihmistemme asiat ja hyvän elämisen edellytykset ovat problematisoituneet erityisesti nyky-yhteiskunnassa, joka korostaa entistä enemmän kil-

pailukykyä ja suoritusten paremmuutta elämän merkityksellisyyden kokemisen lähteenä. Mutta kilpailussa on aina menestyvien rinnalla myös heikompiosaisia. Kilpailun yhteiskunnassa on meidän eriasteisille korokkeille nousseiden hyväosaisten rinnalla entistä enemmän myös heikompiosaisia kanssaihmisiiä, joiden elämää joudutaan avittamaan yhteiskunnan laajenevilla ja sen kustannuskykyä koettelevilla turvaverkostoilla.

Vuoden 2019 eduskuntavaaleissa korostuivat yhteiskunnalliset pyrkimykset kansamme ja maamme hyvinvoinnin tarkoituksessa. Näissä pyrkimyksissä yhteiskunnan taloudellinen kantokyky joutuu entistä kovempien haasteiden eteen. Jo yksin väestön vanheneminen ja kasvavat terveys- ja vanhushuollon tarpeet koettelevat tuota kantokykyä. Yhteiskunnan taloudellista kantokykyä edellyttävien turvajärjestelmien rinnalla tarvitaankin entistä laajempaa kansalaisten omavastuuseen perustuvaa hyvinvointitoimintaa omaksi, kanssaihmitemme ja ympäristömme hyödyksi.

”Kaiken maailman dosentit, professorit ja ministerit”

Täysin palvelleena emerituksena olen saanut sekä itse osallisena että ulkopuolisena havainnoitsijana seurata maamme yliopistolaitoksen kohtaloita koko sodan jälkeisen ajan. Olen myös itse kokenut sen roolit opiskelijasta riemutohtoriin ja kaiken maailman dosentista aina *Rector Magnificusta* myöten. Näin jälkeinpäin voin todeta, että parasta ja kiintoisinta aikaa olivat taloudellisesti niukat mutta virikkeistä rikkaat assistenttivuodet Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella 1950-luvulla, jossa professori Erik Allardt oli käynnistänyt modernin sosiologian intervention yhteiskuntatieteisiin.

Karismaattisen professorin ympärille syntyi myös nuorten tutkijoiden laaja koulukunta, jonka kasvatit täyttivät myöhemmin monet alansa oppituliit maamme eri yliopistoissa. Miten innostava ja antava tuo aikakausi olikaan. Toisaalta se oli työtä vuorotta: nuorten tutkijoiden tiivistä kanssakäymistä, jatkuvaa opiskelua ja lukemista, tutkimuksen tekemistä ja IBM:n ”laskevan lajittelijan” pyörittämistä, seminaarien järjestämistä ja kuukauden ”risapäivinä” - tenttien järjestämistä. Sosiologiasta oli tullut suosittu sivuaine valtiotieteellisessä tiedekunnassa, mikä kasvatiti tenttitehtäviä kirjallisine ja suullisine kuulusteluineen. Mutta kaikesta selviydyttiin, vaikka heikoimmillaan sosiologian laitoksen toimivuudesta vastasi vain yksi professori, yksi assistentti ja yksi toimistotehtävistä huolehtiva virastovaratyöntekijä. Tuohon aikaan koko valtiotieteellisen tiedekunnan notaarin tehtävistä huolehti sivutoimisesti yliopiston sihteeri Heikki Rauramo. Yliopistoissa elettiin niukkuuden aikaa, mutta maata jälleenrakennettiin yliopistonkin tehtävissä yhteistuumin ja uskoen parempaan tulevaisuuteen.

Tänään eletään yliopistobudjettien leikkausten ja niukkuuden aikaa. Tausalla on yliopistoverkostossa tapahtunut suuri laajentuminen, uusien yliopistojen perustaminen ja vanhojen yliopistojen ja niiden laitosten päivittäminen nykypäivän vaatimustasolle. Maastamme tuskin löytyy yhtään sellaista kasvukeskusta, joka

ei olisi ollut halukas perustamaan jotain yliopistollista yksikköä alueelleen tai sellaista kansanedustajaa, joka ei olisi halunnut tällaista sulkaa eduskuntatyölleen?

Mutta jokainen uusi yliopistollinen laitos kehittyessään ja kehittyäkseen tarvitsee resursseja. Tästä minulla on omia kokemuksia, kun uusi liikuntatieteellinen opintosuunta käynnistyi Jyväskylässä vuonna 1963 ja itse olin mukana sen eri kehitysvaiheissa aina vuoteen 1987. Vanha oppilaitos Helsingin yliopistossa toimi sotien jälkeen pääasiassa tilapäisin opettajavoimin. Liikunnan koulutus käynnistyi vuonna 1963 Jyväskylässä alkuvaiheessa kahden professorin, 5–6 lehtorin ja muutamaman assistentin varassa.

Nykyisin tiedekunnan opetuskapasiteetti käsittää peräti 25 professoria ja 30 lehtoria. Vastaavasti myös opiskelijamäärät ovat moninkertaistuneet ja tiedekunnan toimiala liikunta- ja terveystieteissä laajentunut tohtorin tutkintoja myöten. Liikuntakulttuurin yliopistokoulutuksessa on siirrytty "uskomusvaraisesta tiedonvaraiseen", mutta milloin tämä ja kymmenkertaistuneiden liikuntatieteiden professorien ja tohtorien tietopanostukset ja uudistava kriittisyys alkavat selvemmin näkyä myös nykykäytännön liikunta- ja urheilutoiminnassa, sen johto- ja kehittämisohjelmissa ja mediassa?

Suurin kehitys yliopistotoiminnassa on ollut havaittavissa hallinto henkilöstön määrässä, joka on kymmenkertaistunut viime vuosikymmenien kehityksen tuloksena. On tunnettua, että byrokratia kasvattaa byrokratiaa eli mitä enemmän säätelyä, sitä enemmän hallintoa eli kokouksia, ohjeita, kirjaamisia, raportteja ja tilityksiä. Turhan byrokratian purkaminen – jos sitä ylipäätään pystytään enää edes tunnistamaan – olisikin varsin ajankohtaista nykytilanteessa. Tähän riskiin kiinnitin huomiota yliopistojen päiväjärjestystä pahasti järkyttäneiden tutkintouudistusten mylläkössä vuonna 1978:

"Jo jatkoajalle venyneessä tutkinnonuudistuksessa on käytetty rajuja otteita, on pelattu puolin ja toisin kovaa peliä taklauksia kaihtamatta. Erotuomarit – opetusministerit – ovat päästäneet tässäkin korkeakouluottelussa pelin käsistään: kuumenneita pelaajia ei ole komennettu jäähyenkille, ralli on saanut kiihtyä ja suuri yleisö on saanut taas kerran hämmästellä ainakin sitä, kuka maksaa viulut. Käykö jälleen niin, että "vuosisadan uudistuksen" ainoaksi todelliseksi voittajaksi nousee Pyhä Byrokratius: lisää säädöksiä, lisää kokouksia, lisää postia ja kirjureita, lisää – jätepaperia.

Olipa kerran yliopisto, jossa opettajat keskittyivät opettamiseen ja tieteen harjoittamiseen ja opiskelijat – oppimiseen, itsensä kehittämiseen ja elämäntyöhönsä valmentautumiseen. Tässä olipa-kerran-yliopistossa vallitsi kaikilla hyvä tahto kaikkia kohtaan, kunnioitettiin ihmisyyttä, tapoja, oikeamielisyyttä ja totuutta. Yliopiston ja tieteen harjoittamisen tärkeänä edellytyksenä on autonomia, vapaus etsiä totuutta ja yhteistä hyvää. "Minulla on unelma", totei Martin Luther King. Meillä jokaisella on unelmamme hyvästä yliopistosta. Vailla unelmia, vailla ihanteita ja vailla uskoa edistykseen yliopistomme näivettyy hennettömäksi sarjatuotannoksi: Made in the University of Jyväskylä."

Yliopiston vapaus, joka henkilöityy paljossa yliopiston professorien roolissa, edellyttää samalla eettistä sitoutumista yliopistolaisissa säädettyyn yliopiston tarkoituksen toteuttamiseen tutkimustyössä, opetuksessa ja kehitystyössä mutta myös sen tärkeässä tehtävässään kasvattaa opiskelijoita tulevaisuuden tehtävissään "palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa". Yliopiston kasvatusta ja tutkimustyötä on mitä suurimmassa määrin kutsumustyötä, joka jo yksin pätevyysvaatimuksiltaan edellyttää kokonaisvaltaista sitoutumista tehtävään. Jotta tämä olisi mahdollista professorien taloudellinen toimeentulo on säädöksiin turvattu. Professorit kuuluvat meilläkin hyvin toimeentulevien kansalaisten ryhmään. Yliopistolaitoksen laajentuminen on samalla merkinnyt mm. professorikunnan suurta laajentumista ja koko yliopiston tehtäväkentän kustannuspaineiden moninkertaistumista. Kun nykyisessä taloudellisessa tilanteessa yhteiskunnan kantokyky on joutunut koetteella, leikkauspaineet kohdistuvat myös yliopistoihin.

Julkisuuteen tulleiden tietojen valossa yliopistot pyrkivät etsimään säästöjä yhdistämällä laitoksia ja korkeakouluyksiköjä sekä karsimalla hallintobyrokratiaa. Omalla yliopistourallani sain itse kokea hallinnon kuormittavuuden yliopiston eri hallintoportaissa ja samalla sen haittavaikutukset tärkeimpien virkatehtävien eli opetuksen, tutkimuksen, kehittämistyön ja yhteiskunnallisen osallistumisen osalta. Mutta toisaalta näissä säästöpyrkimyksissä on varottava, että vähennettäessä turhaa byrokratiaa, ne eivät saa heikentää yliopiston toiminnan kannalta tärkeää palvelutoimintaa, joka on tarpeen mm. tutkimustyössä, opinto-ohjauksessa, kirjastoissa ja laitosten toimistotehtävissä.

Kun täysin palvelleena ryhtyy etsimään retrospektiivisesti mahdollisia heikkouksia yliopistotoiminnassa niitä voi löytyä jopa professorikunnasta. Yliopistotoimintaa vähättelevässä kielenkäytössä on puhuttu "kaiken maailman dosenteista". Yhtä perusteltua olisi puhua myös "kaiken maailman professoreista", jotka esimerkiksi yliopiston hullujen vuosien aikana 1970-luvulla poliittisen opiskelijaliikkeen ja sitä tukevien opetusministereitten myötä sitoutuivat poliittisiin tarkoituksiin. "Kenen joukossa seisot?"- tivattiin ja monet professoritkin tunnustivat värinsä: toiset painostuksesta, toiset omaehtoisesti poliittista arvostusta ja vaikutusvaltaa tavoitellessaan. Tästä seurauksena pääpuolueilla oli monilla tieteenaloilla omat uskottunsa ja tieteelliset asiantuntijansa.

"Kaiken maailman professoreita" on aina ollut ja niitä löytyi myös Helsingin kauppakorkeakoulussa, jossa tupakoivat professorit kehottivat aikanaan mainosjulisteeissa tekemään poskisauhuista nenäliinakokeen ja tällä perusteella suosittelivat kuluttajille: "Yes sir, siirry Sinäkin Bostoniin". Näitä "kaiken maailman dosentteja ja professoreita" löytynee nykyisinkin, vaikka yliopistoissa ulkoinen ja sisäinen kontrolli on hallinnonuudistusten myötä vahvistunut. Mutta tällaisia "kaiken maailman" vaikuttajia ja asiantuntijoita löytyy kaikilla aloilla ja myös maamme asioista päättäjien joukossa, josta yliopistolaitoksemme lähihistoria antaa runsaasti todisteita. Sellaisen poliittisen myllerryksen ja häiriön yliopistotyössä sain itsekin poliittisesti sitoutumattomana kokea, josta riimitin tuntojani mm. seuraavin näytein:

*"Yhteisen edun nimessä kilpaillaan jalosti radikaalisuudessa,
herjan heitossa ja oman pesän likaamisessa.
Kaikkien maiden sorretut, riistetyt ja turvattomat opiskelijat.
Näin pannaan Suomessa kertaheitolla asiat ja proffat järjestykseen.
Ryhmäpyyteitten ja joukkovoiman yhteiskunta
ilmentää yliopistossakin omaa peilikuvaansa?"*

*Yhteiskunnan, ihmisen ja elämisen ongelmat
ovat yliopiston ongelmia.
Ne ovat yhteiskunnallisen vastuunsa tiedostavan
yliopistoyhteistyön ongelmia.
Näitten ongelmien edessä olemme vain
nuorempia ja varttuneempia opiskelijoita.
Näitä ongelmia ei ratkaista joukkokokouksilla,
huutoäänestyksellä tai suoralla toiminnalla,
ei myöskään hallinnon uudistuksella tai vallankäytöllä.
Ovatko suhdannekeinottelijat ja yes-myötäilijät
tai "itämaiden tietäjät" suuressa viisaudessaan
parempia ratkaisijoita? Tuskinpa.*

*Ihmisen ja elämisen ongelmia
ei voida ratkaista yksin politiikan avulla.
Jos näin olisi laita,
politiikan opinahjot ja puolueopistot riittäisivät.
Tarvitaan yhteiskunnallista työnjakoa
ja yhteistoimintaa.
Maa tarvitsee yliopistoa
ja maa tarvitsee politiikkaa.
Mutta yliopisto ja politiikka??
Poliittisesti sitoutunut yliopisto
merkitsee sitoutunutta opetusta ja tutkimusta.
Tämäkö avoimen ja kriittisen yliopiston vaihtoehto?"*

Kannanilmaisuni oli tarkoitettu Jyväskylän ylioppilaslehteä varten, mutta päätoimittajan vaihtumisenkaan (SKDL > KEPU) ei muuttanut kirjoitukseni julkaisemis-kieltoa. Totesinkin myöhemmin: *"Demokratian nimissä ajettu vallankumous – professorivalta > opiskelijavalta – ei sallinut sananvapautta vararehtorille"*.

On tärkeää yksin yhteiskunnan myönteisen kehityksen kannalta, että yliopistolaitoksemme tietokulttuurimme uudistajana, korkeimman koulutuksen antajana, kehityksen kriittisenä tarkkailijana ja kehitystyössään on mahdollisimman toimintakykyinen ja pätevä. "Kaiken maailman dosentit, professorit tai ministerit" eivät saa nakertaa sen tärkeää yhteiskunnallista tehtävää henkilökohtaisilla tai puoluepyyteillään. Yliopistolaitoksen pitää myös itse kyetä huolehtimaan omasta toimintakyvystään, itse kontrolloimaan väärinkäytöksiä, karsimaan

turhaa byrokratiaa, edistämään toiminnan taloudellisuutta ja sen yhteiskunnallista relevanttisuutta.

Tutkimustyön autonomiasta

Tieteellinen tutkimustyö voi vaativuudessaan vaihdella rutiininomaisuudesta huippuvaativuuteen mitä tulee tehtäväperehtymiseen eli lukeneisuuteen, tutkimusmenetelmien hallintaan ja itse tutkijan ominaispiirteisiin: pohdiskelun kiinnostavuuteen, kykyyn kriittisyyteen ja luovuuteen. Kandidaattitason opinnäytteet ovat tyypillisesti enemmän tai vähemmän tavanomaisia rutiinitutkimuksia. Mutta samoja rutiinitutkimuksen piirteitä on havaittavissa myös nykyisin tohtoritutkimuksen monissa väitöskirjoissa. Koska yliopistotutkintojen määrä säätelee osaltaan yliopistojen valtiontukea, tohtoritutkintojen määrä on ollut kasvussa ja niiden laatu-tasossa on todennäköisesti tapahtunut taantumaa rutiinitutkimuksen suunnassa. Kun aikanaan sekä sosiologiassa että liikuntatieteissä johdin seminaareja, joissa opiskelijoiden oma aktiivisuus ja asiakiinnostus tulevat esille, todelliset tutkijalahjakkuudet olivat poikkeavuuksia ja sellaisina erottuivat muista rutiiniopiskelijoista. Vastaavasti tohtorin tutkinnot ja väitöskirjat olivat suhteellisen poikkeuksellisia ainakin muissa kuin lääketieteellisessä tiedekunnassa.

Tohtoritutkintojen kasvu viittaakin pikemminkin vaatimustason laskuun ja rutiinitutkimuksen yleistymiseen kuin yliopistotutkimuksen laadulliseen kehittymiseen. Tämä kehityssuunta näkyy usein myös tutkimustehtävien valinnassa, jossa selkeä rajallisuus, aineiston suppeus ja tutkimustehtävän vaatimaton rajallisuus usein korostuvat. Mutta rutiinitutkimuksessakin käytetään tutkijan ja yhteiskunnan rajallisia voimavaroja. Helsingin yliopiston entisen rehtorin **Edwin Linkomiehen** järeä sanoma iskostiikin aikoinaan mieleeni oikeustieteellisen tiedekunnan promootiojuhlassa 1950-luvulla: ”Tutkikaa tärkeitä asioita ja esimerkiksi kansan oikeustajuntaa eikä vain lakien formaalista puolta”. ”Tutkikaa tärkeitä ja esim. liikuntakulttuurimme kestävästä kehitystä tukevia kysymyksiä”, on tänäänkin hyvä neuvo alamme tutkijoille.

Yliopistot korostavat tieteen ja tutkimuksen vapautta. Suulla suuremmalla taloustieteen arvostettu professori **Bengt Holmström** korostaa, että yliopistoille pitää kuulua ”täydellinen intellektuaalinen autonomia” (HS 23.3.2016). Tällainen vapaus todennäköisesti optimoi tieteellisen perustutkimuksen ja tieteen harjoittamisen yleensäkin, mutta edellyttää Massachusetts Institute of Technology (MIT) tapaan korkeaa taloudellista omavaraisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Maallikko voi kuitenkin ihmetellä, miksi samassa makrotalouden ja makrotaloustieteen johdattavassa suurmaassa rahaliikenne ja hyvinvointi eivät kuitenkaan tavoita kaikkia, vaan rikkaat rikastuvat entisestään ja köyhyys aiheuttaa laajaa yhteiskunnallista ”pahoinvointia” ja epävakaisuutta?

Tähän ei pienellä maallamme ole varaa. Niukkojen voimavarojen tilanteessa korostuvat yhteiskunnan tarpeet ja odotukset. Yliopisto ei autonomisuudessaan

voi olla norsunluutorni, joka vieraantuu yhteiskunnastaan ja sen palvelutehtäväs-
tä. Rajallisten voimavarojen tilanteessa on tärkeää, että perustutkimuksen rinnal-
la tutkimustyö kohdistuu myös tehtäviin ja ongelmiin, jotka ovat ajankohtaisia ja
edistävät yhteiskuntamme ja sen kansalaisten hyvää. Tutkimus on ja sen tulee olla
prosessina arvovapaata toimintaa, mutta tutkimustehtävän valinta tieteen eri aloil-
la perustuu usein arvovalintaan: esimerkiksi yhteiskunnallisesti ajankohtainen ja
tärkeä vs. yhteiskunnallisesti toissijainen tutkimustehtävä.

Yliopistourani tilinpäätös

Ihminen on erehtyväinen, olipa sitten kysymys kansakunnan päättäjistä, tieteen ja
tietämisen huipuista, "kaiken maailman dosenteista tai professoreista". Kaikille sat-
tuu kömmähdyksiä. Toiset tunnistavat ja tunnustavat kömmähdyksensä ja ottavat
niistä opikseen, toiset ovat niistä tietämättömiä. Siksi kriittisyyden vaaliminen ja
sananvapaus ovat tarpeen kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Sitä on syytä
vaalia myös yliopistoissa ja yliopistojen koulutustehtävässä. Yliopistolla korkeim-
man hengenviljelyn instituutiona on tärkeä rooli yhteiskunnan kehityksessä, joka
entistä enemmän tukeutuu tietoon ja sen lisääntymiseen. Miten osuvasti luonneh-
tikan presidentti Kekkonen kuulussa sporttipuheessaan vuonna 1971 yliopiston
tehtävää korostaessaan siinä muutosten aikaansaamista ja paremman maailman
rakentamista.

Urho Kekkosen sanoma oli aikanaan varsin ajankohtainen, sillä "kaiken maa-
ilman poliitikot" kumouksellisine opiskelijaliikkeineen ja edistyksellisine profes-
soreineen olivat jäytämässä yliopistojen vakaisuutta ja sen yleishyödyllistä tehtä-
vää jopa siinä määrin, että Jyväskylän yliopisto antoi hallintokollegion päätöksellä
opetusministeriölle 31.3.1971 seuraavan kannanoton:

*"Henkilö ja ääni"-periaatteen soveltaminen lisäisi poliittisen sidonnaisuus-
den häiriövaikutuksia ja uhkaksi rakentavat työskentelyn ehtoja siinä mää-
rin, että yliopisto pitää parempana ratkaisuna ja äärimmäisenä vaihtoehtona
luopumista sisäisestä itsehallinnostaan ja sen alistamista kaikissa keskeisissä
ratkaisuissaan valtioneuvoston tai mahdollisesti perustettavan korkeakoulu-
hallituksen toimivaltaan".*

Yliopistourani kokemusten perusteella on helppo todeta, että vakaus on yliopisto-
toiminnan tuloksellisuuden keskeisimpiä edellytyksiä. Tämä vuorostaan rakentuu
yliopiston kaikkien henkilöryhmittymien keskinäiseen luottamukseen ja vahvaan
tehtäväsitoutumiseen olipa sitten kysymys opiskelusta, opettamisesta, tutkimuk-
sesta tai yhteiskunnan asiantuntijatehtävistä. Säilyttääkseen tämän sisäisen mutta
myös ulkopuolisen yhteiskunnallisen luottamuksen yliopistojen pitää pystyä myös
oman toimintansa kriittiseen *itsearviointiin* ja samalla uudistumaan sitä muuttuvan
yhteiskunnan tarpeita ja odotuksia vastaavasti.

Nykypäivän kilpailuyhteiskuntaa hallitsevat toimintaideat pelkistyvät usein kahteen käsitteeseen: kasvuun ja kilpailukykyyn. Tässä tarkoituksessa on myös yliopistojen hallintoa pyritty uudistamaan ja yliopiston ulkoisia suhteita erityisesti talouselämään vahvistamaan. Talouselämän ääni onkin vahvistunut ei vain yliopistojen päätöksenteossa, vaan myös sen koulutus- ja tutkimustehtävässä. Mutta aikaisemmin viitatus kauppätieteelliset kulutusopit herättävät myös kriittisyyteen talouskasvun Janus-kasvoista.

Nykypäivän talouselämän ja myös taloustieteiden premissinä, lähtökohtana, on yleensä talouskasvun edistäminen. Kehittyneiden yhteiskuntien korkea hyvinvointi on osaltaan todisteena tämän premissin pätevyydestä. Mutta kaikella tällä kasvulla ja hyvinvoinnilla on myös hintansa, josta kertovat hälyttävät uutiset ilmastomuutoksista, ympäristötuhoista ja -saasteista, luonnonvarojen tuhlaamisesta ja väestön eriarvoistumisesta. Tämä viittaa siihen, että kasvu-premissin rinnalle ellei peräti tilalle tarvitaan kestävän kehityksen lähtökohdasta perustuvaa taloustoimintaa ja uutta taloustieteellistä ajattelua ja tutkimusta. Yliopisto on tarkoitettu ensi sijassa henkisen eikä taloudellisen kasvun työssijaksi.

Pitkä elämänurani on koostunut sekä sodan että rauhanajan monista tehtävistä. Korpisodasta kotiutuneena en osannut kuvitella, että jälleenrakentamisen isänmaassa joutuisin ammatturallani sellaisten vaikeiden haasteiden ja kiistojen kanssa tekemisiin, joista olen edellä kertonut. Monelta harmilta ja vihapuheiden kohteena olemisesta olisin säästynyt, jos noissa kiistakysymyksissä olisin monien kollegoiden tapaan vetäytynyt oman itsetietoisuuteni kuoreen ja samalla syrjään näistä kiistoista. Mutta kriittisyys ja totuuden etsintä ovat yliopiston perusarvoja ja niiden varassa olen yrittänyt myös selviytyä urani haasteista ja kiistoista.

3

ISTUMAVIIHDE VAI KANSALAISKUNTO?

Tasavallan presidentti Mauno Koivisto tuli kirjoittajalle tutuksi lentopallokentällä.

Urheilumme kunniakkaiden perinteiden vaalimisen vuoksi urheilukulttuuriamme hallitsee kansainvälinen kilpaurheilu lippulaivanaan huippu-urheilu ja ”Suomi voittoon – maksoi mitä maksoi” -tavoite. Tämä arvosuuntaus hallitsee valtakunnallisia lajijärjestöjä ja niiden monia jäsenseuroja.

Mutta yhteiskunta ja elämän olosuhteet muuttuvat ja niiden myötä liikuntakulttuuri saa myös uusia tarkoituksia ja tehtäviä. Tämän oivalsi jo urheilumme grand old man **Tahko Pihkala** kirjoittaessaan vuonna 1951 pamflettinsa *Kansanurheilun käyntiinpanosta kiireimmiten ennen omia olympiakisojamme*. Tahko arveli kansalaistemme humaltuvan olympiamenestyksestä, mikä vahvistaisi perinteistä toimintalinjaa. Mitään suurta menestystä ei kuitenkaan tullut, mutta olympiakisan kisahumala pystyi sellaisenaankin vahvistamaan perinteistä toimintalinjaa. Yhteiskunta ja sen elämänehdot muuttuvat ja ihminen, joka on luotu liikkuvaksi, muuttui sen myötä *istuvaksi ihmiseksi*: nuorina istutaan koulunpenkillä, aikuisina liikenteessä ja työssä, vapaa-aikana TV:n ääressä ja viihdetarjonnan katsomoissa. Tämän hälyttävän kehityssuunnan herättämänä kirjoitin jo 50 vuotta sitten oman herätekirjoitukseni *Istuva ihminen – Vapaa-ajan yhteiskuntapoliittisia ongelmia*, jossa istumisen vastalääkkeeksi suosittelin ”liikuntaa kaikille” ja sitä edistäviä yhteiskuntapoliittisia toimenpiteitä:

”Hän on ennen kaikkea homo sedens, istuva ihminen. Nuoruusajan istumme koulunpenkillä, aikuisina toimisto- ja työpöytäme ääressä, auton ratisa tai TV:n edessä, eläkeiässä – puiston penkillä [...].

Yhteiskunnan muutostrendin valossa mm. Suomen perinteinen urheilupoliittikka on vahvasti viivästynyttä. Se on suuntautunut palvelemaan hallitsevasti vain valikoituneen nuorison kilpailullisia intressejä. Suuret väestöosat jäävät tämänkaltaisesta urheilutoiminnasta osattomiksi ja tavallisten kansalaisten liikunnan ja urheilun harrastus onkin vaarassa näivettyä penkkiurheilun istumaviihteeksi...Kilpailun ohjaaman urheilujärjestöpolitiikan rinnalle tarvittaisiin yhteiskunnallista liikuntapoliittikkaa [...].” (Suomalainen Suomi 7/1966, s. 426–433).

Samanaikaisesti kilpailu on kiristynyt ja kilpavarustelu menestyksen saavuttamiseksi kiihtynyt. Kilpavarustelu merkitsee julkisen ja yksityisen sektorin voimavarojen entistä suurempaa keskittämistä huippu-urheiluun menestyksen turvaamiseksi ja samalla liikuntaa kaikille -liikkeen syrjäytyneisyyttä liikuntakulttuurimme tärkeimpänä tehtäväalueena. Kaupallistunut huippu-urheilu suuren yleisön istumaviihteenä on säilynyt edelleenkin aina valtion tukitoimia myöten liikuntakulttuurimme kärkihankkeena, jonka edistämiseen ja maamme kansainvälisen menestyksen turvaamiseen kaikki muu toiminta alistetaan.

Tästä pyrkimyksestä ovat kiistämättöminä todisteina viimeaikaiset viralliset ohjelmat huippu-urheilumme kehittämiseksi ja siihen liittyvät organisaatiomuutokset, joissa terveys-, kunto- ja nuorisoliikuntaa edustavat valtakunnalliset keskusjärjestöt lopettivat toimintansa niiden tehtävien siirtyessä olympiakomitean toimivaltaan. Tämän kirjoittajan toisinajattelussa moinen "uudistus" merkinnee **liikuntahistoriamme suurinta virheratkaisua**. Jo Tahko Pihkala oli vakuuttunut siitä, että kansanurheilun kehittäminen erilaisten väestöryhmien tarpeita ja edellytyksiä vastaavasti edellytti oman kilpaurheilusta riippumattoman järjestörakenteen perustamista eli Tahkon omin sanoin todettuna:

"Kaikkialla saadun kokemuksen mukaan sama yhtenäinen organisaatio ja varsinkaan samat johtajat eivät pysty, jos pyrkivätkään hoitamaan asianmukaisen tehokkaasti sekä kaiken kansan kuntourheilua että valioitten kunniaurheilua. Missä sitä yritetäänkin, jää edelleen toissijaiseksi yhtä välttämättömästi kuin voileivän joutuessa koiran syötäväksi liepää jää viimeiseksi ja syömättä".

Ja miten sattuvasti erillistä ratkaisua perustelikaan myöhemmin presidentti Urho Kekkosen Jyväskylän sporttipuheessaan vuonna 1971:

"Kilpaurheilunväen taholta on vaadittu, että järjestötoiminta kuntoliikunnan edistämiseksi olisi uskottava toiminnassa oleville keskus- ja erikoisliitoille. Sen periaatteellisen kannan mukaisesti, joka hyväksyy itsenäisen työväen urheilujärjestön tai -järjestöjen olemassaolon, pidän vain etuna sitä, että kuntoliikuntaa varten saadaan perustetuksi laaja tai laajoja keskusjärjestöjä. Lisäksi pelkään, että jos kilpaurheiluliitto saisi kuntourheilun johdoonsa, niin pukki olisi pantu kaalimaan vartijaksi."

Juuri näin on tarkoituksella tehty: olympiakomitean *citius-altius-fortius* -pukki on pantu kaalimaan vartijaksi! Mutta suulla pienemmällä olin itsekkin entisenä SVUL:n järjestöammattilaisena pohtinut asiaa ja päätynyt myös erillisratkaisuun, jossa kuntoliikunta laajassa ja monipuolisessa tehtävässään tarvitsee kehittyäkseen oman järjestörakenteensa laajoine ja monipuolisine toimialoineen (Stadion 1/1971, s.1-6). Valtakunnallinen ratkaisu kuitenkin viivästyi ja kun SVUL:n pesänselvityksen jälkeen junttamiehet alkoivat runnoa ratkaisua, jossa kaikki, mikä vähänkin liikkuu, vaikka hevos-, moottori- tai tuulivoimin kantaa "urheilun" epiteettiä pyrittiin ympäräämään yhteen, tartuin jälleen kynään puolustaakseni erillisratkaisua kuntoliikunnalle tarkoituksella

"Yksilön ja yhteiskunnan hyvinvoinnin edistäminen luomalla liikunnallisesti aktiivisen elämäntavan mahdollistavia, kansalaisten odotuksia ja tarpeita vastaavia liikuntapalveluja" (HS 17.6.1992).

Liikuntakulttuurin tehtäväalueet ja toimijat

Tehtäväalue	Perusyksikkö
Yleinen kuntoliikunta	Kunnat, seurat, koulut, perheet
Opiskelijaliikunta	Oppilaskunnat, osakunnat, aineyhdistykset
Erityisliikunta	Kunnat, vammaisjärjestöt
Ikääntyvien liikunta	Kunnat, eläkeläis- ja veteraanijärjestöt
Ulkoilu ja retkeily	Kunnat, seurat, perheet
Voimistelu, kuntosalit	Kunnat, seurat, liikuntakoulut
Työpaikkaliikunta	Työyhteisöt, ammattiosastot

Kuntoliikunnan eri tehtäväalueiden yhdyssiteenä toimisi Kuntoliikunnan Palvelukeskus, joka samalla koordinoisi osa-alueiden toimintaa ja huolehtisi kuntoliikunnan yleisistä tehtävistä ja edunvalvonnasta. Tällaisia palvelutehtäviä olisivat mm. kuntoliikuntakulttuurin kehittäminen, tiedotus- ja valistustoiminta, ohjelmapalvelu, varuste- ja välinekehitys ja testaus, yhteistyösuhteista huolehtiminen, kuntoliikunnan edunvalvonta mm. joukkoviestinnässä, liikenne-, yhdyskunta- ja seutuunittelussa jne.

On itse asiassa selviö, että **liikuntaa kaikille -tehtävän toteutus onnistuneesti on mahdollista vain sen omien ja kilpaurheilusta riippumattomien toimintaedellytysten pohjalta**. Tämä tarkoittaa mm. jokapäiväiseen liikuntaan sopivien ympäristöedellytysten ja esimerkiksi kevyen liikenteen, ulkoilu- ja kuntoreittien rakentamista, uusien eri väestöryhmien edellytyksiin ja tarpeisiin soveltuvien liikuntaohjelmien kehittämistä, taukoliikunnan ja kotijumpan kehittämistä sekä kuntoutusohjelmia ja erityisliikuntaa. Kaikki tämä merkitsee niin laajaa ja haasteellista kehitystehtävää, että sen toteuttaminen olympiakomitean ja huippu-urheilun toimialan puitteissa on mission impossible eli täysin alimitoitettu ja samalla liikunnallisesti ja toimintaperiaatteiltaan täysin erilainen tehtäväalue, vaikka valtion liikuntaneuvoston puheenjohtaja **Tapio Korjus** entisenä mestariurheilijana näkee niissä yhtäläisyyden todetessaan, että *"oikeastaan kaikessa on kyse liikunnallisesta elämäntavasta, toisilla se vain on intensiivisempää kuin toisilla"*. (Liikunta & Tiede 6/2015, s. 32).

Urheilumme kehityksestä vastaava tulosjohtajuus korostaa kaiken liikuntatoiminnan yhteneväisyyttä ja alistaisuutta tärkeimmän eli huippu-urheilun *yleisöviihteen* tarkoitukselle. Mutta toki toisinkin voidaan käsittää liikuntakulttuurin yhteiskunnallinen tehtävämerkitys ja niiden tärkeysjärjestys. Tästä antoi samaisen valtion liikuntaneuvoston puheenjohtaja kokoomuksen Jan Vapaavuori näytteen vuonna 2012 siirryttyään uusiin tehtäviin:

*"Kun isänmaa jäi pari kertaa ilman kirkkainta olympiamitalia, valtioval-
lan erityisuojeleuksessa käynnistettiin useita vuosia kestävä, hyvin resursoi-
tu huippu-urheilun muutostyö. Hyvä niin, mutta missä viipyy valtioval-
lan erityishuomio liikuntakulttuurimme ylivoimaisesti suurimpaan haasteeseen,
arkiliikunnan vähenemiseen? [...] Käytännössä tarvitsemme suurta uudel-
leen ajattelua, jonka on alettava koko liikuntakäsitteen päivittämisestä. Suo-
messa ymmärretään yleisesti, että liikunta on parasta ennalta ehkäisevää ter-
veyspolitiikkaa ja että kevyen liikenteen väyliä ja kaupunkisuunnittelua sekä
koululiikuntaa koskevat ratkaisut vaikuttavat kansan liikuntatottumuksiin...
Jos opetus- ja kulttuuriministeriö on yhtään tehtäviensä tasalla, se tarttuu
tähän haasteeseen – heppoisiksi jääneistä hallitusohjelmakirjauksista välit-
tämättä." (HS 6.12.2012).*

Elämme kilpailun yhteiskunnassa, joka arvostaa kaikilla elämänoilla saavutuk-
sia ja yrittämistä. Siksi on myös luonnollista, että kilpaurheilulla on oma pals-
tansa myös liikuntakulttuurin alalla. Kilpailun jatkuva prosessi on omiaan nos-
tamaan sen vaatimustasoa ja kansainvälisessä huippu-urheilussa sitä enemmän,
mitä useammat maat ja mitä laajemmat joukot osallistuvat kilpailuun. Olympia-
kisojen tunnus *citius – altius – fortius eli nopeammin – korkeammalle – voimakkaam-
min* kuvastaa hyvin jatkuvan kilpailuprosessin vaikutusta sen vaatimustasoon. Kil-
pailun vaatimusten noustessa kilpavarustelu kiihtyy ja entistä tehokkaammin on
mobilisoitava sekä yksityisen että julkisen sektorin voimavaroja huippu-urheiluun
menestyksen turvaamiseksi.

Terveen kilpailun perusehtona on samojen ehtojen -periaate. Tämä periaa-
te toteutuu enää huonosti kansainvälisessä urheilussa, jossa suuret maat ylivertai-
sine voimavaroineen ja lahjakkuusreserveineen hallitsevat tulosmarkkinoita. Jotta
samojen ehtojen periaate toteutuisi nykyistä paremmin kansainväliset kilpailu-
järjestelmät pitäisi eriyttää osanottajamaiden paremman tasavertaisuuden takaa-
miseksi. Osanottomaiden nykyisessä erivertaisuuden tilanteessa pienten maiden
kasvat panostukset kilpavarusteluun käyvät vuosi vuodelta entistä heikommin
perustelluiksi entistä heikompien menestysmahdollisuuksien vuoksi.

Jos ja kun "elämässä on tuhat tärkeämpääkin asiaa" kuin esimerkiksi lätkän
vispaaminen taidokkaasti vastapuolen maaliin pääpaino urheilussa olisi suunnat-
tava *kansalliseen kilpaurheiluun ja sen itseisarvoiseen kehitykseen terveenä har-
rasteena, reilun pelin kilpailuna* ja samalla myös kiinnostavana yleisöviihteenä.
Urheilujärjestömme olympiakomiteaa myöten ovat kuitenkin niin vahvasti sitou-
tuneet tehtävissään kansainväliseen urheiluun ja menestyspyrkimykseen, että kriit-
tiset tilannearviointit yhteiskunnan parhaista eduista urheilussa ja niitä vastaavat
toimintalinjaukset ovat syrjäytyneet täysin järjestöjen esityslistoilta. "Suomi voit-
toon" on pysynyt urheilukulttuurimme keskeisenä perinteenä ja tavoitteena – mak-
soi mitä maksoi.

Edellä on jo todettu, että jatkuvan kilpailun seurauksena kilpailun vaatimus-
taso jatkaa nousuaan ja kilpavarustelu kiihtyy. *Citius – altius – fortius* huippu-urhei-

lun toimintaideana johtaa kirjaimellisesti toteutettuna epäinhimillisyyteen, totesi tunnettu saksalainen urheilujohtaja **Willi Daume** olympiakongressissa jo vuonna 1980. Tänäpäin tuo ennuste on saanut entistä enemmän katetta huippu-urheilun kehityspiirteissä, jossa terveysriskit, väärinpelaaminen, väkivaltaisuus, tuloskeinottelu, laiton vedonlyönti, yleisöhäiriöt ja reilun pelin rikkomukset ovat yleistyneet ja vastaavasti säätelyn ongelmat ovat korostuneet jopa siinä määrin, että julkinen kontrolli järjestys- ja oikeusviranomaisineen on tullut usein väistämättömäksi väliintuloksi nykypäivän huippu-urheilussa.

Kaikki nämä kehityspiirteet ja lieveilmiöt ovat seurausta paljossa nykyurheilun superkorkeasta vaatimustasosta, johon yltäminen vaatii laaja-alaista panostusten jatkuvaa lisäämistä riittävän kilpailukyvyyn saavuttamiseksi: **Mitä suuremmiksi panostukset kasvavat riittävän kilpailukyvyyn saavuttamiseksi, sitä suuremmaksi menestyksen arvolataus nousee, koska vain menestys antaa hyvityksen kasvaville panostuksille.** Menestymisen vaikeutuessa kiristyvässä kansainvälisessä urheilussa ja sen arvolatauksen vahvistuessa panostusten kasvun myötä houkutus tuloskeinotteluun ja sääntörikkomuksiin vahvistuvat ja näiden lieveilmiöiden yleistyessä huippu-urheilun yhteiskunnallinen legitimiteetti heikkenee.

Mutta milloin maamme urheilujärjestöissä ja Suomen Olympiakomiteassa edellä kuvattu väistämätön kehityssuunta tiedostetaan, milloin ryhdytään siirtämään toiminnan painopisteen terveen harrastusurheilun suuntaan ja milloin opitaan suhtautumaan kriittisesti suurten maiden hallitsemiin erivertaisiin kilpailujärjestelmiin olympiakisoja myöten? Kaupallisuus ja raha säätelevät nykyurheilua ja liike-elämän toimintaperiaatteet ja moraali sen tulosjohtajuutta. Arvojohtajuus on vaihtunut tulosjohtajuudeksi ja terve harrastus ja rehti peli ovat syrjäytymässä nykyurheilussa, jossa pallon potkiminen, lätkän vispaaminen, juokseminen, hyppääminen, laskettelu yms. "jonninjoutava" leikkiperäinen harrastus on muuttunut keskeiseksi elämäntarkoitukseksi ja ammattityöksi. Miten paljon terveellä urheilulla ja liikunnalla olisikin meille nykyihmisille koko elämänkaaren kattavasti annettavaa, jos vain ihmisen hyvä olisi liikuntakulttuurin tarkoituksena ja keskeisimpänä arvoperustana.

(Urheilulajien erilaisilla liikesuorituksilla - olipa kysymys, vaikka lätkän vispaamisesta, pallon potkimisesta, erilaisista hyppäämisistä tai volttitemppujen tekemisestä jne. - ei sinällään ole mitään merkittävää kulttuuriarvoa ja tätä korostaakseni käytän urheilusuorituksista epiteettiä "jonninjoutava". Urheilun nauttima maailmanlaajuinen suursuosio perustuu ensi sijassa sen markkina-arvoon yleisön kilpailullisena viihteenä.)

Valtioneuvoston liikuntapolitiikka

Ihminen on luotu liikkuvaksi ja siksi se on myös hyvän terveyden ja toimintakykyisyyden tärkeä edellytys. Tämä koko liikuntakulttuurimme tärkein perusta on hyvin tiedostettu koulujen liikuntakasvatuksessa ja opettajien koulutuksessa. Näin

on ollut tilanne myös sadoissa voimistelu- ja urheiluseuroissamme ja niiden valtakunnallisissa järjestöissä kuten Suomen Naisten Liikuntaliitossa (SNLL), kuntoliikuntajärjestössä ja Suomen Ladussa. Nyt tämä liikuntakulttuurimme tärkein asia ja tehtävä nousee etualalle myös tuoreessa valtioneuvoston liikuntapoliittisessa selonteossa (2019) joskin pahoin viivästyneenä, kun otamme huomioon, että urheilumme grand old man Tahko Pihkala julkisti jo vuonna 1951 asiasta pamfletin.

Mainitussa valtion selonteossa korostuu aikaisempiin virallisiin urheilumme kehittämisohjelmiin verrattuna omakohtaisen liikunnan tärkeys terveyden ja hyvinvoinnin kannalta, josta seuraavassa ote:

”Liikunnalla on paitsi itseisarvoa kunkin yksilön kannalta myös suuri myönteinen välinearvo yhteiskunnan kannalta. Edellä on todettu tieteellisen tutkimuksen kiistatta osoittavan liikunnan suuren hyödyn ja jopa välttämättömyyden useiden kansansairauksien kuten ylipainon, diabeteksen, tuki- ja liikuntaelinsairauksien sekä mielenterveyden ongelmien ehkäisyssä ja hoidossa. Fyysisesti passiivinen elämäntapa on nousemassa maailmanlaajuisesti kansanterveydelliseksi ongelmaksi. Liikkumattomuus on WHO:n mukaan neljänneksi merkittävin riskitekijä elintapasairauksien aiheuttamissa kuolemantapauksissa.” (Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta s.15)

”Liikunnan lisäämisellä on myös suuri kansantaloudellinen merkitys”, opasti valtioneuvoston kanslian rahoittama ja UKK-instituution koordinoima raportti (Vasankari & Kolu 2018). Se osoitti vähäisen fyysisen aktiivisuuden, runsaan istumisen ja huonon fyysisen kunnon aiheuttamat suuret kustannukset: ”joka edellyttää myös yhteiskunnalta ensi vaiheessa lisäinvestointeja, mutta maksaa itsensä moninkertaisesti takaisin mm. kansanterveyshyötyinä” (Vasankari & Kolu 2018 s. 16).

”Suuri harppaus” liikuntakulttuurimme kestävä kehityksen turvaamiseksi on todella tarpeen. Selonteko antaa tähän monia perusteluja, joihin kuuluu mm. laaja yhteistoiminta mm. julkisen hallinnon eri yksikköjen kanssa, josta esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön lausunto:

”STM haluaa, että aivan erityinen huomio kohdistetaan riittämättömästi liikkuvien ja riskiryhmien aktivoimiseen. Toiseksi STM pitää tärkeänä toimintakulttuurin muutoksen tukemista niin, että kansalaiset tunnistavat fyysisen aktiivisuuden hyödyt ja päätöksentekijät kannustavat, tukevat ja ohjaavat yksilöitä ja yhteisöjä liikunnalliseen ja terveelliseen elämäntapaan. STM:n kolmas näkökohta liittyy edelliseen siten, että olosuhteiden tulisi kaikkialla olla liikkumiseen kannustavia. Neljänneksi STM haluaa vahvistaa liikunnan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa niin, että myös heikommassa asemassa olevilla henkilöillä on nykyistä paremmat mahdollisuudet liikuntaan. STM:n mielestä liikunta tulee nostaa vahvemmin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon työtä. kuudenneksi STM korostaa, että liikunnan asemaa

voidaan vahvistaa sote- ja maakuntauudistuksessa, johon liittyen korostuu kuntien, maakuntien ja järjestöjen yhteistyö. Seitsemänneksi STM pitää tärkeänä kaikkien hallinnonalojen saamista mukaan yhteistyöhön”.

Näistä selonteon lainauksista saa hyvän kuvan nykyiseen yhteiskuntakehitykseen liittyvästä monitahoisesta ja haasteellisesta tehtävästä liikunnan juurruttamiseksi kaikkien väestöryhmien elämään hyvän terveyden ja toimintakykyisyyden tueksi. Tässä kehitystyössä on todella kysymys ”suuresta harppauksesta”, joka edellyttää myös suuren harppauksen uusia organisaatoratkaisuja. Suomen Olympiakomitea urheilujärjestöineen ja perinteisine menestyspyrkimyksineen on käsitykseni mukaan organisaatoratkaisuna liikuntahistoriamme käsittämätön virheratkaisu tai sitten olen jo liian vanha ymmärtääkseni siinä muuta kuin kritiikitöntä urheiluhulluutta.

Huippu-urheilun yhteiskunnallinen rooli

Urheilumme kunniakkaat perinteet ja niiden vaaliminen on hallitsevana johtoajatuksena ohjannut liikuntakulttuurimme kehitystä, josta osoituksena mm. kilpaurheilun nykyinen lajiliittojen järjestö rakenne ja edellä jo viitattu kaiken liikunta-toiminnan alisteisuus olympiakomitealle ja samalla olympialiikkeen *citius – altius – fortius* -johtoidean toteuttamiseen.

Yrittäjäisyys, menestyspyrkimys ja kilpailu kuuluvat länsimaiseen markkinatalouteen ja yhteiskuntajärjestelmään. Siksi on myös luonnollista, että urheilu paremmuuskilpailuineen kuuluu tärkeänä osana näiden maiden liikuntakulttuuriin. Selonteossa todetaan olympiakomitean perusteluihin viitaten, että myös

”huippu-urheilu on yhteiskuntaan erottamattomasti kuuluva elämänala, joka tuottaa iloa ja hyötyä sekä yksilöille että yhteiskunnalle. Huippu-urheilu on tärkeää, koska se opettaa hyvää kilpailua ja muita elämäntaitoja ja rakentaa yhteisöllisyyttä. Huippu-urheilu vahvistaa myös kansallista identiteettiä.”
(Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta s. 38)

Selonteon perusteluissa käytettiin hyväksi myös verkkokuulemista, johon osallistui yhteensä yli 4 000 liikunnan seura-aktiivia, liikuntajärjestöjen ja kuntatason toimijaa. Näiden osallistujien mukaan liikuntapolitiikan lähtökohtien tulisi perustua *terveellisten elämäntapojen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen sekä eettisyyteen ja rehellisyyteen*. Valtion liikuntapolitiikan tärkeimpinä painopisteinä nähdään seuratoiminnan ja liikuntapaikkarakentamisen tukeminen. Negatiivisten käsitysten merkittävimpiä lähteitä olivat doping, kilpailullisuus, raha ja kaupallisuus. Huippu-urheilun tukeminen jakoi muuten osallistujien mielipiteitä eniten (Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta s. 8).

Huippu-urheilulla on ollut maamme liikuntakulttuurissa ensiarvoinen asema ja sitä koskeva tutkimus ja kehitystoiminta ovat keskittyneet lähinnä olympialiik-

Kirjoittaja esittelee vuonna 1976 korkeille arvovieraille Tahko Pihkalan kehittämää salamapalloa, jota tytöt ja pojat voivat pelata yhdessä. Etualalla prinssi Philip. Takana (vas.) lehtori Jukka Vuolio, Kalevi Heinilä, kuningatar Elisabet II ja tasavallan presidentti Urho Kekkonen.

keen tunnusten ja menestyspyrkimysten suuntaan. Kansainvälisessä urheilussa on kuitenkin tapahtunut sellaisia suuria muutoksia, joilla on ollut ja edelleen on merkittävä vaikutus maamme urheilun menestysmahdollisuuksiin etenkin arvokisoissa. Münchenin olympiakongressissa vuonna 1972 kiinnitin esitelmässäni huomiota huippu-urheilun keskeiseen kehityspiirteeseen, jota kutsuin *kilpailun totaalistumiseksi* ja *järjestelmien väliseksi kilpailuksi*, jossa jatkuva kilpailun prosessi nostaa jatkuvasti kilpailun vaatimustasoa ja menestyminen edellyttää totaalista relevanttien voimavarojen mobilisointia urheilijoiden suorituskyvyn nostamiseksi nousevan vaatimustason mukaisesti ja menestyksen turvaamiseksi.

Todisteet tästä kehityksestä näkyvät kaikista huippu-urheilumme viime vuosien kehittämisohjelmissa, mutta myös nykyisen olympiakomitean pyrkimyksissä ja mm. voimavarojen lisäämiseksi jopa valtion budjettivaroin. Esittäessäni olympiakongressissa kyseisen kansainvälisen urheilun kehitysmallin lähes 50 vuotta siten urheilu oli paljossa vielä vapaa-ajan harrastus, kun se tänään markkinatalouden myötä on muuttunut ammatilliseksi elämäntehtäväksi, jossa menestyminen edellyttää pitkäjänteistä valmennusta ja usein muiden elämänintressien alistaisuutta urheilu-uran tarkoitukselle.

Kuvattu kansainvälisen urheilun *totaalistumiskehitys* luonnollisesti suosii suuria maita suurine voimavaroineen ja lahjakkuusreserveineen, mikä selvästi näkyy arvokisojen tulostilastoissa. Myös pienen maamme heikkenevä menestys ja sen satunnainen rajoittuminen lähinnä pieniin lajeihin on osoitus tästä totaalistumiskehityksen seurauksista. Terveen urheilun perusedellytyksenähän on ns. samojen ehtojen periaate, *on equal terms*. Tämä periaate pätee varsinaisissa kilpailutapahtumissa, mutta huonosti urheiluvalmennuksessa, urheiluetujen suhteen ja kilpailujärjestelmissä, joissa osanottomaiden erivertaisuus säättää paljossa menestysmahdollisuuden. Ja kuitenkin vain menestys antaa hyvityksen huippu-urheilun kasvaville kustannuksille. Kun kovenevassa kilpailussa menestysmahdollisuudet vaikeutuvat turvaudutaan myös väärinpelaamiseen ja tuloskeinotteluun, josta myös maamme yleisurheilun ja hiihdon historia antavat monia todisteita.

Huippu-urheilua koskevassa selonteossa lähes tyystin sivuutetaan nykypäivän huippu-urheiluun, sen kehitykseen ja uravalintaan liittyvät monet ongelmat. Itse asia on liikuntakulttuurissamme niin keskeinen, että sitä ei pystytä enää järjestöissä eikä edes opetus- ja kulttuuriministeriössä kriittisesti tarkastelemaan. Huippu-urheilun keskeisenä perusteluna kirjataan tutkimuksissa todettu tosiasia, että se vahvistaa kansallista identiteettiä ja että "kolme neljästä suomalaisista on kiinnostunut siitä, että urheilijamme menestyvät kansainvälisesti" (Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta s. 38).

Kun sadoissa urheilulajeissakin on kysymys lopulta lähinnä vain "jonninjoutavista" liikesuorituksista, jos kohtakin huippu-urheilussa vaatimustasoltaan ääri rajoilleen "jalostettuina", niistä on erityisesti tehokkaan nykymedian ansioista kehittynyt suuren yleisön viihteenä "*maailman suurin pieni asia*", jossa menestyminen jääkiekon MM-mestaruuden tavoin saa suuret joukot juhlimaan ja viritämään kansallista identiteettiään ja omanarvon tunnetta. Mutta kansainvälisen urheilun totaalistumiskehityksen myötä pienen maan heikkenevä menestys arvokisoissa pistesijoituksineen ja tappiokierteineen uhkaa pikemminkin verottavan kuin vahvistavan kansallista itsetuntoamme ja näin tapahtuessa maamme edusurheilu voi menettää yhteiskunnallista uskottavuuttaan ja tukeaan.

Tätä uskoa huippu-urheilumme uuteen nousuun pyritään kuitenkin valtion liikuntapolitiisessa selonteossa vahvistamaan lisäämällä merkittävästi sen taloudellista tukea suoraan budjettirahoituksena ja erityisen Olympiarahaston muodossa kehysbudjetoinnin ulkopuolelta, jossa valtion osuus olisi enintään 20 miljoonaa euroa osakelahjoituksena (Valtioneuvoston selonteko liikuntapolitiikasta s. 39–41).

Kun on kysymys huippu-urheilusta ja sen kunniakkaan perinteen vaalimisesta, niin kehittämispyrkimyksille on tunnusomaista suuri yksimielisyys, mikä näkyy myös kyseisessä selonteossa. Korostuneimmin tämä kriittisyyden ja toisina jattelun puute näkyy nykypäivän mediassa, mutta se on hallitsevana piirteenä myös urheilujärjestöissä, alan tietoliikenteessä ja tutkimuslaitoksissa. Realiteettien tunnustaminen ja urheilun kestävä kehityksen turvaaminen jäävät toistaiseksi odottamaan Tahko Pihkalan kaltaisia kriittisiä toisina jattelijaita.

Terve sielu terveessä ruumiissa

Muinaisroomalaisen runoilija **Juvenalisin** ihanne: *terve sielu terveessä ruumiissa*, on ollut myös nykyaikaisen urheilun arvoperusteena ja samalla sen yhteiskunnallisen arvostuksen ja legitimitietin keskeisiä perusteluja. Mutta ajan hammas ja urheilussa tapahtuneet suuret muutokset ovat verottaneet tätä perinteistä ihannetta siinä määrin, ettei sitä enää tunnisteta nykyurheilun arvoperustaksi.

Tärkeintä on yksin kilpailumenestys ja tässä pyrkimyksessä terveystieteelliset kohdat jäävät sivuosaan tai peräti syrjään. Urheilun globaalistuessa ja kaikkien maiden osallistuessa arvokisoihin kilpailun vaatimustaso on noussut monissa lajeissa inhimillisen kestäkyvyn sietorajoille, josta osoituksena kasvavat tilastot loukkaantumisista, vammautumista ja invalidisoitumisista. *Citius – altius – fortius*, olympialiikkeen uljas tunnus kantaa nykyurheilussa lisääntyvää terveystasoa.

Urheilu-uran valinta ja menestykseen pyrkiminen merkitsee nuorten tiukkaa sitoutumista tärkeiden kehitysvuosien aikana pitkäjänteiseen ns. 10 000 tunnin valmennukseen kilpailukyvyyn kehittämiseksi. Urapanostusten kasvaessa nykyisessä ammattiurheilussa vain menestys antaa niille hyvityksen ja siksi siihen on pyrittävä ”kaikkensa yrittämällä” ja terveystieteellisiäkin ottamalla, mutta yhä useammin myös reilun pelin vastaisin kepulikonstein. Päätymätön kilpailun prosessi inhimillistä kestoajaa lähentyvine suoritusvaatimuksineen mitätöi Juvenalisin ihanteen toimivuutta nykyurheilussa, mihin uhkaan urheilun ystävänä tunnettu arkkipiispa **John Vikström** viittasi jo vuonna 1987 kansallisen olympiakomiteamme juhlassa: ”Sinä päivänä, kun idealismi on kadonnut urheiluliikkeestä, liike on hävinnyt itsekin, se on menettänyt sielunsa”.

Olympiajohtoon valittua kristillisdemokraattisen puolueen johtajaa **Sari Essayahia** odottavatkin monet sielunhoidolliset tehtävät nykypäivän huippu-urheilussa, mutta milloin saamme kuulla hänen lääkkeistään ja niiden yhteiskunnallisesta perusteluista? Päätymätön kilpailun prosessi syrjäyttää urheilusta sen perinteiset idealistiset arvot ja tämä näkyy myös urheilun johtajuudessa: aatteellisten arvojohtajien tilalle ovat tulossa urheiluteknokratian, liike-elämän ja politiikan tulosjohtajat.

Perinteinen aatteellisuus säilyi pitkään vielä naisvoimistelussamme, työväen urheiluliikkeessä ja SVUL:n keskusjärjestössä sekä monissa seuroissa. Mutta urheilumme maailmanmaine velvoittivat ja niiden tuloksena Suomi voittoon -pyrkimys syrjäytti muut aatteet ja ihanteet nousten hallitsevaksi toimintaideaksi. Tätä toimintalinjaa jatkaa ja pyrkii vahvistamaan myös tuorein ns. muutosryhmän kehittämisohjelma, jonka toteuttamisen välitilinpäätös kasvavine kustannuksineen ja vaatimattomine tuloksineen on herättänyt jopa hampaattomassa urheilumediasakin kriittistä hämmennystä.

Kriittisyys ja toisinajattelu ovat poikkeusilmiöitä urheilukulttuurissa. Globaalistunut urheilu mahtavine arvokisoinen ja julkisuusarvoineen säätelee ja yhdenmukaistaa kansallista urheilukulttuuria niin meillä kuin muualla. Tätä sidon-

naisuutta maamme osalta on omiaan vielä vahvistamaan huippu-urheilumme kunniakas varhaisperinne ja sen vaalimisen vahva tahtotila.

Raskaitten ja rappeuttavien sotavuosien jälkeen jälleenrakentaminen oli maamme keskeinen kärkihanke, jota pyrittiin toteuttamaan myös ruumiinkulttuurin alalla mm. tunnuksin "Korkealle kansan kunto" (TUL) ja "Reipas – rehti – ryhdikäs" (SVUL). Toisinajattelukin alkoi itää urheilukulttuurissamme. Siitä osoituksena ulkopuolisilta suljettu Suomen Urheiluakatemia alkoi avautua vasta 1950-luvulla meidän nuorempien kriittisten jäsenten toimesta. Yhdistyksen korskea nimi palautettiin Liikuntatieteelliseksi Seuraksi (LTS) ja kriittistä keskustelua ja uusia avauksia viriteltiin Seuran esitelmätilaisuuksissa ja perustamassamme Stadion -lehdessä (nykyisin Liikunta & Tiede -lehti).

Kun työväenliikkeen tunnettu vapaa-ajattelija **Yrjö Kallinen** oli julkisuudessa hämmästellyt, mitä arvokasta on siinä, että joku on sekunnin kymmenyksen nopeampi kuin joku toinen, hän sai kutsun esitelmöimään LTS:n kuukausikokoukseen. Kallinen muisteli myöhemmin tuntemuksiaan kertoen yllättyneensä kriittisen sanomansa saamasta asiallisesta vastaanotosta. Mitäpä itseisarvoa onkaan siinä, jos vaikkapa heittää jotain välinettä, puttaa muovipallon maahan tehtyyn koloon, iskee toista tehokkaammin nyrkkeilykehässä tai kävelee "luonnottomasti" nopeammin kuin joku toinen jne.? Nykypäivän huippu-urheilu perustuukin ensi sijassa sen suureen markkina-arvoon yleisön viihteenä, jota myös tehokas media kaikilla kanavillaan päivittäin ja vuodesta toiseen markkinoi ja käyttää hyödykseen

Liikuntaa kaikille

Yksiarvoinen käsitys kaikilla elämänaloilla ja erityisesti mahdollisuuksiltaan rikkaassa liikuntakulttuurissa johtaa helposti toiminnan yksipuolistumiseen ja valintavaihtoehtojen kaventumiseen. Yhdenmukainen kansainvälinen kilpaurheilun lainakulttuuri hallitseekin ylivertaisesti kansallista liikuntakulttuuriamme ja sen kehitystä. Tässä hallitsevuudessaan se torjuu tehokkaasti ei yksin kriittisyyden, vaan myös liikuntakulttuurin rikkaan potentiaalin täyden hyväksikäytön.

Mutta yhteiskunta muuttuu ja liikuntakulttuurin tulisi muuttua ja kehittyä sen mukana. Yhteiskunnan kehitys on merkinnyt kaiken hyvän ja vaurastumisen ohessa samalla arki- ja työliikunnan köyhtymistä: nykyihminen on *homo sedens*, istuva ihminen, vaikka ihminen on luotu liikkuvaksi. Tässä uskossa opetusministeriön jo vuonna 1966 asettama ns. Niemen toimikunta sai tehtäväkseen selvittää kunto- ja kansanurheilun edistämistä tarkoittavan suunnittelun perusteita ja kehittämistoimenpiteitä sekä lisäksi sivutehtävänä myös opiskelijaliikunnan kehittämishankkeen. Suomen ylioppilaskuntien liiton (SYL) perustelut OPM:lle ovat "edistyksekkyydessään" säilyttäneet erinomaisesti ajankohtaisuutensa:

"Elintason kohoaminen ja koneellistuminen ovat aiheuttaneet monia muutoksia elintavoissamme. Yksi merkittävimpiä on ruumiillisen rasituksen huo-

*mattava väheneminen useissa ammateissa. Pystyäkseen toimimaan häiriöt-
tä elimistömme tarvitsee kuitenkin jatkuvaa ruumiillista harjoitusta. Liian
vähäisestä harjoituksesta seurauksena on rappeutumisilmiöitä, jotka monin
tavoin heikentävät fyysistä ja psyykkistä hyvinvointiamme”.*

Terve sielu terveessä ruumiissa -tunnuslause on ollut monien liikuntakulttuurimme ja liikuntakasvatuksen uranuurtajien toiminnan arvoperustana. Tämä arvoperusta nousi vuonna 1971 julkisuuteen myös UKK:n Jyväskylän ”sporttipuheessa”, jossa presidentti totesi kuntoliikunnan merkityksen korostuvan yhteiskuntakehityksen ja elämänolosuhteiden muuttuessa ihmisen hyvinvoinnin, terveyden ja vireyden lähteenä.

Elämme länsimaiden kilpailun kulttuurissa, jossa ylivertaisesti arvostetaan saavutuksia ja paremmuutta. Tämä selittää osaltaan myös urheilun suuren suosion kilpailun yhteiskunnassa. Mutta kaupallistuessaan yleisön istumavihteeksi se on menettänyt tärkeimmän tehtävänsä eli ”liikunta on tarkoitettu kaikille”. Usein elämysköyhä ja rutiinimainen nyky-yhteiskunnan elämäntapa kaipaava täydennykseen toki myös viihdettä, jota onkin urheilun ohessa yltä kyllin tarjolla. Mutta istuva elämäntapa tarvitsee myös todellisen liikuntaa kaikille -korjausliikkeen toimintakykyisyytemme ja terveytemme tärkeänä edellytyksenä. Helsingin yliopiston hygienian professori **Woldemar Lojander** lopetti aikanaan luentosarjansa voimistelulaitoksella teatraalisesti: *”Onnellinen ei ole se maa, jolla on komeimmat sairaalat, vaan maa, joka niitä vähiten tarvitsee.”* Soveltaen väitettä tähän asiayhteyteen voidaan sanoa, että *”onnellinen ei ole se kansa, joka vain istuu urheilukatsomoissa, vaan kansa, joka itse harrastaa liikuntaa.”*

Akateemikko Heikki Waris luonnehti kirjassaan yhteiskuntakehitystä muutoksena *uskomusvaraisesta tiedonvaraisuuteen*. Tämä muutos on nostanut tulosurheilun vaatimustason nykyiselle ”sietorajalle”, mutta erityisen korostuneena tämä muutos näkyy liikunnan terveysmerkityksen tiedostumisessa. Kun vielä 1950-luvullakin urheilukulttuurimme uudistajat lähinnä uskomusvaraisesti luottivat liikunnan hyvään, tänään tuo uskomus on saanut laajaa vahvistusta lukuisista lääke- ja terveystieteellisistä tutkimuksista. Juvenalisin uskomusihanne ”terve sielu terveessä ruumiissa”, on vahvan tutkimustiedon varassa realisoitumassa tosiasiaksi ja kaikille tarkoitettun terveys- ja kuntoliikunnan vahvaksi arvoperustaksi, kun taas sama ihanne hämärtyy nykypäivän ylikehittyneessä huippu-urheilussa.

Kun on pitkään osallistuvana ja ulkopuolisena havainnoitsijana saanut seurata maamme liikuntakulttuurin kehitystä, ei voi muuta kuin hämmästellä viimeaikaisia kehittämissuunnitelmia, joissa johtoajatuksena näyttää olevan entistä tiukempi voimavarojen keskittäminen olympiakomitean toimivaltaan ja samalla huippu-urheilun menestyspyrkimysten ja yleisöviihteen tueksi. Tämä pienen maan tehostuva kilpavarustelu tuskin takaa mitään suurta menestystä, mutta riittänee Rion olympiakisojen tapaan satunnaismenestykseen lähinnä pienissä lajeissa kuten miesviihteenä suosituissa naisten nyrkkeilyssä ja muissa kamppailulajeissa.

Voimavarojen mobilisointi – satunnaismenestykseen

Voimavarojen mobilisointi huippu-urheilun hyväksi on yhteiskunnallisesti perusteltua edellyttäen, että se takaa riittävän menestyksen kansainvälisissä arvokisoissa nousevine vaatimustasoineen ja tuotantokustannuksineen. Tämän todistaminen on kuitenkin jäänyt kovin puutteelliseksi OKM:n ja ”muutosryhmän” kehittämissuunnitelmissa, kun sitä vastoin lasten liikuntakasvatus ja liikunta on tarkoitettu kaikille -kehittämissuunnitelmat ovat yhteiskunnallisestikin perusteltuja kärkihankkeita, mutta silti jääneet sivuosaan OKM:n tukitoimenpiteissä ja urheilujärjestöjen toiminnassa.

Niemen toimikunta totesi jo vuonna 1968, että yhteiskuntakehityksessä tapahtuneet muutokset nostavat kaikkien kansalaisten liikunnallisten tarpeiden tyydyttämisen ensisijaiseksi tavoitteeksi ja ohi aikaisemman olympiakullan ja kansainvälisen menestyksen -tavoittelun. Samalla toimikunta korosti Tahko Pihkalan ja UKK:n ”sporttipuheen” tavoin liikunta- ja urheilukulttuurimme differentioitumisen tärkeyttä:

”Jotta liikuntakulttuuri pysyisi muun yhteiskuntakehityksen tasolla, on välttämätöntä, että sen kokonaistehtäväalue erikoistuu yhä selvemmin. Mitä eriyttävämpi on maamme liikuntakulttuurin tehtäväalue, sitä vaikeampi on koko urheiluelämän suunnitelmallinen kehittäminen ja sitä pulmallisemmin urheilu pystyy palvelemaan yhteiskunnan monipuolistuvia tarpeita. On pyrittävä useisiin toisistaan eriytyneisiin mutta järkevän kokonaisuuden muodostaviin päämääriin liikuntaelämässämme. ...Tällä tavoin voidaan päästä siihen, että kaikkien kansalaisryhmien liikunnalliset tarpeet tulevat huomioonotetuiksi”.

On ilmeistä, että nykyinen tiukka ja ehdoton sitoutuminen kansainväliseen urheiluun ja sen menestyspyrkimykseen tukahduttaa kriittisyyden ja rajoittaa liikuntakulttuurin rikkaan potentiaalın hyväksikäytön. Kuitenkin meidän suomalaisten pitäisi itse parhaiten tietää, mikä meille on parasta ja mikä esimerkiksi juuri liikuntakulttuurissamme takaa sen kestäväen kehityksen. Viimeaikaiset kehittämishankkeet viittaavat kuitenkin siihen, että äänettöminä yhtiökumppaneina luotamme enemmän Lausannen ”tietäjiin” ja heidän citius – altius – fortius -ihanteeseensa liikuntakulttuurimme kestäväen kehityksen linjauksena!

Kestäväen kehityksen haasteita

Yritykset tekevät vuosittain tilinpäätöksen, josta näkyy miten hyvin tai heikosti kulunut toimikausi on toteutunut. Mutta jokainen meistä toimii elämässään yrittäjän tavoin tavoitteineen ja tarkoituksineen, josta eläkeläisinä teemme itsellemme ja läheisillemme tilintekoa. Pitkän iän tiimoilla on tullut jotain tehtyä elämän tulospuolella mutta usein myös sen tappiotiliä kartuttaen.

Ikääntyminen ei kuitenkaan merkitse vain henkilökohtaista tilintekoa elämänvuosien käytöstä, vaan myös kokemusta eli monipuolista oppia elämisestä, sen ehdoista, pulmista, haasteista sekä hyvän ja vähemmän hyvän valinnoista. Syystä television vaalikeskusteluja keväällä 2019 edeltäneessä lauantaihaastattelussa arkkiaatri **Risto Pelkonen** kiinnitti huomiota siihen, että ikäihmisten elämäkokemuksilla olisi paljon annettavaa yhteiskuntamme kehitystyössä. Sotiemme veteraanipolvet ovat olleet mukana maan jälleenrakentamisessa ja päässeet nauttimaan myös sen viime vuosikymmenien hyvinvointikehityksen hedelmistä. Hyvinvointi on perustunut lujaan uskoomme ja oikeuteemme itsenäisenä kansakuntana rakentaa maatamme sellaiseksi, jossa kaikilla olisi hyvän elämisen edellytykset. Tässä pyrkimyksessä työllä ja vapaalla yritteliäisyydellä on länsimaiden markkinatalousjärjestelmän puitteissa ollut ratkaisevan tärkeä roolinsa.

Markkinatalouden rooli ei hallitse vain yhteiskuntamme talousjärjestelmää, vaan se on kysynnän ja tarjonnan malli on laajentunut monille yhteiskuntaelämän aloille samalla kaupallistaen ja maallistaen niiden eettisiä ja humanistisia arvoisältojä. Koska kauppa- ja taloustieteet, näiden alojen koulutus ja julkinen keskustelu keskittyvät pääasiassa vain varsinaista talouselämää koskeviin kysymyksiin markkinatalouden aluevaltauksat yhteiskunnan muilla tehtävälöhoilla ovat usein jääneet vaille tutkimusta ja julkista kriittistä huomiota.

Sosiologina olen tutkinut erityisesti urheilun kehitystä, jossa peilautuvat selvästi sekä markkinatalouden, että myös sen *päättymättömän kilpailuprosessin* monet vaikutukset. Urheilu ja markkinatalouden kaupallisuus yhdentyivät jo Helsingin yleisurheilun MM-kisoissa vuonna 1983 niin näkyvästi, että kisojen pääsihteri **Lauri Tarasti** joutui perustelemaan sitä ulkomaalaisille toimittajille molempien alojen yhteiskunnallisella hyväksyttävyydellä. Mutta silloinen rinnakkaistoiminta jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi, sillä markkinatalous oli jo tiedostanut nykypäivän huippu-urheilun lupaavat edellytykset kehittyä suurta yleisöä ja maksukykyistä kuluttajakuntaa kiinnostavaksi kaupalliseksi massaviihdeeksi.

Tämän kehityksen tuloksena urheilu ja urheileminen, joka alkujaan ja etenkin amatööriurheilun aikakaudella, jolloin pelasin pesäpalloa Puna-Mustissa, oli tarkoitettu urheilijoita itseään varten, on huipputasolla muuttunut kaupalliseksi yleisöviihdeeksi. Tuotteena on urheilijan ammattitaitoon perustuva urheilullinen suorituskyky ja sen kilpailullinen tehokkuus. Urheilun markkinatalouden tuotekehityksessä pyritään myös hyödyntämään kaikki keinot valmennusta, harjoittelupaikkoja ja monialaista tutkimustietoa myöten suorituskyvyn kehittämiseksi jatkuvan kilpailuprosessin nostaman vaatimustason mukaisesti. Koska vain menestys ja pärjääminen takaavat suuren yleisön kiinnostuksen eli viihdekulutuksen, niin huippu-urheilun joukkuelajeissa pätee usein tulos tai ulos -periaate. Lupaa via urheilijoita värvätään ulkomaita myöten joukkueen vahvistamiseksi puolustamaan kotikunnan ja seuran mainetta!

Markkinatalous toimii kysynnän ja tarjonnan varassa, joten ilman yleisön kiinnostusta ei olisi myöskään nykypäivän huippu-urheilua. Menestys markkinataloudessa luo uutta kysyntää ja sen seurauksena myös urheilussa kyseisen lajin

suosio kasvaa ja sen liikemiesjohtajien reviiri laajenee. Tästä hyvänä todisteena jääkiekon suuri suosio yleisövihteenä ja lätkän laaja harrastus maassamme, josta osoituksena myös jäähallien suuri määrä (maassamme oli vuonna 2019 yhteensä 279 jäähallia).

Tänään, kun ilmasto- ja ekokatastrofin uhka on noussut kestäväen kehityksen haasteeksi, on syytä todeta, että jääkiekko jäähalleineen, liikennesaasteineen ja energiakulutuksineen lienee ekologisesti kuluttavin urheilulaji maassamme, mutta kukapa sitä ”urheiluhulluudessamme” ja vuoden 2019 maailmanmestareina edes kuntien osalta ryhtyisi verottamaan? Harvinaisen poikkeuksen tekee urheilun uutistuottaja **Tero Hakola**, joka kolumnissaan rohkenee kriittisesti hämmästellä nykytilannetta:

”Nykyisellään ammattilais- ja huippu-urheilu kuormittavat rajusti luontoa ja siten urheilu on osaltaan nopeuttamassa ilmaston lämpenemistä. Urheilulle ominaista on esimerkiksi se, että rakennetaan valtavia jäähalleja, jalkapallostadioneita ja moottoriurheilun kilparatoja, joille urheilijat ja yleisö saapuvat lentoteitse eri puolilta maailmaa [...]. Kukaan ei ole kilpaurheilua vielä suitsimassa, mutta jo oman etunsa vuoksi seurojen, liigojen ja liittojen kannattaa suhtautua ympäristöasioihin vakavasti [...].” (HS 25.10.2018).

Ekokatastrofin signaalit ovat kuitenkin herättäneet monia yhteiskuntakehityksestä huolestuneita päättäjiä pohtimaan ratkaisuja ja ennalta ehkäiseviä toimia tämän uhkan torjumiseksi, mutta urheilu, niin meillä kuin muualla, jatkaa siitä välittämättä perinteistä *citius – altius- fortius* -tavoitteen viitoittamaa toimintalinjaa suurten yleisömassojen viihteenä. Mitään merkkejä tai toimenpidevinkkejä urheilun käytäntöjen muuttamiseksi luontoystävällisemmiksi ei näy edes virallisissa urheilupoliittisissa kehittämissuunnitelmissa.

Suurten arvokisojen ympäristöriskit ja kustannukset ovat kuitenkin jo nykyisin niin suuret, että huolimatta niiden isäntämaalle tuottamasta globaalista julkisuudesta entistä harvemmat maat ovat enää kiinnostuneita niiden järjestämisestä. Ekokatastrofin kärjistyessä voi jopa kuvitteellinen ennusteeni urheilutapahtumista ilman katsomoyleisöä toteutua: ympäristöhaittojen ja liikennesaasteiden välttämiseksi kilpailut/ottelut käydään ilman katsomoyleisöä, joka korvataan äänitehosteilla, ja kilpailua yleisövihteenä seurataan maksullisena TV-ohjelmana kotisohvalla istuen ja kaljabaarien tunnelmissa.

Liikuntakulttuurin yhteiskunnallinen rooli markkinataloudessa

Kaiken urheilussakin kokenut presidentti Urho Kekkonen liikuntakulttuurin sen kehitystä varsin osuvasti todetessaan jo vuonna 1971 Jyväskylän ”sporttipuhees-
saan” mm. seuraavaa:

”Urheilu on useimmiten käsitetty itseisarvoiseksi ja samalla omaksi todellisuudekseen, omine yhteiskunnasta riippumattomine jostain ylhäältä annettuine tai tempaistuine arvostuksineen ja sääntöineen. urheilu on tullut valtioksi valtiossa [...]. Urheilu ei ole valtio valtiossa. Urheilulla tulee olla ja sillä on yhteiskunnallinen tehtävä ja vastuu”.

Tämä on varsin ajankohtainen velvoite myös nykypäivän urheilulle ja sen päättäjille. Markkinatalouden urheilu hallitsee kuitenkin olympiakisoja myöten liikuntakulttuuriamme istuvan yleisön viihteenä ja sen *kollektiivista itsetuntoa ruokkivan* nykymedian ”aivopesun” varassa.

Panem et circensis – ”leipä ja sirkushuvit” – olivat runoilija Juvenalisen mukaan jo antiikin Roomassa keskeisiä eväitä yhteiskunnallisessa vallankäytössä ja kansan tarpeissa. Samat eväät, toki kehityksen jalostamina ja monipuolistamina, ovat edelleenkin käytössä takaamassa vaalikannatuksen ja vallankäytön nyky-yhteiskunnassa. Siksi on varsin harvinaista, että joku yhteiskuntamme korkeista päättäjistä ottaisi riskin suhtautua julkisesti kriittisesti urheilukulttuurimme nykysuuntaukseen. Kehityksen tuloksena sinällään jonninjoutavista urheilusuorituksista sen sadoissa eri lajeissa on markkinataloudessa tullut yleisön istumaviihteenä ”maailman suurin pieni asia”, kun taas liikunnan tärkein anti terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen vauvasta meihin vaari-ikäisiin on jäänyt liikuntakulttuurimme työnjaossa täysin sivuosaan.

Elämme hyvinvointiyhteiskunnassa, joka on vapaan yritteliäisyyden, markkinatalouden ja tätä korostavan paremmuuskilpailun tulosta. Kysyntä säättää markkinataloudessa tuotantoa ja liikevaihtoa, ja kilpailu tuotteiden laadussa vuorostaan yritysten menestystä. Tämä kehitysprosessi on selkeimmin havaittavissa juuri urheilussa, jossa urheilijan tai joukkueen suorituskyvyn paremmuus ratkaisee menestymisen. Kilpailun laajeneminen ja sen jatkuva prosessi on omiaan nostamaan kilpailun vaatimustasoa nykyisin arvokisoissa jo niin korkealle, että Suomen kaltaisten pienten maiden menestymisen mahdollisuudet rajoittuvat yksin kasvavien kustannusten takia lähinnä pieniin lajeihin sekä jääkiekkoon, joka maassamme on yksi suosituimmista lajeista, mikä osaltaan takaa lajissa todetun hyvän kansainvälisen menestyksen. Ympäristösyistä jääkiekko on samalla kansainvälisesti suhteellisen pieni talvilaji.

Markkinatalous on ollut kuitenkin yhteiskuntakehityksemme ja samalla nykyisen hyvinvointimme ja taloutemme kasvun perusta. Tämä menestys on lujittanut sen kannatusta ja laajenemista yhteiskuntaelämän monille osa-alueille, mutta samalla merkinnyt usein kriittisyyden vähäisyyttä tai puutteellisuutta markkinatalouden väärinkäytöksen lieveilmiöitä kohtaan, mikä näkyy mm. julkisessa keskustelussa. Tästäkin urheilun kehitys tarjoaa todisteen.

Kilpailussa on aina harvoja voittajia ja monia häviäjiä. Urheilukulttuurissa tämä merkitsee usein sitä, että vain menestyvät jatkavat harrastusta enemmistön syrjäytyessä katsomon yleisöksi. Tämä paremmuuskilpailulle luonteenomainen erottelu otettiin kriittisesti huomioon jo peruskoulu-uudistuksen opetussuunni-

telmassa, jossa korostettiin liikunnan tärkeyttä kaikille oppilaille hyvän terveyden ja toimintakykyisyyden edellytyksenä. Talouselämässä kilpailu merkitseekin usein pienimpien sekä tuotetarjonnalta ja -kehitykseltä heikompien yritysten syrjäytymistä sivuosaan vahvempien vallatessa markkinat.

Kilpailumenestyksessä on aina kysymys tuotteen laadusta ja paremmuudesta. Jos ja kun urheilun tapaan kilpailun prosessi on jatkuva, tämä on omiaan myös nostamaan pysyvästi tuotteen ja suorituskyvyn vaatimustasoa. Tämä vuorostaan merkitsee sitä, että entistä enemmän yrittäjien on panostettava tuotekehitykseen ja sen jatkuvaan parantamiseen turvatakseen menestyksen, joka yksin hyvittää nousuvat kustannukset.

Korkean vaatimustason, tuotekehityksen ja menestyspyrkimyksen kierteessä turvaudutaankin entistä enemmän myös väärinkäytöksiin ja korruptioon kustannushyvityksen varmistamiseksi. Tämä on ollut urheilun todellisuutta niin meillä kuin kaikkialla, mutta se on vaatimustasoltaan nousevan kilpailun piilotodellisuutta kaikessa markkinataloudessa. Siksi tarvitaan nykyistä enemmän myös kriittistä tutkimusta ja tähän perustuvaa tiukentuvaa *sääntelyä* väärinkäytösten paljastamiseksi ja kitkemiseksi eikä vain urheilussa vaan kaikessa markkinatalouden ja kilpailun toimialoilla.

Maamme urheilun kunniakkaiden perinteiden vaalimisessa väärinpelaaminen oli aikanaan varsin yleistä, mutta samalla tarkoin varjeltu "liikesalaisuus" ennen suurta paljastumistaan omissa Lahden MM-hiihdoissa vuonna 2001. Maamme kuuluu nykyisin kuitenkin niihin kärkimaihin, joissa tilastojen mukaan esiintyy vähiten korruptiota. Rehellisyys ja reilu peli ovatkin olleet pitkään arvossaan suomalaisessa elämänmuodossa, mutta tämä ei estänyt takavuosien väärinkäytöksiltä urheilun kovissa menestyspaineissa, tuskin estää myöskään kaupan ja talouselämän kovenevassa kilpailussa. Yhteiskunnalla ja sen markkinataloudella on meidän maassamme enemmän tai vähemmän kauniit piilokasvonsa ja piilotodellisuutensa väärinkäytöksineen, vilppipeleineen, veronkiertoineen, kartelleineen, keinotuotteineen ja harmaan ja täysin pimeän rahan markkinoineen.

Markkinatalouden hyvinvointiyhteiskunta merkitsee vapaa-ajan lisääntymistä ja sen myötä uusia markkinoita, jossa erilainen viihde ja sen tuotekehitys pyrkii vastaamaan erilaatuiseen kysyntään. Tätä tarjontaa tuleekin tuutin täydeltä mm. TV:n jokaiselle jotakin -viihdeohjelmissa, paneelishown istuvien esinaurattajien ja stand up -koomikkojen rietailussa, älypuhelin mobiilipeleissä ja internetohjelmissa mutta myös formulakuskiensa, lätkäsankariensa ja "mutkamäkilaskettelijoiden" elämänviisaudessa. Pitääkö olla huolissaan? -ohjelma naurattaa, mutta antaa myös aihetta todelliseen huoleen.

Markkinatalouden tuottama pinnallinen viihdetoiminta, joka pyrkii tyydyttämään meidän kuluttajien tarvetta nauttia elämästä ja lisääntyvästä vapaa-ajasta verottaa usein yhteiskunnan yleistä arvoperustaa, jossa aatteellisuus, ihanteellisuus, humanisuus, hyvän elämisen kunnioittaminen ja yhteisöllisyys pinnallistuvat helposti pelkäksi viihteen myötäelämiseksi, nauttimisen ja viihtymisen tarkoitukseksi.

Kriittisyyden lisääntyvä tarve

Vaikka kaiken kattavassa markkinataloudessa on puutteensa, heikkoutensa ja jopa vakavat yhteiskunnalliset ongelmansa, joihin olen edellä pintapuolisesti kiinnittänyt huomiota, järjestelmä on toiminut hyvinvointikehityksemme perustana. Mutta mikään ei elämässä ole täydellistä ja hyvinvoinnin markkinataloudessa on nykyisessä kehitysvaiheessaan myös puutteensa ja ”pahoinvoinnin” lieveilmiönsä, mikä ei tarkoita vain elämisen materiaalistumista ja tietoisuutemme arvoköyhtymistä, vaan myös elämän aineellisten edellytysten ylikäyttöä ja tuhlaamista, josta ilmastomuutos, ympäristösaasteet, jätemäärät ja luontohävikit ovat nousseet yhteiskunnan kestäväen kehityksen ajankohtaisiksi haasteiksi.

Markkinatalous järjestelmänä tarvitseekin entistä vahvempaa kriittisyyttä ei vain hyvinvointituotantonsa vaan myös mahdollisten pahoinvointituhojensa suhteen. Kaikessa tässä ja markkinataloudessa on lopulta kysymys meidän kansalaisten kysynnän ja pyyteitten tyydyttämisestä. Samalla on kyse siitä, mitä me elämältä odotamme, ja miten koemme hyvän elämisen ja tunnistamme sen edellytykset. Nyky-yhteiskunnassa kiinnitetään huolestuttavan hyväuskoisesti huomiota moniin ajankohtaisiin ongelmiin nimenomaan kestäväen kehityksen ja tulevien sukupolvien elämänehtojen kannalta. Erityisesti urheilussa jatkuvasti nousevan vaatimustason ja kasvavien kustannusten vuoksi kriittiseen tilanearviointiin olisi jo vakavaa aihetta, mutta mitään merkkejä tästä ei urheilujärjestöissä, eikä edes opetus- ja kulttuuriministeriössä ole ollut havaittavissa.

Panostuksia pyritään vain lisäämään nykyurheilun ”epäinhimillisyyttä” lähentyvien vaatimusten mukaisesti, josta tuorein todiste on Vuokatin ja Kuortaneen huippukeskusten laajennukset. Vuokattiin hankittiin mm. 100 000 euroa maksava kumipatja lumilautailun menestysehtojen mukaisten kierrevolttien harjoittelua varten. Mutta tosikilpailu tapahtuu luonnollisesti ilman suojamattoja. Katsooko urheilun johto ja sen eettinen valvontayksikkö SUEK, että urheilijavaakuutus riittää hyvittämään epäonnistuneiden volttien mahdolliset vakavat vammutumisriskit? Iso raha on tarpeen menestyksen turvaamiseksi nykyurheilussa, mutta korvaako se eettisesti myös nykyurheilun lisääntyvät epäinhimillistymisen vakavat riskit?

Urheilumme kunniakkaat perinteet ovat jättäneet leimansa maamme liikuntakulttuurin kehitykseen. Urheiluumme on juurtunut epärealistinen käsitys kansamme poikkeuksellisesta urheilulahjakuudesta, jota urheilujärjestöjen ohessa erityisesti media on sankaruudella ja ”sinivalikoisella äänellä” hehkuttanut kulttuuriperinnöksemme. Samalla kriittisyys ja toisinajattelu ovat syrjäytyneet niin järjestöissä, mediassa, OKM:n toimikunnissa ja alan koulutus- ja tiedotustilaisuuksissa.

Media elää yleisöstään ja on symbioosissa yleisöviihteen eli huippu-urheilun ja sen järjestöjen kanssa. Tässä etujen yhteisyydessä media on menettänyt kriittisyytensä, eikä ole pystynyt toimimaan tärkeässä tehtävässään neljäntenä valtiomahtina eli alansa kriittisenä vahtikoirona ja yleisen edun valvojana. Media elää yleisön tavoin urheilijoiden menestyksestä. Väliäkö sillä, että monia niistä on saavutettu

takavuosina tuloskeinottelun avulla. Tutkivalla journalismilla olisi työkenttää vaikkapa Suomen Urheiluliiton (SUL) yleisurheilun ennätystilastojen puhdistamiseksi menestysvuosien epäpuhtauksista. Mitähän jäisi jäljelle?

Nykyurheilun poikkeuksellinen julkisuusarvo ja sen jatkuvasti kasvavat kustannukset ovat muuttaneet myös sen johtajuusrakennetta: humanisteja arvoja edustavien arvojohtajien tilalle huippu-urheilujärjestöjen johtoon ovat tulleet liike-elämän ja politiikan tulosjohtajat. Tämä johtajuusrakenteen muutos näkyy selvästi nykyjohtajien puheissa ja kannanotoissa mutta myös käytännössä, jossa tulos tai ulos -sääntö säätelee usein urheilu-uran jatkuvuutta ja jossa joukkueen menestys ostetaan usein isolla rahalla ja värväämällä tärkeimmät tulostekijät: urheilijat ja valmentajat, ammattiuurheilun rajattomilta työmarkkinoilta.

Iso raha säätelee paljossa kilpailumenestystä nykypäivän ammattiuurheilun markkinoilla etenkin suurissa joukkuelajeissa, mutta lisääntyvästi myös kotimaamme sarjoissa, joissa seurojen taloustilanne voi suuresti vaihdella jo yksin päärahoittajan panostusten osalta. Jos ja kun raha ratkaisee menestystä nykyurheilussa, se samalla merkitsee terveen urheilun *yhdenvertaisuuden eli on equal terms -periaatteen* hylkäämistä.

Yhteiskuntatutkijana hämmästelen sitä, miten laajasti kilpailu inhimillisenä toimintamuotona on juurtunut nyky-yhteiskunnan eri elämänpiireihin ja samalla sitä, miten puutteellisesti sen eri ilmenemismuotoja ja vaikutuksia on tutkittu. Kilpailu on tuottanut paljon hyvää ja edistänyt yhteiskuntakehitystä. Mutta ihmisen toimintana se ei ole mikään "runsauden sarvi", joka sellaisenaan tuottaa vain hyvää, vaan silläkin on Janus-kasvonsa, jonka vähemmän toivotut vääristyneet piirteet urheilun ideamallissa ovat jo nykyisin selvästi nähtävissä. Tästä ovat osoituksena myös urheilun laajan kansainvälisen väärinpeluun torjuntaan perustetun Maailman antidopingtoimiston (WADA) ja eettisiä väärinkäytöksiä käsittelevän kansallisen Suomen urheilun eettinen keskuksen (SUEK) toiminta.

Elämme kilpailun yhteiskunnassa. Urheilusta voimme myös oppia kilpailun ongelmallisesta säätelystä hyvän varmistamiseksi ja väärän estämiseksi. Maamme kuuluu maailman vähiten korruptoituneiden kansakuntien joukkoon. Mutta maassammekin kilpailulla on mahdolliset syy-yhteytensä esimerkiksi turvattomuus- ja syrjäytymisongelmiin, eriarvoistumiskehitykseen, yhteisvastuun puutteisiin, vilpilliseen tuloskeinotteluun ja rahavallan väärinkäytöksiin? Jos ja kun luonnonvarojen riittävyys, luonnon säilyvyys ja ilmastomuutokset koetaan todesti nykyelämän uhkatekijöiksi myös nykypäivän talouskilpailun kestävämmät kulutustuotteet, turhamainen kulutus mainoshoukutusineen ja muotivirtauksineen, jätekuormitus ympäristötuhoineen ja rahavallan itsekäs käyttö joutuvat nykyistä kriittisemmän julkisen huomion kohteiksi.

Tällöin myös kansainvälisen urheilun mummittikisat ympäristöongelmineen, liikennepäästöineen ja osallistujamaiden suurkustannuksineen tulisivat uudelleenarvioitavaksi. Ehkä silloin tulevaisuudessa myös kilpailutapahtumat siirtyvät ääniefektein varustettuna yksin TV-viihteenä ympäristö-, liikenne- ja yleisöhaittojen välttämiseksi suoraan koteihin ja kaljabaareihin. "Oi kuvatuksia ja mie-

lijuhteita”, sanoisi piirilääkäri **Wolmar Schildt** tällaisesta ennusteesta, kuten hän kuvasi vuonna 1847 omia haaveitaan Jyväskylään perustettavasta yliopistosta.

Urheilusankaruuden arviointia

”Maailmassa on tuhat tärkeämpääkin asiaa” vähätteli aikanaan jääkiekkoilija **Mikael Granlund** toimittajalle, joka uteli ilmaveivin tehneen nuoren lätkäsankarin tuntemuksia ihmemaalin jälkeen. Vastaus kuvastaa hyvin nuoruuden vilpittömtä elämänkäsitystä ja samalla sitä, että urheilu ja urheilumenestys eivät välttämättä ole elämän keskeisiä tarkoituksia, vaikka suuret arvokisat ja nykymedia tukevatkin sellaista käsitystä. Käsitys urheilusaavutusten vahvasta yliarvostuksesta sai keväällä 2019 tukea myös maamme kulttuuriministeriltä, joka teki aloitteen valtiollisen hautauksen järjestämisestä mestarillisen mäkihyppääjän **Matti Nykäsen** muiston kunnioittamiseksi.

Urheilumme kultakaudesta lähtien kritiikittömään urheiluhulluuteen aivopestyinä olemme ladanneet tulosurheiluun ja erityisesti kansainväliseen menestykseen niin suuren arvolatauksen, että siitä on kehityksen myötä tullut suurelta osin julkisen toimivallan mandaatti. Kun aikaisemmin julkinen valta kantoi päävastuun lähinnä urheilun erilaisten suoritusilojen rakentamisesta kenttineen, halleineen ja koulutustiloineen se on ajan myötä ja vaatimustason jatkuvan nousun myötä laajentunut kattamaan myös alan erityiskoulut, -asepalvelun, lääkintähuollon, tutkimustiedon ja järjestötoiminnan.

Kun tähän julkisen sektorin interventioon kuuluvat vielä valtion apurahat, urheilumenestyksen palkitsemiset, linnakutsut ja -onnittelut ja menestysuran jälkeen myös monille valtioneeläkkeet, niin kulttuuriministerin idea viimeisestä valtiollisesta palvelusta olympiasankarille on sinällään johdonmukainen esitys perinteiselle huippu-urheilun yliarvostukselle maassamme. Muistopatsaiden pystyttäminen jäänee kuitenkin, ainakin toistaiseksi, urheilusankarien kotikuntien asiaksi?

Tähän on tultu huippu-urheilumme kehityksessä ja sen valtiollistumisessa nykypäivän suosituimpana kansanviihteenä. Mutta tilanne oli vielä 1950-luvulla toisenlainen. Meitä oli joukko sodan kokeneita nuoria, jotka etsimme paikkaamme ja tehtäväämme maamme jälleenrakentamisessa. Tässä tarkoituksessa me herätimme nuorena nukkuneen Suomen Urheiluakatemia (nykyisin Liikuntatieteellinen Seura) alkuperäiseen tehtäväänsä liikuntakulttuurimme kriittisenä tarkkailijana, tutkijana ja kehittäjänä. Tänään tämä tehtävä on entisestään korostunut, mutta missä ovat Tahko Pihkalan, **Erkki Palolammen**, Yrjö Kallisen, **Paavo Seppäsen** ja **Kaarlo Hartialan** kaltaiset urheilukehityksemme kriittiset tarkkailijat ja uudistajat?

Elämme markkinataloudessa, jossa kysyntä ohjaa paljolti kaikkea aineellisten, henkisten ja myös liikunnallisten tuotteiden arvostusta, tuottamista ja kulu-tusta. Kun yleisurheilun MM- kilpailujen yhteydessä vuonna 1983 jotkut toimittajat ihmettelivät stadionin ympäristön muuttumista basaariksi, kisojen pääsihteeri

Lauri Tarasti perusteli tätä "epäpyhää allianssia" molempien osapuolten yhteiskunnallisella hyväksyttävyydellä. Markkinavoimat olivat asialla ja urheilun vahvistuva viihdekysyntä kasvatti tuotteen arvostusta ja samalla urheilutapahtumien muuttamista liiketoiminnaksi. Rahalla ostetaan tänään myös menestystä jopa kansallisessa pesäpallossa, jossa itse urheileminen on muuttunut huipulla päätoimiseksi elämäntehtäväksi ja palkkatyöksi.

Markkinataloutta saamme kuitenkin kiittää nyky-yhteiskuntien kehityksestä ja yleisestä hyvinvoinnista. Mutta emme saa varsinkaan nykyaikana unohtaa, että markkinataloutemme on tuottanut ja edelleen kiihtyvästi tuottaa myös paljon sellaista kulutusta, turhaa "kamaa ja viihdettä", joka voi koitua riskiksi ihmiskunnan ja luonnon hyvinvoinnille ja tulevien sukupolvien hyvän elämisen edellytykselle. Siksi nykyisessä kehitysvaiheessa olisi erittäin tärkeää, että kaikessa toimissamme ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa pystymme erottamaan **markkinavoimien taustalla olevat näennäisarvot hyvän elämisen todellisista arvoista**, joiden tulisi säätää nykyistä tehokkaammin yhteiskunnan kehitystä ja yksityistä elämäämme.

Päättymätön kilpailun prosessin seurauksena monissa urheilulajeissa vaatimustaso on noussut niin korkeaksi, että vain todelliset lajilahjakkuudet ja suorituskykynsä kehittämiseen kaikkensa panostaneet yltyvät enää mihinkään suureen arvokisamenestykseen. Syystä urheilun supersuoritukset Matti Nykäsen tapaan herättävät loistokkuudessaan, taidokkuudessaan ja ylivertaisuudessaan suuren yleisön ihailun ja sankaripalvonnan. Markkinavoimat ja tehokas nykymedia ovat osaltaan vahvistaneet tätä suuntausta. Pohjimmiltaan urheilussa on kuitenkin kysymys vain paremmuudesta sadoissa sinällään "jonninjoutavissa" liikuntasuorituksissa, joissa ei mäkihypyn tai pallon potkimisen, heittämisen tai maakoloon puttaamisen ja erilaisten liikuntatemppujen suorittamisessa ole sinällään kysymys mistään sen tärkeämmästä kulttuuriarvosta tai -teosta: "*Maailmassa on tuhat tärkeämpääkin asiaa*".

Markkinavoimat ovat osaltaan syynä siihen, että liikunta- ja urheilukulttuurin todelliset arvot ja keskeiset hyvinvoinnin perusteet ovat syrjäytymässä tässä kehityksessä. Urheilusta on nykyisen kehityksen ja urheilujärjestöjen tulospyrkimysten myötä kehittynyt suuren yleisön suosima istumaviihde. Istuvan nykyihmisen terveysriskeistä kirjoitin jo yli 50 vuotta sitten Suomalaisessa Suomessa (7/1966, 427–433). Nykypäivän markkinavoimat uusine älypuhelimineen ja mobiilipeleineen on omiaan vahvistamaan erityisesti nuorten luonnotonta istumista ja samalla altistamaan terveyden ja fyysisen toimintakykyisyyden riskeille.

Kaikki urheilun ja peliviihhteiden istuinelämykset edustavat samalla virtuaalista elämäntyylä, jossa elämisen tarkoitus ja mieli toteutuvat epäsuorasti **toisten** myötäelämisen kautta. Elämä on luonnollisesti tarkoitettu *itse elettäväksi murheineen, iloineen ja haasteineen* ja siksi ylikorostunut korvike-elämä lumetodellisuudessa toisten kautta ja samaistumalla toisten tekemisiin on omiaan vieraannuttamaan aidosta elämisestä. Tämä vaara on varsin ilmeinen esimerkiksi mainittujen kännykkäpelien osalta ja kaipa vaikutuksistaan tutkimustietoa. Ovatko ison rahan markkinavoimat tässä hyvän tai vähemmän hyvän asialla?

Urheilun arvottaminen

Jokainen institutionaalinen urheilulaji lajisääntöineen ja erityisine suoritusvaatimuksineen tuottaa lajispesifisiä suorituksia, joilla sinällään ei ole mitään merkittävämpää itseisarvoa. Mitä itseisarvoa voikaan olla siinä, että puttaa jonkin pikkupalloa johonkin maahan tehtyyn koloon, heittää ilmassa voltteja vaikkapa kierteellä, lyö nyrkillä lujempaa kuin toinen, heittää jotain välinettä pidemmälle, juoksee tai luonnollisen hölkkäämisen sijasta ”luonnottomasti” kävelee sekunnin murto-osan nopeammin kuin joku toinen, kuten jo rohkea yksinajattelija Yrjö Kallinen totesi 1950-luvulla. Koko urheilun satalukuinen lajikirjo koostuu näistä ihmisen itsensä kehittämistä liikunnallisista suorituksista, joita jatkuvasti syntyy lisää esimerkiksi uusien välineitten käyttöönoton myötä. Löytyykö enää mitään sellaista inhimillistä liikunnallista kykyominaisuutta, josta ei urheilussa kilpailtaisi? Ehkä käsilläkävely tai vaikka potkulautailu saavat lähitulevaisuudessa omat lajinsa? Tuskin tämä olisi sen kummempaa kuin hevosurheilusta lainattu estejuoksu vesihautoineen ja puomeineen.

Tämä urheilun lajirunsaus takaa sen, että monilla nuorilla on mahdollisuus löytää ohjelmasta taipumuksiaan ja intressejään vastaava lajinsa. Näin periaatteessa, mutta tätä valintaa rajoittaa käytännössä paljossa yhteiskunnan kehittyneisyys ja ympäristön lajitarjonta harrastusedellytyksineen. Joukkuelajien kasvava suosio liittyy selkeästi yhteiskuntien urbanisoitumiseen. Yhteiskunnan kehittyneisyys ammatti- ja koulutusmahdollisuuksineen puolestaan todennäköisesti on osasyynä siihen, että monet urheilullisesti lahjakkaat nuoret valitsevat kuitenkin normaalin koulutus- ja ammattiuran urheilun epävarman riskiuran sijasta. Tästä on hyvänä osoituksena se tosiasia, että usein etniset vähemmistöryhmät ovat yliedustettuina monien kehittyneiden maiden edustusjoukkueissa. Onko yhtään koripallomaata, jonka sarjajoukkueissa ei olisi pistepörssin kärkinä tummapintaisia amerikkalaisia jonglöörejä? Tärkeintä on, että rinnassa on oman seuran tunnus ja ”meidän joukkueen” menestys vaikka muukalaispelaajien avulla.

Urheilun ja sen eri lajien julkinen arvostus perustuu merkittävästi niiden kansainvälisyyteen: urheilu on yhteinen kieli ja sen erilajit yhteisiä mielimurteita, joita puhutaan ja ymmärretään laajasti, ja samalla yleinen kansainvälisen kanssakäymisen muoto, jossa kansalliset intressit ovat vahvasti mukana.

Urheilun kansainvälisyys korostuu nimenomaan sen kansainvälisissä arvokisoissa ja menestys tärkeimmissä arvokisoissa olympialaisissa ja MM-kilpailussa takaavat suurimman arvostuksen. Tämän vuoksi eri urheilulajeille on ensiarvoisen tärkeää kuulua kansainvälisten arvokisojen ohjelmaan. Mikä arvonnousu tapahtuisi, jos vaikka mölkky tai darts tulisivat curlingin tapaan vähäliikkeisten tarkkuus- ja ampumalajien rinnalle olympiakisojen ohjelmaan ja niiden huiput seppelöitäisiin kansallislauluihin ja ikuistettaisiin sankaripatsain?

Urheilulajin kansainvälisyys omine arvokisoineen tai kuuluminen monilajisten arvokisojen ohjelmaan on usein tärkeä edellytys sen julkiseen arvostukseen. Puhtaasti kansalliset lajit kotimaisen pesäpallon tapaan saavat julkisen arvostuk-

sensa lähinnä lajin harrastuksen laajuuden ja paikkakuntakohtaisen yleisökiinnostuksen perusteella.

Kun urheilulla ja sen sadoilla lajisuoritteilla ei sinällään ole mitään sen kummempaa inhimillistä itseisarvoa kuin esimerkiksi kävellä nopeammin, heittää tarkimmin, hypätä pitkälle tai hallita erilaisten pallojen käsittelyä käsin, jaloin tai pääpuskuin, varsinaisen julkisen arvostuksensa urheilu saakin markkinavoimilta: yleisön kiinnostuksesta ja sitä ruokkivasta symbioosista median kanssa. Länsimainen kulttuuri arvostaa yrittämistä, pyrkimystä saavutuksiin ja paremmuuteen. Elämme kilpailun yhteiskunnassa, jossa arvostetaan etevämyyttä ja menestymistä. Tämä arvostus esiintyy pelkistyneimmässä muodossaan juuri nykyaikaisessa urheilussa, jossa paremmuus, voittaminen, on nykyaikana entisestäänkin ylikorostunut, koska vain menestys antaa riittävän hyvityksen urheilu-uran kasvaviin suuriin ja pitkäkestoiisiin panostuksiin.

Kilpailun yhteiskunnassa kaikki eivät kuitenkaan voi olla voittajia, koska kilpailussa on vain harvoja menestyjiä enemmistön hävitessä. Ihmisellä on kuitenkin enemmän tai vähemmän kehittynyt **myötäelämisen** kyky ja samaistumalla kilpailussa menestyvien kanssa me huonompiosaiset kilpailun sivustaseuraajat saamme kokea ja jakaa menestymisen elämyksiä voittajien kanssa. Mitä vahvemmat yhteisöllisyyden siteet – kansakunnat, paikkakunta, urheiluseura, lajiyhteisö, fanit – sitä vahvemmat *yhteisyyden lume-elämykset* kilpailussa, mikä sekä näkyy että kuuluuukin etenkin joukkueurheilussa ja maaotteluissa.

Nykypäivän joukkotiedotus elää yhteisöllisyydestä ja ruokkii yhteisöllisyyttä. Tämä korostuu erityisesti urheilumediassa, jota hallitsevat urheilun kilpailutapahtumat ja samalla urheilusaavutusten ja kilpailumenestyksen ylivertaiset sisällöt. Suuri yleisö on kiinnostunut urheilussa ensi sijassa menestyksestä ja voittajista ja siksi mediaa yleisön ja yhteisöllisyyden agenttina on pyrittävä niitä korostamaan myös urheilussa. Tässä pyrkimyksessä ei silloin ole varaa tutkivaan journalismiin tai tiukempaan kriittisyyteen ja ihmettelyyn, miksi jonkun sarjamenestyksen takajana on usein iso raha ja vierasmaalaiset kasvot tai olympiamenestyksen taustalla lääketieteellinen tuloskeinottelu, kuten jo 1970-luvulla tapahtui olympiajoukkueen ylilääkärinkin tunnustamana (HS 29.10.91).

Urheilussa lajin markkina-arvo eli yleisön kiinnostus ja viihdekysyntä perustuu merkittävästi juuri siihen, ketkä eli mikä joukkue, mikä seura, mikä paikkakunta tai kansakunta siinä menestyy. Tämän keskeisen kiinnostuslähteen ohessa toki monien urheilulajien osalta mestarillisilla taitosuorituksilla tai esteellisillä ilmaistaidoilla esim. taitoluistelun tapaan on oma tärkeä osuutensa urheiluviihteen yleisökiinnostavuudessa.

Vaatimustaso ja arvokisat arvon mittana

Koska kuitenkin menestyminen ja paremmuus ovat yleisön kiinnostavuuden ja markkinakysynnän kannalta keskeisiä media ei tee yleensä mitään merkittävää eroa

sen suhteen missä lajissa tämä toteutuu. Ääriesimerkkinä mainittakoon se, että urheilutoimittajat valitsivat taannoin vuoden urheilijaksi purjelautailijan, joka ei ollut voittanut yhtään kansainvälistä arvokilpailua, mutta Lontoon olympiakisoissa saavutti hopeasijan.

Eri urheilulajien välillä on kuitenkin vaatimustason suhteen todella merkittäviä eroa. Yleisesti voidaan todeta, että **mitä laajempi on lajin kansainvälinen harrastus ja kilpailutoiminta, sitä korkeampi on sen vaatimustaso**. Tätä lajien välistä vaatimustason vertailua ei kuitenkaan käytännössä ole mahdollista suorittaa, koska jokainen laji asettaa harjoittajalleen lajispesifiset vaatimukset eli lajit eivät ole keskenään vertailukelpoisia. Mutta mitä laajempia on lajin harrastus, sitä kovempi kilpailu ja sen vaatimustaso nostava paine. Tämä merkitsee sitä, että lähinnä pienten lajien vaatimustaso esimerkiksi purjelautailussa, ammunnessa, talvilajeissa, naisten voimalajeissa painia ja nyrkkeilyä myöten tarjoaa parhaat edellytykset pienten maiden menestymiselle arvokisoissa. Ja sitä todella pyritään käyttämään hyväksi, kuten maamme monilajinen osanotto Rion olympiakisoissa erityisesti pienten lajien ja keihäänheitonkin osalta osoittaa (ks. HS 3.8.16).

Kansainvälisen menestyksen saavuttaminen lajeissa, joiden harrastus kansainvälisesti ja kansallisesti on suhteellisen kapea-alaista, on luonnollisesti helpompaa kuin suurissa suosituissa lajeissa. Siten esimerkiksi yleisurheilun suosittujen juoksumatkojen, monien palloilun joukkuelajien ja vaikkapa tenniksen kansainvälinen vaatimustaso on todennäköisesti suhteellisesti korkeampi kuin monissa pienlajeissa. Joukkuelajien osalta suurten maiden suuremmat lahjakkuusreservit ovat myös usein takeena niiden menestykselle kansainvälisissä arvokisoissa. Lajien korkea vaatimustaso edellyttää, että kaikki joukkueen pelaajat ovat huipputasoa, mikä edellyttää taustaksi suurta ja tasokasta pelaajareserviä. Suurilla mailla on käytössään tällaiset reservit ja Suomellakin jääkiekon kaltaisessa joukkuelajissa.

Mutta kun on kysymys urheilun pienten ja suurten lajien vaatimustason merkittävistä eroista on todettava, että yleensä naisten harjoittamien lajien vaatimustaso on edelleen pysynyt ja pysynee vielä tulevaisuudessakin pitkään inhimillisyyden rajoissa johtuen nimenomaan naisten vähäisemmästä ja vasta viime vuosikymmenien aikana heränneestä kilpailullisesta urheilukiinnostuksesta. Vielä tänään osa tytöistä ja naisista vierastaa vieläkin räkä poskella -hihtämistä, lihaspullistellua painonnostossa, "laillistettua tappelua" nyrkkeilykehässä tai taekwondon päähän potkuja, mutta pyrkimys sukupuolten tasa-arvoon tasannee aikaa myöten näitäkin mieltymyseroja.

Nykypäivän kaupallistunut ja ammattimainen urheilu elää yleisökiinnostuksen varassa ja tämä kiinnostus säilyy paljossa kotimaisten urheilijoitten saavutusten ja menestyksen varassa, joiden arvostusta ja merkittävyttä nykypäivän tehokas media kaikilla tuuteillaan usein kritiikittömästi iskostaa ihmisten mieliin. Näitä saavutuksia ja sankaritarinoita viestittäessä ei tehdä mitään eroja eri lajien suurten vaatimustasojen eikä pienten ja suurten lajien välillä. Nyt kun pienen maamme kohdalla väistämättä menestysmahdollisuudet ovat heikentyneet urheilumediassa erilainen penkkiurheilu raveineen, moottorivoimineen ja jopa e-kilpailuineen –

Riemutohtoriksi promovoitu kirjoittaja menossa juhlapäivällisille.

muka urheiluna – ovat saanut entistä enemmän julkisuutta ja tähtiravuriin vaah-
tosuut kuvataan urheilupalstoilla rinta rinnan urheilijakasvojen kanssa.

Urheilulajin kuuluminen kansainvälisten arvokisojen ohjelmaan merkitsee merkittävää lajin julkisen arvostuksen nousua ja samalla sen kilpailutoiminnan tehostumista ja vaatimustasoon kohdistuvaa nousupainetta. KOK on seuraavien Tokion kisojen ohjelmaan hyväksynyt mm. skeittauksen perustelunaan nuorten kiinnostuksen lisääminen olympiakisoja kohtaan. Jos ja kun tämä nuorten itseohjautuva tempullaji muuttuu tiukkaan kansainväliseen vertailuun perustuvaksi olympialajiksi, se samalla vakavoituu aikuistuvien nuorten työuraksi kasvavine riskeineen. Mutta milloin KOK tiedostaa kansainvälisen urheiluliikkeen osavastuun globalistuvan ekokatastrofin torjumiseksi? Ajankohtainen haaste myös KOK:n hallintoon valitulle kansanedustaja Sari Essayahlle. Tähän ei enää ympäristöteko-
na riitäkään, että luonnottoman kilpakävelyn pitkän reitin varrelle varataan näkö-
suoja "luonnollisen hädän" ja oksennuskohtausten varalta.

Rion olympiakisojen globaalia mammuttitapahtumaa media käytti tehokkaasti hyväksi julistaen urheilun ihanuutta ja hyvyyttä. Vastaavasti KOK:n presidentti **Thomas Bach** kisojen avajaispuheessaan korosti kansojen yhteisyyden ja ystävyysarvostusta, mikä nyky maailmassa olisi kovasti tarpeen, mutta vaikei tyystin siitä, miten suurten kansallisten panostusten kansainvälinen kilpailu lisääntyvine väärinkäytöksineen ja suurvaltopoliittisine intresseineen pystyy tätä yhteisyyttä ja ystävyyttä edistämään. Jotain viitettä siitä antaisi, jos kisojen avajaisjuhlassa urheilijoiden ohimarssi toteutettaisiin vaikkapa yhteisen kansallislippulinnan jälkeen siten, että eri kansojen valioedustajat ja erityisesti suurten maiden urheilijat keskinäisissä sekariveissä marssien korostaisivat yli rajojen ulottuvaa urheilukaveruutta ja ihmisten yhteisyyttä. Presidentin avajaispuhe saisi edes jotain katetta.

Julkinen arvostus – julkinen toimiala?

Nykyaikaisen urheilun arvostuksen ja laajenevan kiinnostuksen myötä tämä alkuaan yksityisen sektorin ja vapaaehtoisten kansalaisjärjestöjen ylläpitämä toimiala on laajentunut myös julkisen sektorin eli valtiovallan ja kuntien vastuualueeksi. Nykypäivän huippu-urheilussa yhteiskunnalliset intressit ovat jatkuvasti korostuneet ja samalla julkisen sektorin ääni ja toimivalta sen kehityksessä ja kehittämisessä on vahvistunut. Huippu-urheilun vaatimustason jatkuvasti noustessa julkiset tukitoimenpiteet ovat moninkertaistuneet urheilijoiden valmennuksessa ja tukitoimissa. Julkinen sektori ja erityisesti kunnat ovat tämän kehityksen myötä lisänneet panostuksiaan myös entistä parempien urheilulaitosten ja valmennuskeskusten rakentamisessa.

Kaikilla urheilun julkisilla tukitoimilla on ollut nouseva hintansa, joka näkyy mm. urheilun valtiotuen jatkuvana kasvuna. Yksin opetus- ja kulttuuriministeriön nimittämä Muutosryhmä, joka laati viimeisen huippu-urheilun kehittämisohjelman, käytti peräti 2,5 miljoonaa euroa jäsentensä suunnittelutyöhön! **Lisää rahaa, jos mielittää menestyä**, onkin keskeisiä haasteita nykypäivän urheilussa, ja julkisen sektorin ohessa myös liikelaitokset ovat kaupallistuneen urheilun keskeisiä rahoittajia mainossopimuksineen ja omine tähtiurheilijoineen.

Huippu-urheilun saavuttaman suuren julkisen arvostuksen ja kasvavien julkisten tukitoimien myötä myös julkinen intressi huippu-urheilussa on korostunut. Urheilun suuret kansainväliset arvokisat värittyvät vahvasti kansallisten ja jopa kansalliskiihkoisten menestyspyrkimysten ja kansakuntien paremmuutta osoittavien mitalimäärien mukaan. Koska kansalliset intressit ovat vahvasti värittämässä kansainvälistä urheilua urheilu ja erityisesti huippu-urheilu on vastaavasti niin meillä kuin muissa kehittyneissä maissa ja erityisesti suurvaltopoliittikkaa harjoittavissa maissa siirtynyt paljossa julkisen vallan tehtävävästuulle. Tämä julkisen vallan vahvistunut rooli toteutuu erityisen selvästi maamme huippu-urheilun kehityksessä tuki-, palkitsemis-, kannuste- ja eläkejärjestelmiä myöten huippuna julkiset

patsashankkeet ja linnakutsut. "Leivän ja sirkuksen" tarkoituksessa myös nykyinen hyvinvointivaltiomme tarjoaa kansalaisilleen työtä ja urheilun istumaviihdettä.

Nuori kansakuntamme on saanut aikanaan urheilumme loistavilla saavutuksilla tärkeää uskoa ja luottamusta kehitystyöhönsä itsenäisenä kansakuntana. Tuota uskoa ja luottamusta tarvitaan nykypäivänäkin, mutta nyt se on löydettävä pikemminkin muista lähteistä, kuten kansamme korkeasta koulutuksesta ja sen eduista. Kansainvälisen urheilun globaalisuus ja sen muuttuminen kokonaisten tuotantojärjestelmien väliseksi kilpailuksi merkitsevät väistämässä sitä, että suuret maat suurine resursseineen ja lahjakkuusreserveineen hallitsevat kansainvälisiä arvokilpailujen tulostilastoja ja pienemmille yrittäjille jää lähinnä satunnaismenestyksiä pienissä lajeissa.

Edellä viitatusen kansainvälisen urheilun kehityskulun tunnustaminen näyttää olevan ei vain maamme urheilujärjestöille vaan myös julkiselle vallalle ylintä porrasta myöten kovin vaikea läksy. Esimerkiksi edellä viitatussa muutostyön keskeisessä kehittämissuunnitelmassa ei sanallakaan viitata tähän kansainväliseen kehitykseen, saati vedettäisiin siitä mitään vaikkapa lajiohjelman valintaan liittyviä johtopäätöksiä. Kriittisiä käsityksiä esittävä urheilujohtaja on professori Hartilalan lailla pian entinen urheilujohtaja. Jätettyään valtion liikuntaneuvoston puheenjohtajan tehtävät siirryttyään elinkeinoministeriksi **Jan Vapaavuori** julkisti oman huippu-urheilu ylivertaisuuden kiistävän kantansa ihmetellessään HS:n ylöskirjoituksessa: "missä viiptyy valtiovallan erityishuomio liikuntakulttuurimme ylivoimaisesti suurimpaan haasteeseen, arkiliikunnan vähenemiseen?" (HS 6.12.2012).

Julkisen vallan keskeisenä tehtävänä on valvoa yleisen ja yhteisen edun toteutumista yhteiskunnassa. Kun otetaan huomioon kansainvälisen urheilun viimeaikainen kehitys ja vaikkapa Rion olympiakisojen kokemukset on ilmeistä, että julkisen vallan rooli muodostuu entistä keskeisemmäksi pyrittäessä turvaamaan urheilumme kansainvälinen menestys. Mutta lisäämällä jatkuvasti yhteiskunnan panostusta tähän suuren yleisön viihteen ja kansallisen itsetunnon vaalimiseen väistämättä herättää kysymyksen tämän pyrkimyksen tarkoituksenmukaisuudesta ja hyväksyttävyydestä yhteiskuntamme yleisen edun kannalta. Tämä oli myös ministeri Vapaavuoren tärkeä sanoma ja "jälkisäädös" hänen itsenäisyyspäivän viestissään.

Kun kylmän sodan aikana kansainväliseen urheiluun pesiytyi lähinnä lääketieteellinen **väärinpelaaminen ja tuloskeinottelu** tämä saavutti sellaiset mittasuhteet, että se herätti myös julkiset viranomaiset aina UNESCO:a myöten puuttumaan peliin. Koska tämä tuloskeinottelu oli yleistä ja sen myötä kilpailun vaatimustaso jatkuvasti nouseva arvokisoissa menestyminen edellytti usein samojen vilppikeinojen käyttöä. Tämä tilanne tunnettiin hyvin myös maassamme, jossa kunniakkaiden perinteiden vaaliminen merkitsi samalla yleistyvää kunniantonta tuloskeinottelua huippu-urheilussamme. Olenkin kuvannut silloista urheilujärjestöjen johtajuutta Laissez-faire tyyppiseksi: "En näe, en kuule, en puhu".

Koska urheilun silloiset säännöt perustuivat puhtaasti reiluun peliin, niin kepulikonstit, joista säännöissä ei tietenkään ollut mitään kieltoa, otettiin käyttöön, kuten maamme 1970-luvun olympiajoukkueen ylilääkäri **Helmer Kvistkin**

merkkipäivähaastattelussaan (HS 29.10.1991) tunnusti. Vaikka tällainen yleistynyt väärinpelaaminen, tuloskeinottelu ja petos puhtaita urheilijoita kohtaan verotti koko urheilun uskottavuutta, urheilujärjestöt olympiakomiteaa myöten suhtautuivat tähän "rappeutumisilmiöön" usein täysin piittaamattomasti ja ulkoista mainettaan varjellen. Mutta monien usko urheilun puhtauteen ja reiluun peliin oli mennyt. Tästä uskonsa menetyksestä kertoi Helsingin Sanomien tunnettu toimittaja **Saska Saarikoskikin**:

"Rion olympiakisat taisivat alkaa. Ilmassa ei kuitenkaan ole edes pienen urheilujuhlan tuntua vaan saasteiden, huijauksen ja korruption mätä löyhkä [...]. Dopingista alettiin puhua jo 1970-luvulla, mutta torjuin ajatuksen voidakseni nauttia rakkaasta urheilustani. Kun lehdissä kerrottiin Virenin verenvaihdosta, pidin sitä mahtavana keksintönä. Näin venäläistenkin ajatus kai nyt kulkee". (HS 7.8.2016).

Puhdasta mainetta urheilujärjestönä vaalii edelleen Suomen Urheiluliitto, joka yhä tänään ylläpitää takavuosien tuloskeinottelussa syntyneitä ennätystilastoja. Esitin SUL:n kuuroille korville jo vuonna 1991 niiden lopullista arkistointia ja puhtaiden uusien ennätysten kirjaamista (HS 13.11.1991).

Samalla, kun julkiseen valtaan kohdistuu huippu-urheilun tukemista koskevia lisääntyviä odotuksia, julkisen vallan on entistä enemmän kiinnitettävä huomiota myös yhteiskunnan yleistä etua koskevien väärinkäytösten torjuntaan ja ennalta ehkäisyyn. Tästä konkreettisena osoituksena on tehostuva antidopingtoiminta ja kaupallistuneen urheilun lisääntyvien väärinkäytösten torjuntaan perustetun SUEK:n toiminta. Julkisen vallan laajenevaa tehtäväroolia tarvitaan nyky-yhteiskunnassa siten sekä urheilun "hyvän" edistämiseksi että siihen iskostuneen "pahan" torjumiseksi aina vihje- ja kantelupuhelimia myöten.

Jo on aikoihin eletty tälläkin leikin ja kisailun alalla! Eikä kukaan edes maamme päättäjistä enää kyseenalaista tätä kehitystä. Vaikka medialle on demokraattisessa yhteiskunnassa uskottu yleisen edun valvontaa harjoittavan vahtikoiran rooli, se on yleensä vain myötäillyt jokseenkin kriitikkittömästi huippu-urheilua ja sen kehitystä. Voisiko kukaan kuvitella, että Saska Saarikosken kolumni olisi julkaistu lehden urheiluosastossa? Media elää huippu-urheilusta ja "urheiluhullut ovat kovapäistä porukkaa", kuten hän väittää oman henkilökohtaisen kokemuksensa perusteella.

Yleisen edun valvonta huippu-urheilussa ei rajoitu nykyisin vain lisääntyvään julkisten varojen käyttöön, tuloskeinotteluun ja väärään rahapeliin värväytyine "tähtineen" ja sopuotteluineen. Sen vaativana tehtävänä nykyisin on myös yleisen järjestyksen ja turvallisuuden varmistaminen erityisesti niissä ottelu- ja kilpailutapahtumissa, joissa yhteisölliset intohimot paikallisesta nurkkakuntaisuudesta aina kansalliskiihkoon pääsevät syttymään. Näin saattaa tapahtua erityisesti aggressiivisissa joukkuelajeissa ja kansainvälisissä arvokilpailuissa, joissa entistä useammin joudutaan turvautumaan poliisivoimien lisäksi myös asevoimien apuun turvallisuuden ja järjestyksen varmistamiseksi!

Media, yleisö ja huippu-urheilu

Kun urheilun harrastaminen elää lähinnä harrastajan oman kiinnostuksen varassa **huippu-urheilu järjestelmänä elää täysin yleisön kiinnostuksen varassa** ja tämä kiinnostus elää ja säilyy vuorostaan median päivittäisen tehoruokinnan ansiosta. Median tuella huippu-urheilusta on kehittynyt maailmanliike, jossa osanottajina ovat mukana kaikki kansakunnat, ja jonka arvokisoja seurataan liveinä kaikkialla syrjäkyliä myöten. Pelkkä ajatuskoe huippu-urheilusta ilman median myötävaikutusta riittää vakuuttamaan sen keskeisestä merkityksestä nykypäivän huippu-urheilulle ja sen yleisösuosiolle.

Median rooli urheilun sanoman levittäjänä ja urheiluharrastuksen virittäjänä on ollut ja on edelleen tärkeä. Tämä rooli korostui maamme urheilussa jo viime vuosisadan alkuvuosikymmenten aikana suomalaisten urheilijoiden suursaavutusten ansiosta. Maamme opittiin tuntemaan "urheilun pienenä suurvaltana". Samalla luotiin myytti poikkeuksellisesta urheilulahjakkuudestamme. Tässä uskomustyössä ja urheilumme kunniakkaiden perinteiden vaalimisessa median rooli on ollut ja on edelleen merkittävä. Myytti suurista urheilumenestyksistä elää edelleen, eikä vain urheiluhistorian tutkimuksissa, nykypäivän urheilujärjestöissämme ja olympiakomiteassa, vaan myös mediassa ja sen myötä urheiluviihteen kuluttajien, suuren yleisön, toiveissa.

Urheilumme suursaavutusten vahvistaessa aikanaan urheilumedian asemaa ja roolia joukkoviestinnän osa-alueena urheilu kansallisena merkkituotteena herätti koko kansan kiinnostuksen asiaan. Kilpailun nyky-yhteiskunta arvostaa saavutuksia, paremmuutta ja menestymistä. Urheilu ja urheilumedia elävät samoista arvoista ja kansallinen menestys tuottaa penkkiurheilijoidenkin itsetunnolle sekä kotisohvalla että urheilukatsomoissa lumevahvistusta: "kyllä me ollaan hyviä".

Media, joka urheilun hyvän sanoman viestittäjänä on itse ollut luomassa urheiluyleisön, on kaupallisena yritystoimintana tullut siitä myös riippuvaiseksi eikä vain taloudellisesti, vaan myös asiasisällön osalta: yleisölle on tarjottava sitä, mitä se odottaa. Urheilumedian sisältöanti keskittyy pääosin kilpa- ja huippu-urheiluun keskeisinä aiheina kilpailun draama, kamppailu paremmuudesta ja menestyneiden sankaripalvonta. Kaiken tämän monoliittisen ja pitkäkestoisen aivopesun tuloksena eriasteinen "urheiluhulluus" eli epäkriittinen huippu-urheilun yliarvostus on epidemian tavoin levinnyt valtakuntamme ylintä eliittiä myöten kaikkiin kansalaispiireihin.

Media yleensä ja kaupallinen urheilumedia erityisesti elää yleisöstä, jonka intressit osaltaan säätelevät mediaviestinnän sisältöä. Tämä yleisöintressien mukainen viestintä on korostunut urheilumediassa. Penkkiurheilijoiden kiinnostus perustuu osaltaan "omien" urheilijoiden menestykseen olipa sitten kysymys kansallisista sarjaotteluista tai kansainvälisistä arvokisoista ja tähän "omien" kanssa samaistumiseen riittää kaupallistuneessa urheilussa usein pelkkä seuran tunnus ulkomailta värvätyn muukalaisurheilijan rintamuksissa.

Urheilun globalistuminen ja kilpailun muuttuminen kilpavarusteluksi, johon panostetaan entistä enemmän myös julkisia voimavaroja, johtaa väistämättä siihen, että suuret maat suurine voimavaroineen ja lahjakkuusreserveineen ovat ylivertaisia myös tulostilastoissa. Urheilumme kulta-ajat ovat tämän kehityksen myötä jäämässä historiaan. Näihin muistoihin jäävät myös urheilumedian kulta-ajat ja sen sinivalkoiset äänet – **Martti Jukola, Pekka Tiilikainen, Martti Noponen, Raimo, "Höyry" Häyrinen** ja **Anssi Kukkonen** – jotka aikanaan kansallistivat urheilijoittemme suursaavutukset yhteiseksi kulttuuriperinnöksi. Tänäsinivalkoinen ääni on sordiinossa ja kuullaan lähinnä **Antero Mertarannan** selostuksissa, joskin sitäkin estottomammin, kun kysymyksessä on usein jääkiekon kaltaisesta pienestä lajista. Jääkiekossahan maailmanmestaruus tarkoittaa paremmuutta noin kymmenen sellaisen maan joukossa, joissa sitä jäähallien puitteissa pystytään laajemmin harjoittamaan. Jäähallien (yli 220 kpl) ja lisenssipelaajien määrän (yli 72 000) osalta maamme kuuluukin jääkiekon suurmaihiin, mikä luonnollisesti näkyy myös tulostilastoissa.

Mutta laajamittainen halliurheilumme näkyy luonnollisesti myös liikenteen hiilijalanjälkenä ja merkittävänä energian kuluttajana. Näistä kustannuksista huolimatta uusia ja entistä suurempia halleja suunnitellaan, maksoi mitä maksoi. Ja median ylihehkuuttamana esimerkiksi nuorten urheilullisestikin hieno "maailmanmestaruus" saa tuhannet juniorit haaveilemaan lätkän pelaamista jopa ammattiuurana ja keskeisenä elämäntehtävänä, mutta tuntematta tämän uran riskejä ja kiertolaiselämän pulmia.

Heikkenevässä kansainvälisessä kilpailutilanteessa medialla on entistä suurempia vaikeuksia vastata yleisön menestysodotuksiin. Arvokisamenestyksen marginaalistuessa kansallinen kilpailutoiminta ja erityisesti joukkuelajit sarjaotteluneen ovatkin nousseet etualalle mediaviestinnässä. Myös nuorten suurlupausten ennen aikainen ylimainonta, täysin epärealistiset ennako-odotukset arvokisamenestyksestä, tehostuva urheiluvalmennus, nykyisten ja entisten ulkomaalaistähtien ja suomalaissaavutusten jatkuva idolisointi näyttävät yleistyvän mediaviestinnässä yleisökiinnostuksen ylläpitämiseksi ja menestysuskon säilyttämiseksi.

Urheilumedia on keskeisenä vaikuttajana luonut yleisönsä, mikä joukkoviomallaan ja urheiluviihteeseen sokaistuneena ohjaa vuorostaan kaupallistuneen median kapea-alaista viestintää monialaisen liikuntakulttuurin kentässä. Kuten jo edellä todettiin, niin medialla on ollut keskeinen rooli urheilun hyvän sanoman välittäjänä, sen kehityksessä nykypäivän ehkä suosituimmaksi yleisöviihteeksi ja samalla alan arvokisojen ylikasvussa globaaleiksi megatapahtumiksi. Median tärkeä rooli on tunnustettu myös urheilujärjestöissä ja esimerkiksi KOK:n hallintorakenteessa kaikilla eri viestintävälillä on omat toimikuntansa, joiden tärkeästä tehtävävastuusta kertoo paljon yksin se tosiasia, että esimerkiksi Lontoon olympiakisojen viestinnästä vuonna 2012 maailmanlaajuiselle yleisölle vastasi yli 20 000 toimittajaa avustajineen.

Median ja huippu-urheilun yhteiset intressit

Kun median keskeisiin tehtäviin demokraattisessa yhteiskunnassa kuuluvat tiedonvälitys ja yleisen edun toteutumisen valvonta päivittäinen urheilumedia keskittyy lähinnä huippu-urheiluun ja sen yleisökiinnostavuuden säilyttämiseen. Tämä kaupallistuneen nykyurheilun ja median vahva yleisösuuntaisuus ilmenee myös siinä, että medianäkyvyys ja -kiinnostavuus on alkanut ohjata entistä enemmän itse lajiohjelmien kehitystä ja valintaa arvokisoissa. Media on arvokisojen toteutuksessa saamassa isännän roolin eikä vain yleisöintressien edustajana, vaan usein myös arvokisojen keskeisenä rahoittajana.

Median rooli huippu-urheilun kehityksessä maailman suosituimmaksi populaarikulttuuriksi on ollut keskeinen. Huippu-urheilussa ja yleisön intresseissä korostuvat usein kansalliset pyyteet ja intohimot, joita myös media hyödyntää. Kilpailun kiristyessä kansakunnat itse asiassa entistä enemmän panostavat myös julkisia voimavarojaan kilpailumenestyksen turvaamiseksi, mikä on omiaan vahvistamaan yltiönationalistisia intressejä huippu-urheilussa. Valtioiden päämiehet ja muut viralliset arvohenkilöt ovat siten perustellustikin edustettuina arvokisojen kutsuvierasaitioissa. Huippu-urheilun maailmanlaajuisen julkisuuden vuoksi suuret maat suurine panoksineen ja suurvaltapolitiikka ovat tulleet myös näyttävästi mukaan tähän kamppailuun paremmuudesta, mikä on merkinnyt ei vain avoimen kilpavarustelun, vaan myös salatun tuloskeinottelun vahvistumista, kilpailun vaatimustason jatkuvaa nousua, arvokisojen ylisuurenemistä ja pienten maiden menestymismahdollisuuksien heikkenemistä.

Urheilujärjestöjen ja median intressit tukevat toisiaan: lajijärjestöt ja olympiakomitea pyrkivät tehtävässään turvaamaan huippu-urheilun menestyksen ja media ylläpitämään uskoa menestykseen ja yleisön kiinnostusta huippu-urheiluun. Toinen toistaan tukien huippu-urheilusta kehittyi kansakunnan *"pyhä lehmä"*, johon eivät saaneet muut kuin vihkiytyneet koskea. Tunnettu amerikkalainen sosiologian professori **Jay Coakley** kiinnitti 40 vuotta kestäneen tutkijauransa tilityksensä huomiota samaan universaaliin ilmiöön eli huippu-urheilun yleiseen kriittiseen koskemattomuuteen. Kansainvälisen urheilusosiologian 50-vuotisjuhlaulkaisussa (IRSS, vol. 50, 2015) Coakley kuvaa tätä koskemattomuutta *"suuren urheilumyytin"* (the Great Sport Myth) avulla:

"Urheilu on itsessään puhdas ja hyvä asia > urheilun puhtaus ja hyvyys siirtyy sen harjoittajiin ja kuluttajiin > urheilu edistää väistämättä yksilön ja yhteisön kehitystä".

Tämä myytti selittää Coakleyn mukaan sen yleisen käsityksen, *"ettei ole mitään tarvetta tutkia ja analysoida urheilua kriittisesti, koska urheilu on jo sitä, mitä sen tuleekin olla"*.

Urheilulla oli kehityksensä alussa pitkään viattomuuden aikansa, ja aatteelliset urheilujärjestöt ja media vahvistivat tätä uskoa urheilun hyvään sanomaan. Näin syntyi myytti urheilun hyvästä ja samalla laaja urheilujärjestöjen, median ja

suuren yleisön konsensus tämän hyvän koskemattomuuden suojaksi. Tämä konsensus leimaa vielä nykyaikanakin urheilujournalismia, se lienee tyypillistä urheilujärjestöjen päätöksenteolle olympiakomiteaa myöten ja se asettaa raja-aitoja julkiselle keskustelulle ja jopa alan tutkimustyölle. Kritiikille ja toisinajattelulle ei ole tilaa tässä ilmapiirissä. Tämän sai kokea myös tunnettu yliopistomies, professori Kaarlo Hartialakin maamme olympiakomiteassa: terveen urheilun puolustajana ja toisinajattelijana hänet hyllytettiin tylysti urheilun luottamustehtävistään. Hartialan oma tilitys ns. reilun pelin urheilusta ja sen johtajuudesta on karua luettavaa (ks. Hartiala K. *Urheilun kahdet kasvot*, Karprint, 1997).

Urheilusta on osin suuren myyttinsä ja sitä suojaavan konsensuksen ansiosia kehittänyt maailmanliike, joka jo yksin laajalla yleisösuosiollaan ja arvokisojen mahtavuudella torjuu kriittisen tarkastelun. Kritiikki menettääkin yleensä urheilun tavoin hampaansa, jos kyseinen yhteiskunnallinen toimiala kehittyy riittävän suureksi ja merkitykselliseksi. Mutta suuruudelle ja mahtavuudellekin löytynee rajansa. Näitä rajoja alkaa piirtyä esimerkiksi jatkuvan taloudellisen kasvun ja lisääntyvän kulutuksen seurauksena elinympäristöömme ja luonnonresursseihin, mutta niitä alkaa näkyä myös urheilun kilpavarustelussa ja megatapahtumissa, joiden kustannuskehitys ja korruptioilmiöt herättävät jopa urheilumediassa huomiota. Niinpä ”krooniseksi urheiluhulluksi” julkisesti tunnustautunut ja sellaisena esim. YLE:n Jälkihiki-ohjelmassa esiintyvä Helsingin Sanomien entinen päätoimittaja **Reetta Meriläinenkin** on joutunut tarkistamaan kantaansa:

”Suurin osa eri puolilta maapalloa tulleista journalisteista halusi, ainakin Lausannessa, säilyttää ehdottoman itsenäisyytensä suhteessa KOK:hon. Itsenäisyyspuheiden mahtipontisuutta hillitsi kuitenkin se, että tiedotusvälineet ovat täysin oleellinen osa olympiaurheilua. Media on monin sitein kiinni ongelmissa, joita se kuvaa [...]. Julkisuus eli media itse on edesauttanut kisojen paisumista, pitenemistä ja kaupallistumista. Siinä missä olympiaurheilu elää julkisuudesta, tiedotusvälineet tarvitsevat urheilua. Media on ollut mukana rakentamassa niin kallista luomusta, ettei sillä itselläänkään ole siihen pian varaa” (HS 26.3.1994).

Symbioottinen ystävyys- ja avunanto -suhde urheilujärjestöjen ja median välillä ennalta ehkäisee kriittisyyden ja toisinajattelun. Tästä seurauksena urheiluun iskos-tui jo 1960-luvulta lähtien reilun pelin vastainen tuloskeinottelu, väärinpelaaminen ja kaupallistumisen myötä rahan vaikutusvalta ja erilaiset korruptioilmiöt. Rahan vallasta ja terveen urheilun rappeutumisesta kaupalliseksi viihteeksi on kysymys, kun rahalla voidaan ostaa myös menestystä eli parhaat pelaajat, tehokkaimmat valmentajat ja parhaat harjoittelumahdollisuudet. Lienee vain ajan kysymys, kun sama huippujen kansainvälinen työnvälitys ja muukalaisapu laajenevat myös yksilölajeihin, josta kehityksestä näkyy jo oireellisia merkkejä Pohjoismaiden yleisurheilussa erityisesti nopeus- ja kestävyyslajeissa.

Päättymättömään kilpailuun, joka prosessina pyrkii jatkuvasti nostamaan kilpailun vaatimustasoa, sisältyy jo sellaisenaan rappeutumisen siemen. Nykypäivän-

huippu-urheilussa tuo ennuste näyttää jo saavan katetta ja jopa äärimmäisen riskin ottaminen, mikä olympiavoittaja ja filosofian professori **Hans Lenkin** mukaan ei kuulu urheiluun, näyttää iskostuneen jo nykypäivän suuren julkisuuden ja suuren rahan urheiluun.

Media toimii demokratiassa neljäntenä valtiomahtina tehtävänänsä valvoa myös yleisen edun toteutumista yhteiskunnassa. Mutta intressiyhteisyydessään ja symbioottisessa suhteessaan urheilujärjestöjen kanssa urheilumedia on paljossa luopunut kriittisyydestä ja demokratian vahtikoirana kesyyntynyt **urheilujärjestöjen sylikoira**. Tällaisena sylikoirona media valvoo kovin heikosti ja lähinnä vain viihteen näkökulmasta yhteiskunnan yleisen edun toteutumista liikuntakulttuurissamme. Kriittinen, **tutkiva journalismi** on jäänyt täysin kesänsäntöle ja odottamaan ensimmäisiä toimittajiaan ja myös – työnantajiaan. Tutkivan journalismin heikkous heijastanee osaltaan myös alan koulutuksen puutteita maassamme.

Maailman suurin pieni asia

Huippu-urheilusta on kehittynyt globaali kansanliike, joka ”liikuttaessaan” urheilun valioita liikuttaa suurten massojen tunteita ja intohimoja ja näitä liikuttaessaan se on luonut samalla universaalin sankarikultin. Arvokisojen sankarit ja palloilun legendat ovat julkisuuden tunnetuimpia kasvoja. Niinpä kansan valitessa ”suuria suomalaisia” kansallissankareiksi nimetyt urheilijat sijoittuvat näissä äänestyksessä korkeille kärkitiloille, ja kuntien palkitessa kunniaa ja mainetta tuoneiden kuntalaistensa saavutuksia urheilijat ovat usein etualalla: heille lahjoitetaan ”maat ja mannut” ja pystytetään jopa patsaita.

Onko maassamme mitään toista elämäntilaa, jossa yhtä suurellisesti jaetaan julkisia tunnustuksia kuin sinällään ”jonninjoutavassa” urheilun viihtessä? Onko kenestäkään toisesta suomalaisesta julkisuuden henkilöstä **Teemu Pukin** lisäksi julkaistu median kunnianosoituksena koko sivun kasvokuva? Siihen näyttää urheilun markkinataloudessamme riittävän nykytilanteessa vieraan maan valiosarjassa osoitettu taito tehdä maaleja! (HS 15.1.2020). Mutta sellainenkin taito on varsin suhteellinen ja sarjajoukkueiden vaatimustasosta riippuva.

Huippu-urheilun mahtavien kulissien ja sankarikultin taustalta kriittinen etsijä löytää lähinnä vain inhimillisen liikesuorituksen. **Sinällään näillä lajisuurituksilla ei ole mitään merkittävää itse- tai sivistysarvoa.** Ammattimaisen nykyurheilun juuret ovat lähtöisin leikin itsetarkoituksellisesta kulttuurista, eikä muodonmuutos nykypäivän huippu-urheiluksi, suuren yleisön viihteeksi ja kilpailuksi paremmuudesta muuta sen jonninjoutavaa perusolemusta. Mutta monilla urheilulajeilla erityisesti arvokisojen ohjelmassa, on kiistämätön markkina-arvonsa eli kiinnostavuutensa yleisön viihteenä. Samaan markkina-arvoon perustuvat nyky-yhteiskunnan muoti-ilmiöt, ajanvietteet, tv-ohjelmat ja populaarikulttuuri, mutta myös jonninjoutava ”kamakulttuuri”. Elämälle on löydettävä merkitys-

tä ja monet nykyihmiset etsivät ja löytävät sitä viihdestä ja toisten suorituksiin eläytymällä.

Edellä olen luonnehtinut nykypäivän huippu-urheilua ”maailman suurimmaksi pieneksi asiaksi”. Urheiluviihteen merkittävyys yleisön viihteenä ja itse urheilusuorituksen jonninjoutavuus konkretisoituvat sattuvasti YLE:n uutisissa, joissa uutiskynnyksen ylittävät jopa lätkäpelaajien syöttöpisteet kaukaisissa NHL:n kaukaloissa. Ihmisluonto ei liene geneettisesti paljon muuttunut sitten ajanlaskumme alun: leipä ja sirkushuvit – ”*panem et circenses*” – olivat runoilija Juvenaliuksen mukaan jo ajanlaskumme alussa ja Rooman valtakaudella keskeisiä elämän tarpeita. **Riku Stengårdin** mukaan

”viihde oli roomalaisille verta, kyyneliä, draamaa ja jännitystä, kilpailua ja yllättäviä käännteitä – sitä mikä yhä tänä päivänäkin vallitsee viihdeteollisuutta ja kiinnostaa tavallista kansalaista.”

Samat eväät elintaso- ja sivistyskertoimin maustettuina ovat kysytyjä nykypäivänkin yhteiskunnassa.

Kestävä kehitys?

Olen tutkijan urallani pyrkinyt etsimään liikuntakulttuurimme kestävästä kehityksen linjausta. Nykyinen huippu-urheilun vetoinen suuntaus kiihtyvine kilpavarusteluineen ei sitä takaa. Samaan tulokseen oli tullut aikanaan myös Suomen Urheiluliiton pitkäaikainen puheenjohtaja ja sittemmin tasavaltamme presidentti Urho Kekkonen, joka Jyväskylän sporttipuheessaan vuonna 1971 totesi:

”Urheilulla tulee olla ja sillä on yhteiskunnallinen tehtävä ja vastuu. Monet katsovat, että urheilu on ensi sijassa yleisön viihde. Tämä pitää osittain paikkansa, ensi kädessä kilpaurheilun osalta. Näen urheilun päämerkityksen kuitenkin siinä, miten hyvin urheilu kykenee palvelemaan ihmistä. Jokapäiväisenä kuntouttajana, rentouttajana sekä terveyden ja elämänvireyden lähteenä on urheilulla suuri rooli. Tästä näkökulmasta katsottuna urheilu on liian tärkeä ja mahdollisuuksiltaan liian merkityksellinen jäädäkseen vain urheilun itseriitaisuuteen uskovien urheilujohtajien asiaksi.”

Urheilujärjestöjen ja median vahva symbioosi ja sidonnaisuudet kansainvälisen urheilun valtavirtaukseen ovat pitäneet huolen siitä, ettei UKK:n sporttipuhe ole vielä tänäänkään menettänyt ajankohtaisuuttaan. Itse asiassa sen sanoma on tullut entistäkin ajankohtaisemmaksi, kuten myös ministeri Jan Vapaavuori vuonna 2012 itsenäisyyspäivän viestissään ja luopuessaan valtion liikuntaneuvoston puheenjohtajan tehtävästä esitti.

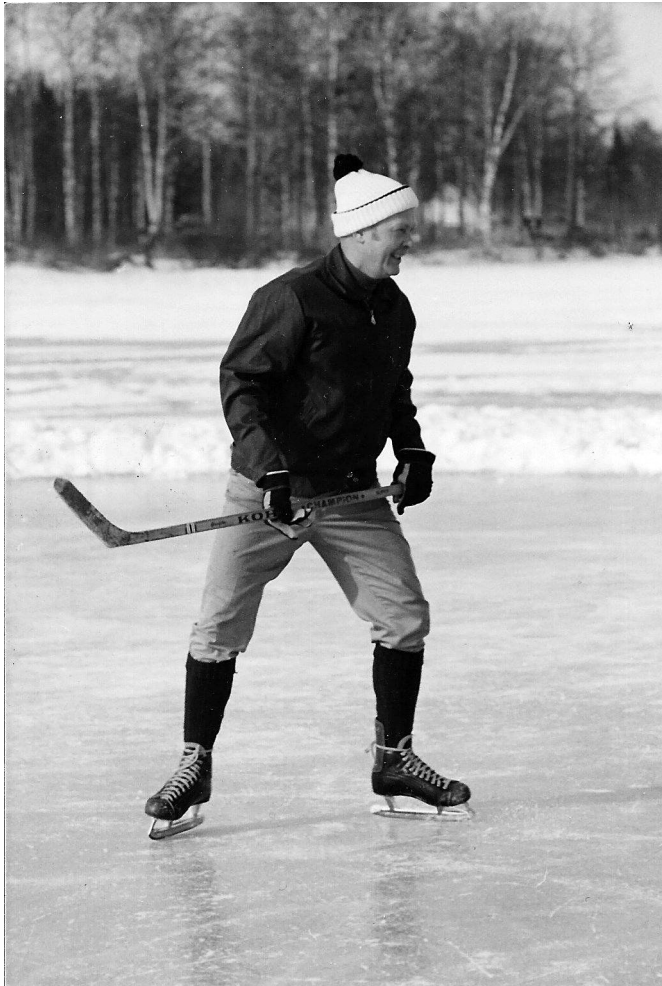
Mutta ministerin sanoman vastaanotto jäi kilpailun yhteiskunnassa yhtä vaisuksi kuin UKK:n sporttipuheen: ei mitään vastakaikua eikä jatkokeskustelua mediassa eikä urheilujärjestöissä. Julkiset foorumit kriittiselle toisinajattelulle ovat

tukossa. Postuumiksi ja arkistokappaleeksi jäänee myös tämä pitkän tutkijanurani pohdintojen tuloksena syntynyt urheilumme kehitystä ja kestävästä kehitystä kriittisesti luotaava kirjoitukseni.

Huippu-urheilu, jonka nykyistä epäpyhää allianssia markkinatalouden kanssa olen edellä tarkastellut, edustaa vain yhtä, joskin kehittämissuunnitelmia ja mediaviestintää hallitsevaa tehtävälohkoa maamme liikuntakulttuurissa. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä todeta, että Helsingin Sanomat on yhteiskunnallisen vastuunsa mukaisesti viikoittaisessa torstailiitteessä jo vuosikymmenten ajan tutkimustietoa ja asiantuntemusta hyväksi käyttäen viestittänyt ansiokkaasti lukijoilleen liikunnan suurta merkitystä hyvän terveyden ja hyvinvoinnin edellytyksenä! Kun kerroin tästä Helsingin kongressin yhteydessä vuonna 1982 FIEP:n puheenjohtajalle **Roger Ban-
nisterille** hän lääkärinä totesi johtavan päivälehtemme suorastaan poikkeukselliseksi Englannin lehdistöön verrattuna.

4

KILPAILUN YHTEISKUNTA

Jyväskylän yliopiston rehtori palloilemassa Palokan jäällä.

Jotta yhteiskunnan parhaat edut toteutuisivat, tarvitaan kriittistä keskustelua ja tilannearviointia eri elämänaloilla. Näitä pohdintoja olen tehnyt eläkevuosiensa aikana, josta seuraavassa näytteitä. Tarvitaan myös yliopistojen kriittistä opetusta ja tutkimusta. Yhdenmukaisuuden paineet ja valtavirtausten myötäily ohjaavat liikaa nyky-yhteiskuntamme kehitystä. Tarvitaan uutta ajattelua ja sitä synnyttävää kriittisyyttä. Sitä löytyy mm. päivälehtien mielipideosastoista, joista on poimittu monia näytteitä seuraavien lukujen yhteyteen (HS = Helsingin Sanomat, SK= Suomen Kuvalehti, KS = Keski-suomalainen).

Alkuaan urheilu on ollut lähinnä yhteiskunnan väliintulosta riippumatonta harrastus- ja kansalaistoimintaa. Kehityksensä myötä erityisesti huippu-urheilu on vahvasti yhteiskunnallistunut osaksi nykyistä kilpailun yhteiskunnan hallitsevaa markkinataloutta. Kilpailun yhteiskunta markkinatalouksineen tarjoaakin keskeisen perusteen nykyaikaisen huippu-urheilun kehityksen tutkimuksissa.

Ihminen elää yhteisöelämää eli enemmän tai vähemmän kiinteässä vuorovaiikutuksessa lajitoveriensä kanssa. Tämä alkaa jo syntymästä: synnyttään perheeseen, joka on usein myös kiintein perusyhteisö, jossa opitaan samalla yhteisöelämän perusteet. Perhe tällaisena sosiaalisen elämän perusyhteisönä oli vanhakantaisessa maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa keskeisessä asemassa huolehtiessaan kattavasti jäsentensä elämisen tarpeista lapsuudesta vanhuuteen. Kuten Heikki Waris *Muuttuva yhteiskunta* -kirjassaan on todennut yhteiskuntakehityksen mukana perheen monet aikaisemmat tehtävät ovat ulkoistuneet yhteiskunnalle tai supistuneet. Nykyperheessä lähinnä vain "tunnetettava" korostuu enemmän kuin ennen:

"Keskinäinen kiintymys ja erityisesti sen osoittaminen näyttelee nykyajan perheessä huomattavasti suurempaa osaa kuin vanhassa talonpoikaisyhteiskunnassa" (Waris, 1968, 98–101).

Kun yhteisöelämän perusteet opitaan lapsuudessa, on ilmeistä, että perheen tehtäväkentän supistuminen vaikuttaa merkittävästi myös tähän oppimistulokseen. Nykyaikainen ydinperhe onkin entistä alttiimpi erilaisille toimintahäiriöille, jopa haaksirikolle – avioerolle. Nykyperhettä luonnehditaan usein myös "hajaperheeksi", jossa jäsenet elävät omia yksityisiä roolejaan ja jossa yhteisyys ja yhteisöllisyys jää entistä harvempien yhdessä tekemisen ja yhteishetkien varaan (Heinilä, 1961, s. 95). Mikään yhteisö ei kuitenkaan pysy elinvoimaisena ilman riittävää yhteisyyttä ja yhteisvastuullisuutta, joka koostuu antamisesta ja saamisesta, velvollisuuksista ja oikeuksista.

On myös ilmeistä, että nykypäivän ydinperhe supistuneine jäsenyyksineen – isovanhemmat asuvat erillään - tehtävineen ja mahdollisuuksineen tarjoaa myös entistä heikommat mahdollisuudet oppia näitä yhteisöelämän perusteita. Ja jäljellä olevat oppimismahdollisuudetkin siirretään silloin helposti kokonaan ulko-

puolisten erikoisinstiutuioiden ja -yhteisöjen tehtävävelvoitteisiin: koulu hoitaa perus- ja tapakasvatuksen, kunta vanhushuollon, terveystervanomaiset terveys- ja sairaushuollon, urheilujärjestöt nuorten fyysisen kehityksen jne. Perhe, joka on ollut aikaisemmin keskeinen yhteisöelämän perusinstiutui, on nykypäivän yhteiskunnassa entistä kyvyttömämpi sosiaalisen pääoman kasvattaja ja sellaisena jouuu tukeutumaan entistä enemmän myös yhteiskunnan tukitoimenpiteiden varaan.

Yhteiskuntakehityksen myötä ihmisten yhteisölliset jäsenyydet ovat monikertaistuneet. Perheen ja koulun piirissä nuoret saavat kuitenkin elämänsä perusevää. Kotona ja koulussa myös opitaan elämään yhdessä, antamaan arvoa toisille ja kasvamaan kumppanuuteen, kuten arkkiatri **Risto Pelkonen** on todennut (KeskiSuomalainen 2.10.2002). Vaikka perhe on menettänyt, etenkin kaupungistuneessa yhteiskunnassa, paljon tehtävämerkitystään se on säilyttänyt avainasemansa uusien sukupolvien yhteisöllisyyteen kasvattajana. Todettakoon tästä kehityksestä esimerkkinä vain isovanhempien muuttunut asema nyky-yhteiskunnassa: kun vanhakantaisessa maatalousyhteiskunnassa isovanhemmat osallistuivat perheyhteisön kulttuuriperinnön ja sosiaalisen pääoman siirtoon uudelle sukupolvelle, nyky-yhteiskunnassa heidän roolinsa tässä suhteessa on suuresti heikentynyt, paikoin jopa tyystin hävinnyt.

Kun aikaisemmin ihmisten yhteisöllinen jäsenyys rajoittui perheen ohessa lähinaapurustoon eli omaan kylään, lähisukuun, kotikuntaan ja -seurakuntaan nyky-yhteiskunnassa tämä yhteisöllisyys on laajentunut yli kansallisten rajojen. Tänään jokapäiväinen elämämme ei ole vain yksin oman Suomi-yhteisön, vaan myös koko Euroopan Unionin säätelemien oikeuksien ja velvollisuuksien säätelemää. Ja tämä käyttäytymisen ja yhteisöllisen toiminnan säätely laajenee jatkuvasti ihmiskunnan yhteisten ja yhteisvastuullisten kestäväen kehityksen globaalisten ongelmien tiedostuessa.

Yhteisöjäsenyyksien moninkertaistuessa jäsenyydet saavat myös erilaisen merkittävyyden riippuen yksilöiden ja jäsenyhteisöjen tilanteesta. Siten esimerkiksi taloudellisen toimeentulon pulmat ovat omiaan korostamaan työyhteisöjen ensisijaisuutta ja kansalliset turvallisuusongelmat taas sotilaallisten liittoutumien merkitystä. On myös ilmeistä, että mitä kokonaisvaltaisemmin jonkun tietyn yhteisön jäsenyys kattaa jäsenten käyttäytymistä, sitä merkittävämmiin se painaa leimansa käyttäytymiseen ja sen arvovalintoihin myös yhteisön ulkopuolella. Näitä merkityksellisiä primääriyhteisöjä ovat juuri perheet, ystävä- ja harrastuspiirit, koululuokat, mutta myös työyhteisöt. Myös etninen jäsenyys saattaa tällaista kokonaisvaltaista yhteisöjäsenyyttä, joka merkittävästi vaikuttaa käyttäytymiseemme ja käsityksiimme meille vieraista muukalaiskulttuureista ja niitä edustavista ihmisistä. Näin on todennut ylilääkäri **Markku T. Hyypä** Helsingin Sanomissa:

"Sosiaalisen osallistumisen ja yhdessä tekemisen malli kopioidaan varhaislapsuuden kasvuympäristössä. Jos sosiaalinen pääoma ei kuulu lapsen kasvualustaan, yhteisöllisyyttä on vaikea omaksua myöhemmin [...]. Yhteisöllinen elämäntapa johtaa varhaislapsuudesta lähtien kanssaihmisyyteen:

”sosiaaliaivot muovautuvat, ja aivojen ohjaamana hormonieritys kehittyy estämään pahaa stressiä. Havaintomaailma ja tunne-elämä kehittyvät tasapainossa ympäristön kanssa. Keskinäinen luottamus vahvistuu, sosiaalinen pääoma karttuu ja terveys säilyy aikuisenakin, jos varhaiset lähi-ihmissuhteet ovat kunnossa.” (HS 23.11.2007).

Yhteisöjen toimintamallit

Nykyajalle ja nyky-yhteiskunnalle on tunnusomaista yhteisöllisyys ja sen hallitsevuus nykyihmisten elämässä, mikä toteutuu eri yhteisöjen moninkertaistuneissa jäsenyyksissä. Tämä yhteisöllinen runsaus rakentuu nykyelämän todellisuuteen, jolle on tunnusomaista entistä moninaisemmat elämisen intressit, pyrkimykset ja tarkoitukset. Jokaisella yhteisöllä pienimmästä suurimpaan on jokin toiminnallinen tarkoituksensa, joka antaa sille perustamisen ja jatkuvuuden perustelut. Olipa yhteisön tarkoitus mikä tahansa niissä sovelletaan lähinnä seuraavia toimintamalleja:

Yksilöllinen toimintamalli: Yhteisön tarkoitus toteutetaan jäsenten yksilöllisen yrittäjyyden varassa.

Yhteistoimintamalli: Yhteisön tarkoitus toteutetaan jäsenten yhteistoiminnan avulla.

Kilpailullinen toimintamalli: Yhteisön tarkoitus toteutetaan jäsenten ja yhteisöjen kilpailun avulla.

Nämä yhteisöjen toimintamallit ovat lähinnä teoreettisia ideaalityyppejä, joita yhteisöt käytännössä lähentyvät enemmän tai vähemmän. Yleensä kaikki kolme toimintamallia voivat esiintyä yhden ja saman yhteisön puitteissa, mutta jokin niistä on usein kuitenkin hallitsevin antaen koko yhteisölle perussuuntautumisen. Perhe on tyypillisesti jäsenten yhteistoimintaan perustuva yhteisö, joka antaa vapausasteita myös jäsenten yksilöllisille intresseille. Muita vastaavia jäsenten yhteistoimintaan hallitsevasti perustuvia yhteisöjä ovat mm. taloyhtiöt, osuuskunnat ja kansalaisjärjestöt, joissa esiintyy ei vain omaehtoista yksilöllistä aktiiviteettia, vaan usein myös kilpailullista toimintaa ulkopuolisten yhteisöjen kanssa. Yhteisten intressien, harrastusten, aatteiden ja yhteiskunnallisten kehittämispyrkimysten toteuttamiseksi perustettujen yhdistysten ja järjestöjen toiminta on perusteiltaan selkeästi yhteistoiminnallinen, mutta ne voivat saada lisäksi myös vahvan kilpailullisen toimintapiirteen, jos alalla toimii muita vaikutusvallasta tai reviiristä kilpailevia yrityksiä.

Selkeimmillään kilpailullinen toimintamalli esiintyy kuitenkin talouselämän liiketoiminnassa ja urheilussa. Länsimaiden markkinatalous perustuu yrittäjävapauteen, jossa jatkuva ja kasvava kysyntä ruokkii yritystoimintaa ja samalla kilpai-

lua kysynnän tyydyttämisessä ja sen tuottamista hyvityksistä. Pelkistyneimmillään kilpailu esiintyy toimintamallina kuitenkin urheilussa, jossa nimenomaisesti kilpaillaan voitosta ja paremmuudesta eikä vain paikallisesti, vaan globaalisti maailmanmestaruutta myöten. Kun urheilussa kilpailun toimintamalli on korostunut, siinä myös ehkä selkeämmin kuin minkään muun alan kilpailutoiminnassa on havaittavissa ei vain tämän järjestelmän perusteet, vaan myös sen edut ja haitat.

Yhteisöllisyys viittaa jo käsitteenä yhteisyyteen ja siksi yksilöllisyys jäsenten hallitsevana toimintamallina yhteisössä on poikkeuksellista. Ehkä pelkistyneimmin yksilöllinen toimintamalli toteutuu lähinnä yhdessäolon tarkoitusta toteutavissa ystävyysryhmissä, mutta on korostunut myös koulu- ja opiskeluyhteisöissä, joissa oppimisen tarkoitus jää ratkaisevasti oppilas- tai opiskelijajäsenten oman tahdon ja aktiivisuuden varaan. Kirkko seurakuntineen edustaa myös yhteisöllisyyttä, jossa yksilöllinen toimintamalli toteutuu sen keskeisessä tarkoituksesta eli uskon harjoituksessa ja sen sisäistämisessä. Opinto- ja seurakuntayhteisöjen yhteisöllisenä tehtävänä on pyrkiä edistämään ja tukemaan jäsenkunnan oppimisen ja uskon pyrkimyksissä. Näiden yhteisöllisten pyrkimysten edistäminen oppilaitoksissa ja seurakunnissa toteutetaan "oppineiden" pätevyydellä ja opastuksella

Sosiaaliantropologian tutkimuksissa on havaittu, että jo luonnonkansojen yhteisöt ovat ratkaisseet säilymisensä ongelmat eri tavalla. Näissä ratkaisuissa on painottunut joku seuraavista kolmesta vaihtoehtoisesta toimintamallista: yksilöllinen, yhteistoiminnallinen tai kilpailullinen vaihtoehto (Benedict, 1951). Kun on kysymys suurista, nykyajan yhteiskunnista on ilmeistä, että niissä esiintyy kaikkia näitä toimintamalleja, mutta silti jokin mainituista toimintamalleista voi ylikorostua yhteiskunnan eri toimintasektoreilla tai jopa yleisesti. Siten esimerkiksi aikaisemmin varsin suljetuissa, yhdenvertaisuuteen rakentuissa sosialistisissa ja kommunistisissa yhteiskunnissa yhteistoiminta oli kaiken hallitseva toimintamalli, jolle yksilöllinen yrittäjäyys ja työnteon sankaruus olivat alisteisia. Yhteistoiminnan mallin hallitsevuudesta tuon ajan kommunistisessa Kiinassa kertoo myös amerikkalaisen tutkijan **Terry Orlickin** havainnot siitä, että ruumiin kulttuuriin kuuluvat leikit ja harjoitteet olivat tuolloin pääsääntöisesti yhteistoiminnallisia tai puhtaasti yksilöllisiä ilman suoritusten vertailua (Orlick, 1978).

Länsimaiden avoimissa, kansalaisten oikeuksia ja vapautta arvostavissa yhteiskunnissa kaikki toimintamallit toteutuvat painottuen kuitenkin eri tavalla eri yhteisöissä niiden tarkoitusten mukaisesti. Huolimatta tästä avoimien yhteiskuntien kaiken kattavasta toimintamallien moninaisuudesta yhteiskunnan keskeisestä kehityksestä ja taloudellisesta hyvinvoinnista vastaavaa toimintasektoria hallitsee markkinatalouden **kilpailullinen toimintamalli**. Tämä malli on nyky-yhteiskunnassa ja länsimaiden kulttuurissa niin korostunut, että koko yhteiskuntaa luonnehditaan **kilpailun yhteiskunnaksi**. Epiteetti on perusteltua, sillä tämä markkinatalouteen iskostettu toimintamalli on levittänyt monille muille elämänaloille kehonrakennuksesta taiteen aloille.

Pelkistyneimmin kilpailun toimintamalli esiintyy kuitenkin urheilussa kaikkine kehityspiirteineen, etuineen ja haittoineen. Kansainvälisen tiedonvälityksen

tehostuessa ja markkinoiden avautuessa aikaisemmin suljetuissa yhteiskunnissa on tapahtunut myös avautumista ja samalla kilpailullisen toimintamallin asteittaista laajenemista talouselämässä ja erityisesti urheilussa sen ääri-ilmiöitä edustavien formulakisoja myöten. Menestystä kansainvälisissä arvokisoissa tulkitaan jopa koko yhteiskuntajärjestelmän kehittyneisyyden mittapuuna.

Taloushistoria kertoo, miten yhteiskunnan monet eri kehitysvaiheet – teollistuminen, demokratia, urbanisoituminen, liikenne ja tiedonvälitys – ovat nykyaikaisen kilpailun yhteiskunnan kehityksen edellytyksenä. Tämä kehityshistoria ja myös markkinataloutta koskeva teoreettinen pohdinta jää kuitenkin seuraavan tarkastelun ulkopuolella, jossa keskitytään lähinnä vain kilpailun toimintamallin yleisten edellytysten ja lieveilmiöitten tarkasteluun.

Kilpaileva ihminen

Yleisessä kielenkäytössä kilpailemisesta puhutaan ikään kuin se olisi ihmiselle laajittypillisesti kuuluva, geneettisesti määräytyvä käyttäytymismalli. Tähän viittaa urheilun yleiseen kielenkäyttöön iskostunut puhe kilpailuvietistä, joka tosin virittyneisyydessään voi vaihdella periksi antamattomuudesta helppoon luovuttamiseen.

Eläinkunnassa, jossa lajin käyttäytyminen määräytyy paljossa geneettisesti vähine vapausasteineen, tunnetaan myös kilpailukäyttäytyminen, mutta sen vietinomainen luonne rajoittuu lähinnä lauman johtajuutta koskevien alfa- ja siitosurosten valintoihin. Luonnontaloudessa pätee ja toteutuu vahvimman periaate: elinvoimaisimmat säilyvät ja säilyttävät lajin jatkuvuuden ja heikommat sortuvat tai jäävät sivuosaan kamppailussa elämisen ehdoista. Tämä luonnontalouden sääntö pätee luonnollisesti myös ihmiskunnassa peilautuen osin esimerkiksi elinikää koskevilla tilastoilla, mutta yhdessä monien ympäristötekijöiden kanssa.

On yleisesti tunnettua, että DNA:n perintötekijöillä on oma merkittävä roolinsa ihmisen luontumusten ja käyttäytymisen suhteen. Mutta yhtä tunnettua on myös se, että ympäristötekijät voivat merkittävästi hallita näiden geneettisten tekijöiden vaikuttavuutta ihmisen käyttäytymisvalinnoissa. Ihminen on luotu ja hän on evoluution tuloksena kehittynyt olennoiksi, joka ei eläinkunnan tapaan ole tiukasti geneettisten perintötekijöiden sitoma. Ihmisen geneettinen perimä sallii laajat ja moninaiset käyttäytymisvalinnat. Jos ja kun kilpailemme emme tee sitä kilpailuvietin pakottamana, vaan pikemminkin kulttuuriympäristömme antaman toimintamallin mukaisesti. Tutkijana professori **Kirsti Lagerspeltz** toteaaakin vastaavasti:

"[...] annetaan sellainen kuva kuin oman edun ajaminen toisen kustannuksella, aggressiivisuus, kilpailu, vahvemman oikeus ja sotaisuus olisivat jotenkin "luonnollisia", "biologisia" ja "eläimellisiä", kun taas yhteistyö, toisista huolehtiminen ja pyrkimys rauhaan olisivat jotenkin "epäbiologisia" ja ihmiselle ominaisia vain sikäli kuin häntä ei pidetä eläimenä [...]. Tämä ei pidä paikkaansa. Päinvastoin sosiaalisuus, toisista huolehtiminen, ratio-

Kilpailun järjestelmä

Kilpailussa on aina kysymys pyrkimyksestä jonkin sellaisen tavoitteen saavuttamisesta, jota monet tavoittelevat, mutta vain parhaat, suorituskykyisimmät, saavuttavat. Jotta kilpailun prosessi käynnistyisi, tavoitteen pitää olla ensinnäkin poissulkeva siinä mielessä, että vain paras osanottaja voi sen saavuttaa, mutta myös haluttu siinä mielessä, että kaikki osanottajat ovat kiinnostuneita sen saavuttamisesta. Tavoitteen haluttavuutta säätelee osaltaan sen niukkuus – vain paras voi sen saavuttaa – mutta myös sen palkitsevuus: mitä suuremmat palkinnot, sitä voimakkaampi tavoitteen haluttavuus. Tällainen niukkuus voi olla todellista tai keinotekoista.

Markkinataloudessa kysynnän rajallisuus rahavaroineen edustaa suhteellista niukkuutta, joka ylläpitää kilpailua, eikä vain eri tuotantoalojen ja kaupan yritysketjujen välillä, vaan myös yksityisten yritysten välillä. Yksin kansanomainen huutokauppakin edustaa hintakilpailua tavaroista, jota ainakin osa huutokaupan yleisöstä havittelee omistukseensa. Poliittisessa elämässä vallankäyttö edustaa vastaavasti tällaista haluttua ”niukkuutta”, jota puolueet vaaleissa, kilpaillessaan kannattajien äänistä, tavoittelevat itselleen. Todellista niukkuutta, josta syntyy kilpailua, edustavat myös eri yhteisöjen hierarkkiset virka- ja luottamusasemat, jotka täytetään hakijoitten tehtäväpätevyyden perusteella. Jos on kysymys yksityisen ja julkisen sektorin ylimmän tason virasta, kilpailu hakijoiden välillä voi kärjistyä suorastaan dramaattisesti, josta näyttönä mm. hävinneiden turhautuneen suorasanaiset valituskirjeet.

Mutta kilpailun kohteen niukkuus ei pysty yksin käynnistämään kilpailun prosessia. Niukkuuteen pitää liittyä myös sellainen ”haluttavuus”, joka herättää kohteen tavoitteluun vähintään kahden kilpailijan kiinnostuksen. Edellä jo viitattiin sellaisiin haluttuihin kohteisiin, joissa esiintyy kilpailun käynnistävää ja yhteiskunnalliseen järjestelmään kuuluvaa todellista niukkuutta. Mutta eukonkantoon ja missikilpailuun viitaten kilpailun prosessi voidaan käynnistää myös täysin keinotekoisesti kohteen niukkuuden ja sen haluttavuutta ruokkivan palkitsemisen avulla. **Raha ja mammona** eri muodoissaan ovat usein riittäviä takamaan voittamisen haluttavuuden, mutta tätäkin tehokkaampaa haluttavuuden lisäarvoa voi edustaa usein **julkisuus**, voittamisen tuottama **julkisuuden maine ja arvostus**, mikä erottaa yksityiset kyvyt ”tavisten” harmaasta joukosta.

Nykypäivän tehokas media peilaa viestinnässään kulttuurimme keskeisiä arvoja ja niin muodoin myös niitä poikkeuksellisia suorituksia ja saavutuksia, joita kilpailu kaikilla elämänaaloilla tuottaa. Kilpailumenestys tuottaa median myötä julkisuutta ja mainetta, jotka lisäävät kysyntää ja kysynnän kasvaessa maine alkaa tuottaa myös mammonaa. Nykypäivän urheilujournalismi elää urheilusta eli kilpailun suorituksista ja saavutuksista. Samalla se ruokkii julkisuudellaan ja sankaripalvonallaan kaikkia kilpailun saavutuksia ja niiden haluttavuutta leikkisän curlingin kivenpyöryksestä golfin herraskaiseen ”kolopalloon”, kovien jätkien ”tappelulajeista” esteettisiin taitolajeihin. On myös huomattava, että urheilujournalismissa ei tehdä juuri mitään arvostuseroja eri lajien välillä, vaan menestys lajissa kuin

lajissa tuottaa julkisuutta ja arvokisamitali esimerkiksi surffauksen, purjehduksen, ampumahiihdon tai naisnyrkkeilyn kaltaisissa pienlajeissa saa usein yhtä suuren arvostuksen kuin vastaava menestys suurlajeissa, joissa yrittäjiä on satoja tuhansia.

Median rooli urheilussa on ja on ollut niin merkittävä, että itse asiassa siitä on tullut erottamaton osa nykypäivän urheilujärjestelmää: **huippu-urheilu elää median ja sen julkisuuden varassa**. Ilman median antamaa julkisuutta urheilu menettäisi yleisökiinnostavuutena ja voittaminen haluttavuuttaan ainakin keskeisenä elämänintressinä. Mutta myös media elää urheilusta ja samalla suuren yleisön kiinnostavuudesta. Tämän kiinnostavuuden ylläpitämisen tärkeys näkyy monella tavalla mediassa ja mm. epärealistisina menestysodotuksina, väärinkäytöksistä vaikenemalla, urheilusuoritusten yliarvostuksena ja arvokisojen sponsoinnissa. Täysin liiketoiminnaksi kaupallistunut huippu-urheilu saa kaikissa median kilpailu- ja otteluselostuksissa jatkuvaa ilmaista mainontaa ja arvostuksen virikettä. Tämä ilmaismainonta mediassa jatkuu, vaikka liikeyritys Jokerien tapaan siirtyy KHL:n ”muukalaislegioonaan” tai ”lätkäyrittäjä” NHL:n palkkalistoille ja vieraan maan verovelvolliseksi. Mikään muu kilpailun ala tuskin tuntee yhtä laajaa ja päivittäistä median ilmaismainontaa kuin nykypäivän huippu-urheilu, jossa esimerkiksi jääkiekkoilijan sinällään jonninjoutavat ”pistesuorituksetkin” NHL:n kaukaloissa julkistetaan merkittävinä uutisina maamme mediassa ja jopa YLE:n uutislähetyksissä.

Minkään lajin mestarillisella urheilusuorituksella ei sinällään ole itseisarvoa. Huippu-urheilunkin suuri arvostus ja yleisösuosio perustuu yksinomaan sen kysyntään ja markkina-arvoon, joka vuorostaan perustuu paljossa mediamainontaan ja -julkisuuteen. Päivän tuotemainos kertoo: ”formulakuski Valteri Bottas liveinä tavattavissa myymälässä 17.12.2014 klo 17.30–19.00”. Mikä unelmien täyttymys formulafanille! (HS 16.12.2014).

Kilpailun prosessia ruokkii ja samalla laajentaa niin urheilussa kuin muillakin aloilla sen alueellinen kattavuus: mitä laajemmasta alueellisesta kattavuudesta kilpailussa on kysymys, sitä suurempi menestymisen arvolataus eli sen haluttavuus. Urheilussa tämä pätee erityisen selvästi: paikkakunnallinen mestaruus saa julkisuutta lähinnä paikallislehdissä, mutta ns. maailmanmestaruus lätkän kaltaisessa pienessä lajissa tekee siitä mediassa suorastaan historiallisen suursaavutuksen virittäen aivopestyn yleisön urheiluhulluuteen valtiiovallan eliittiä myöten.

Kilpailumenestyksen arvostuksen, haluttavuuden, riippuvuus alueellisesta kattavuudesta toteutuu muillakin elämänaloilla. Mitä kattavampaa kilpailu on alueellisesti, sitä suurempi on menestyksen arvostus ja sen haluttavuus. Talouselämässä tämä merkitsee suurempaa liikevaihtoa ja -voittoa, mutta myös suurempaa julkisuutta ja tunnettavuutta sekä ylimmälle johdolle runsaita optioita ja julkista arvostusta arvonimiä myöten. Missikilpailussakin on ”yön ja päivän” ero Miss Saarjärven ja Miss Universumin välillä – ei kuitenkaan välttämättä ”muotovalioudessa”, vaan tittelin erilaisessa haluttavuudessa ja julkisuusarvossa.

Nykypäivän huippu-urheilu on tunnetusti kaupallistunut yleisön viihteeksi ja samalla se on yhtäläistynyt talouselämän markkinailmiöksi, jossa yleisökulutta-

jien kysyntä ja odotukset ohjaavat kehitystä. Penkkiurheilulla on *Janus*-kasvonsa ja Yrjö Kallinen antoi siitä jo 1961 varsin kriittisen kuvauksen:

"Se sinänsä todella jalo harrastus, jonka oli määrä kohottaa kansakunnan fyysistä, psyykkistä ja moraalista kuntoa, avata ja avartaa elämänlähteitä, tervehdyttää ihmiselämää käpristyy ja tulee yhä enemmän käpristymään ammattigladiattorien sirkusteluksi, hyväksi tai huonoksi bisnekseksi joillekuille, välillisesti monille ja ulvontailoksi penkinpainajille. Koko touhu heryyttää atavistisia, alkeellisia ja kauniille yhteiselämälle vieraita viettymyksiä ihmissielussa. Tuossa touhussa isketään, nujerretaan, murskataan, aiheutetaan katkeria tappioita. Ja jotta tuo tappio olisi n o i l l e eikä m e i l l e, on varustauduttava peräänantamattomalla taistelutahdolla, jossa armoa ei pyydetä eikä anneta (kaikki plagiaatteja reportterien kielestä). Eipä ihme, että rahvas- niin jätkä- kuin herrasrahvaskin – ulvoaa, raivoaa ja sadattelee. Monissa maissa tappelee keskenään että tuomarien ja poliisien kanssa" (Kallinen, 1961, s. 22).

Mistä kilpaillaan?

Edellä on jo todettu, että kilpailuprosessi käynnistyy, jos sen kohteena on jokin haluttu tai arvostettu aihio, joka tilanteessa on saavutettavissa vain kilpailussa osoitetun paremmuuden eli kilpailukyvyyn perusteella. Tavallisimpia aihioita, jotka voivat käynnistää kilpailuprosessin, ovat raha ja liikevoitto, valta ja arvoasema, keräilyarvo ja suorituskyvyyn paremmuus

Talouselämän keskeisenä jatkuvuuden ehtona on riittävä **liikevoitto**. Koska talouselämän kaikki yrittäjät finanssiliikkeistä eri tuotannonalojen ja kaupan yrityksiin tavoittelevat liikevoittoa, joka on kysynnän ja sen ehtojen rajoittamaa, vapaassa markkinataloudessa kilpailu ja kilpailukyky säätelevät liikevoiton jakaantumista. Menestyminen teollisessa tuotekilpailussa määräytyy usein tuotteen hinta/laatu -suhteen, tuotekehittelyn ja markkinoinnin tehokkuuden mukaan. Tässä yhteydessä on todettava, että tietyillä maku- ja tunne-elämyksiin vetoavilla liiketoiminnan aloilla kilpailukykyä ja liikevoittoa säännellään nykyisin entistä enemmän myös muotikeinoin. Nykyisessä vaikeassa taloustilanteessa kannustetaan perustellusti yritysten kilpailukykyisyyden parantamista mm. innovatiivisuuden, tuotekehityksen, tutkimuksen, markkinoinnin ja koulutuksen keinoin. Kaupan yritykset kilpailevat liikevoitosta puolestaan mm. monipuolistamalla tarjontaa, tehostamalla verkkokauppaa ja kotipalvelua sekä erilaisilla asiakasetuilla. Vastaavanlainen asiakaspalvelun tehostaminen on ominaista myös rahallisten kilpailukyvyille.

Yhteisö käsitteenä ei viittaa vain jäsenten yhteisyyteen tai samankaltaisuuteen, vaan myös yhdessä tapahtuvaan toimintaan. Pienissä yhteisöissä yhdessä toimimisesta voidaan sopia yhdenvertaisesti ilman mitään "päättösvallan" käyttöä. Mutta

suuremmissa yksityisen ja julkisen sektorin yhteisöissä niiden tarkoitus toteutuu tavallisesti tehtävään valittujen hallintoelinten tahdon mukaisesti ammattimaisen suoritusportaan huolehtiessa tuon tahtotilan käytännön toteuttamisesta. Kun on kysymys julkisen sektorin kunnallisista, alueellisista ja valtakunnallisista yhteisten asioiden hoidosta ja yhteisistä eduista tätä toteuttamaan on kehittynyt puoluejärjestelmä, joka edustaa eri kansalaisryhmien erilaisia intressejä ja pyrkimyksiä. Ja jotta tietyt pyrkimykset voitaisiin toteuttaa käytännössä, tarvitaan vallankäyttöä, joka määräytyy vaaleissa puolueitten kannatuksen mukaan.

Kilpailun yhteiskunnassa kilpaillaan **vallasta** eli siitä miten yhteisiä asioita maassa hoidetaan. Kun ja jos tehtäväpätevyyttä pidetään tärkeimpänä perusteena, kilpailullinen valinta toteutuu myös julkisen alan viran- ja toimenhaltioiden valinnassa. Keskeisten virkojen osalta valintoja tapahtuu kuitenkin myös poliittisten etujen, eikä vain tehtäväpätevyyden mukaan. Näin tapahtuessa on kysymys myös poliittisesta korruptiosta. Yksityisen sektorin yrityksissä ja erityisesti talouselämän yrityksissä ja kansalaisjärjestöissä edustajat keskeisiin luottamus- ja virkatehtäviin valitaan kilpailullisesti tehtäväpätevyyden perusteella.

Kilpailun yhteiskunnan kilpailullinen pyrkimys paremmuuteen voi iskosua nuorten mieleen jo erilaisissa keräilyharrastuksissa, joissa on usein olennaista *sosiaalinen vertailu*. Sosiaalinen vertailu viittaa ihmisten taipumukseen valita itselleen viiteryhmä, johon omaa asemaa tyytyväisyys-tyytymättömyys -ulottuvuudella verrataan. Siten esimerkkien postimerkkien keräilyssä on olennaista kokoelmien vertailu ja siihen liittyvä kilpailu "harvinaisimmista postimerkeistä". Mutta tämä "harvinaisuuksien" kilpailullinen keräily jatkuu ja usein vahvistuu myös aikuisiässä. Tällöin keräilyn kohteina voivat olla antiikkiesineet, kirjaharvinaisuudet, vanhat rahat, taideteokset tai vaikkapa täysin aineeton lintujen bongaaminen tai muistiedon paremmuus tietokilpailua varten.

Edellä kuvatun kaltainen **keräilytoiminta** ei välttämättä sisällä mitään kilpailua, vaan voi toteutua ilman kilpailullista tarkoitusta tai paremmuusvertailua ja sellaisena perustua yksinomaan henkilökohtaiseen kiinnostukseen. Vasta laajetessaan ja kaupallisten markkinoiden kysynnän herätessä tällainen keräilytoiminta voi yhteisöllistyä ja muuttua kilpailulliseksi. Niinpä markkinoiden kysyntä eli yleisön kiinnostus on tehnyt sinällään jonninjoutavista urheilullisista lajitempui- ta kilpailun megatapahtumia.

Pelkistyneimmässä muodossaan kilpailu yhteisöllisenä toimintamuotona toteutuu juuri urheilussa eli kilpailtaessa urheilullisesta paremmuudesta. Urheilullisen kilpailun juuret ulottuvat vanhoihin kansanomaisiin voimankouetuksiin ja arvokilpailujen osalta jo muinaishelleenien olympiakisoihin. Erotuksena niistä kilpailun yhteiskunnan ilmiöistä, joissa kilpaillaan lähinnä aineellisista eduista, urheilussa kilpaillaan osanottajien psykofyysisen suorituskyvyn paremmuudesta. Kun nykyaikaisen urheilun varhaisvuosina 1800-luvun lopulla tätä suorituskyvyn paremmuutta testattiin lähinnä parinkymmenen urheilulajin puitteissa, tänään sitä testataan jopa sadoissa lajeissa, joita välinekehittelyn ja -sovellutusten sekä joukkemuunnelmien ansiosta syntyy jatkuvasti lisää.

Lajirunsaus takaa sen, että tuskin löytyy enää mitään sellaista liikunnallista suorituskykyä, jota ei nykyisen lajiohjelman puitteissa testattaisi kilpailullisen paremmuuden tarkoituksessa. Sinällään näillä satojen eri urheilulajien taidokkailta liikuntasuorituksilla, ”jonninjoutavilla liikuntatempuilla”, ei ole mitään itseisarvoa. Niiden suosio ja julkinen arvostus perustuu täysin niiden markkina-arvoon katsomo- ja mediaviihteenä. Nykypäivä huippu-urheilu elää median varassa ja media puolestaan osaltaan huippu-urheilun viihteestä. Urheilutoimittajien järjestämä vuotuinen *urheilugaala* parhaiten urheilijoiden palkitsemiseksi kuvastaa hyvin tätä kiinteää symbioottista suhdetta.

Kun urheilu on alun perin tarkoitettu nimenomaan kilpailun osanottajien harrastukseksi, siitä on yhteiskuntakehityksen ja mediamainonnan myötä tullut ensi sijassa suuren yleisön suosima katsomoviihde. Nykypäivän huippu-urheilu onkin *kaupallistunut viihdeteollisuudeksi*, jonka kehitys ja lajiohjelma ohjautuvat paljossa yleisön kysynnän ja kiinnostuksen mukaan. Tämän kehityksen tuloksena urheilu on globalistunut ja sen olympiakisojen kaltaiset arvokisat ovat kilpailullisia megatapahtumia, joissa rankataan kansakuntia ainakin näennäisesti paremmuusjärjestykseen ja joita nykypäivän media välittää liveinä kaikkialle maailmanlaajuisen yleisön viihteeksi. Ranskalainen tutkija **Roger Caillois** on luonnehtinut tunnetussa kirjassaan *Man, Play and Games* (1961) kilpailun yhteiskunnan yleisökiinnostusta urheiluun sattuvasti:

”Enemmistö ei menesty kilpailussa tai on kykenemätön kilpailuun ja turhautuu. Jokainen haluaisi kuitenkin olla ensimmäinen ja kaikilla on tähän myös oikeus. Kuitenkin kaikki tietävät tai epäilevät, ettei se ole mahdollista siitä yksinkertaisesta syystä, että jo määritelmän mukaan vain yksi voi olla ensimmäinen. Henkilö voi voittaa vain epäsuorasti – samaistumalla voittajan kanssa. Tämä on ainoa keino, jonka avulla kaikki voivat menestyä samanaikaisesti vieläpä ilman omaa yrittämistä ja epäonnistumisen riskiä” (s. 120).

Yhteisöllisten jäsenyysiteiden myötä katsomossa voimme eläytyä samaa yhteisöllisyyttä edustavien osanottajien kanssa kilpailuun paremmuudesta ja kokea heidän myötä mahdollista voittamisen euforiaa, mutta myös häviön karvautta. Tämä myötäelämisen kyky ja yhteisöllisyyden siteet lienevätkin keskeisiä, joskaan eivät ainoita perusteita urheilun laajaan yleisökiinnostavuuteen nimenomaan kilpailun yhteiskunnissa.

Kilpailu kannusteena

Koko sivun peittävä iskulause Helsingin Sanomissa: *”Winning isn’t everything but wanting to win is”* (15.11.2014), kuvastaa hyvin kilpailun yhteiskunnan keskeistä arvoperustaa. Kilpailu lähentyy luonnonvalinnan menetelmää, jolla ratkaistaan, kenelle kuuluu kilpailun kohteena oleva hyöty- tai arvokohde. Kilpailukykyisin

voittakoon. Vapaaseen yrittäjyyteen ja kilpailuun perustuva markkinatalous on länsimaiden historiassa osoittanut tehokkuutensa yleisen elintason ja hyvinvoinnin kohottajana jopa niin vakuuttavin näyttein, että aikaisemmat monet suljetut suunnitelmatalouden maat ovat ryhtyneet omaksumaan markkinatalouden ja kilpailun toimintamalleja. Samanaikaisesti kyseiset maat ovat avautuneet kilpailulle ja kilpailun viihteelle eri elämänaloilla ja erityisesti urheilussa. Kuka olisi pystynyt edes kuvittelemaan, että Kiinan ja Venäjän kaltaisiin "itseriittoisiin" maihin rakennetaan kapitalistinen turhuuden turhuus eli formula -rata nykypäivän gladiaattoreitten eli formulakuskien kilpakentäksi. Nyt jännätään enää sitä, kauanko Kiinassa ja Venäjällä tyydytään vain sivusta seuraamaan kapitalistimaiden formuloitten keskeistä jännitysnäytelmää ilman niiden oman autoteollisuuden edustusta?

Kilpailu testaa aina osanottajien kilpailukykyisyyttä ja erottelee sen perusteella menestyjät häviäjistä. Todettakoon, että moottoriurheilussa tämä kilpailukykyisyys perustuu vain osittain rattimiesten omaan suorituspätevyyteen. Merkittävä osuus menestyksestä perustuu itse ajokin, sen kehittäjien ja huollosta vastaavien tallien suorituskykyyn, mikä kilpailukyky palautuu vuorostaan rahaan: iso raha takaa menestyksen usein moottoriurheilussa. Mutta yleisö elää moottorien jylystä, vauhdin ja kolarirysäysten tuottamasta jännittävydestä. Tässä urheilussa voitokkaasti aikaisemmin kaasupoljinta painaneet uhrin vammutuneinakin tai brasilialaisen kansallissankarin **Ayrton Sennan** tavoin siivittävät vielä tätä formulakisojen jännittävyttä ja yleisön kiinnostavuutta.

Kilpailu korostaa kilpailukykyisyyden keskeistä merkitystä menestyksen takajana. Jokainen ala, jossa kilpaillaan, määrittelee kuitenkin omaleimaisesti ne kilpailukykyisyyden erityispiirteet, jotka parhaiten takaavat alalla menestymisen. Siten esimerkiksi juuri urheilussa jokainen laji on suorituksena omaleimainen ja edellyttää erilaista urheilullista suorituskykyä kilpailumenestyksessä. Kun eri toimialat määrittelevät kilpailukykyisyyden eli menestymisen ehdot eri tavalla, tämä merkitsee sitä, että esimerkiksi kyvykyys urheilussa ei välttämättä takaa menestystä jollakin muulla alalla. Yleisesti kuitenkin pätee, että hyvä koulutus ja vahva tahtotila pätevyyden kehittämiseksi antavat hyvät menestymisen perusedellytykset. **Andreas Ericsonin** arviointiin viitaten puhutaan 10 000 tunnin tehovalmennuksesta, mikä on summittaisesti tarpeen huippusuorituskyvyn saavuttamiseksi. On luonnollista, että riittävän kilpailukykyisyyden saavuttaminen vaihtelee vaatimuksiltaan suuresti eri aloilla tai eri lajeissa, vaan myös kilpailun vaatimustason mukaan.

Maamme tarjoaa nuorilleen erinomaiset koulutusmahdollisuudet, mutta niiden hyväksikäyttö riippuu paljon alueellisesta tarjonnasta, perhetaustasta ja lasten virikeympäristöstä. Nuori ihminen on aktiivinen ja haluaa kokea ja kokeilla kaikkea, mitä hänen lähiympäristönsä tarjoaa. Lasten ja nuorten virikeympäristö tarjoaa nykyaikana entistä enemmän myös sellaisia ajankäyttötapoja, jotka helposti vierottavat nuoria vähemmän viihteellisistä kouluopinnoista. Näiden laiminlyöntien on myöhemmällä iällä usein vaikea korjata ja edellyttää erityisen vahvaa tahtotilaa, kun oman koulutuksen puutteet tiedostuvat kilpailtaessa yritysten paremmista palkkaluokista.

Kilpailun yhteiskunnassa korkea tiedontaso, jatkuva kehitystyö, innovatiivisuus ja yrittäjyys riskeineen ovat usein kilpailukykyisyyden ja menestymisen keskeisiä elementtejä kaikilla elämänaloilla sekä yhteisöjen että yksityisten kansalaisten osalta. Mutta tämä eri alojen erilaisten yksikköjen kilpailukykyisyys edellyttää myös koko yhteiskunnan kilpailukykyisyyttä erityisesti koulutuksen, tutkimuksen, logistiikan, tiedonvälityksen, teknologian, luonnonvarojen ja jopa verotuksen suhteen. Kilpailun yhteiskunnan yksityiset kilpailijat ja yksityiset yrittäjät tarvitsevat menestyksen tueksi siten myös koko yhteiskunnan kilpailukykyisyyttä.

Edellä viitattujen kilpailun yhteiskunnan yleisten kilpailukykyisyyden ehtojen ja ominaispiirteiden lisäksi jokainen erityisala määrittelee lisäksi kilpailumenestykselle erityisehtonsa. Yritystaloudessa on kysymys usein hintakilpailusta, jossa kustannustason pitäminen kilpailukykyisenä on keskeistä. Samalla näissä yrityksissä jatkuva kehitystyö ja kilpailukykyisyyden ylläpitäminen edellyttää pääomaisijoituksia ja iso raha on tarpeen myös liikeyritysten kilpailukykyisyyden takaamiseksi. Tämä tosiasia on hyvin tiedostettu myös nykyurheilussa.

Kilpailu voi olla luonteeltaan joko päättymätöntä tai päättyvää. Päättävässä kilpailussa osanottajat tai kilpailevat tuotteet vaihtuvat muuttuvissa kilpailutilanteissa, kuten tapahtuu usein esimerkiksi erilaisissa suunnittelukilpailuissa ja missikisoissa. Päättymättömässä kilpailussa kilpailukykyiset osanottajat jatkavat uusissa kilpailutilanteissa ja joutuvat siten kohtaamaan myös uusien osanottajien haasteita. Päättymätön kilpailu on omiaan nostamaan jatkuvasti kilpailun vaatimustasoa, ja siksi jatkuva kilpailukykyisyyden kehittäminen on myös pysyvän menestyksen välttämätön edellytys. Tyytyminen jo saavutettuun kilpailukykyisyyteen ja suoritustasoon ei näin ollen päättymättömässä kilpailussa takaa menestyksen jatkuvuutta. Siksi kriittisyys nykyhetken kilpailukykyyn ja sen edelleen kehittäminen ovat myös jatkuvan menestymisen edellytyksenä.

Kilpailun perustyyppit

Kilpailu voi tapahtua yksilöiden tai sitten joukkueiden välillä. Urheilussa nämä kilpailun perustyyppit ovat korostuneet. Joukkuekilpailu toteutuu puhtaimmin palloilulajeissa, joissa on toteutettu yleisesti selkeä työnjako joukkueen eri jäsenen huolehtiessa erityistehtävistään koko joukkueen eduksi. Tämän aidon joukkueurheilun ohessa urheilussa esiintyy paljon ns. keinotekoista joukkueurheilua, jossa summaamalla joukkueeseen kuuluvien jäsenten yksilösuoritukset saadaan ns. joukkuetulos. Tällaista joukkueurheilua esiintyy mm. mäkihypyssä, hiihdossa, uintiurheilussa ja telinevoimistelussa. "Puolitekoista" joukkueurheilua edustavat myös juoksumatkojen viestilajit, joissa lähinnä "kapulanvaihto" edellyttää joukkueelta erikoisharjoittelua ja -suoritusta.

Myös yhteiskunnan muilla toimialoilla havaitaan nämä kilpailun perustyyppit. Talouselämässä yritysten välinen kilpailu on lähinnä joukkuekilpailua kaupakettujen myymäläverkostojen edustaessa enemmän tai vähemmän keinotekoista

joukkuekilpailua. Laaja-alaisimmillaan joukkuekilpailua esiintyy kuitenkin poliittisten puolueitten välillä kilpailtaessa vaaleissa kansalaisten kannatuksesta. Joukkuekilpailun ohessa vaaleissa on aina kysymys myös yksilökilpailusta ehdokkaiden välillä. Kilpailtaessa taas ammatti- ja virka- asemista kysymys on yleensä yksilökilpailusta, mutta esimerkiksi poliittinen väliintulo voi tuoda siihen myös joukkuekilpailun väritystä.

Urheilussa on yleistä, että itse kilpailun prosessi lähes automaattisesti säätelee osanottajien paremmuusjärjestyksen. Urheilussa **prosessikilpailu** on yleistä lajeissa, joissa kilpailijoitten suorituksia mitataan senteissä, sekunneissa, kiloissa tai tarkkuus- ja maalipisteissä. Näissä lajeissa kilpailutoimitsijoiden ja -tuomarien tehtävänä on lähinnä vain valvoa sääntöjen noudattamista ja lopputuloksen oikeudenmukaisuutta. Myös liike- ja talouselämässä esiintyy prosessikilpailua, jossa esimerkiksi tulostase määrittelee paremmuuden ja vaikkapa alan markkinajohtajuuden kilpailuviranomaisten valvoessa lähinnä kilpailua ja kuluttajan oikeuksia koskevien säädösten noudattamista. Vaaleissa toteutuva demokraattinen kilpailu äänivallasta on niin ikään selkeästi prosessikilpailua, jossa äänimäärät säätävät puolueitten ja niiden ehdokkaitten paremmuusjärjestyksen.

Laaja-alaisesti kilpailun toimintamallia on kuitenkin sovellettu **tuomarikilpailussa**, jossa ulkopuoliset asiantuntijat ja arvioitsijat suorittavat kilpailun osanottajien suoritusten paremmuusarvioinnin. Ulkopuolisten arvioitsijoiden käyttö osanottajien paremmuusjärjestyksen arvioinnissa merkitsee samalla sitä, että mikä hyvänsä inhimillinen toiminta tai suoritus voidaan ottaa kilpailuohjelmaan. Näitä kilpailusovellutuksia löytyykin kaikilta aloilta tieteestä taiteisiin, taitotempuista missikilpailuihin, työsuorituksista tietovisailuun. Sovellettaessa tuomarikilpailua taiteen ja tieteen kaltaisille aloille paremmuuden määrittely jää usein tuomareitten asiantuntemuksen ja subjektiivisen harkinnan varaan. Urheilun taitolajeissa tätä subjektiivisuuden osuutta on pyritty kontrolloimaan täsmentämällä suoritusarvioinnin perusteet, käyttämällä useita arvioitsijoita ja hylkäämällä ääriarvioinnit. Virallisten arviointiperusteiden tarkka määrittely takaa myös sen, että kilpailijat taitolajeissa ovat niistä tietoisia ja pystyvät siten suunnittelemaan valmennusohjelmansa ja kehittämään kilpailukykyään niiden mukaisesti.

Varsinaisesta kilpailusta ei olekaan enää kysymys, jos näitä arviointikriteerejä ei ole täsmennetty eikä julkisesti virallistettu, kuten on usein laita taide- ja tiedealan ns. palkintokilpailussa. Aito kilpailu edellyttää toimialalta myös tiettyä yhteismitallisuutta, mikä vaatimus soveltuu huonosti luovien alojen tarkoitukseen. Lähinnä vain esittävän taiteen alalla kilpailu voi lähentyä aitoa tarkoitustaan testata osanottajien paremmuutta. Muilla luovuuden aloilla kilpailun tarkoituksena on lähinnä hankkia ko. alalle julkisuutta ja arvostusta ja nostaa parrasvaloihin ”vuoden paras suoritus”, jonka määrittely jää kuitenkin usein varsin subjektiivisen arvioinnin varaan.

Kilpailun ruuvikierre

Päättymätön kilpailu nostaa ruuvikierteen tavoin kilpailun vaatimustasoa. Mutta ei kilpailun jatkuvuus yksin säätele sitä vaatimustasoa, joka määrittelee menestymisen mahdollisuuden. Yhtenä tärkeänä osatekijänä on myös kilpailijoiden määrä kyseisellä toimialueella: mitä enemmän kilpailijoita, sitä enemmän kilpailukyvykkyyden vertailuviiteryhmiä ja sitä korkeampi kilpailun vaatimustaso. Ja mitä alueellisesti laajemmasta markkina-alasta on kysymys, sitä enemmän kilpailijoita ja sitä korkeampi vaatimustaso.

Urheilusta on kehittynyt maailmankieli, jota puhutaan kaikkialla. Vastaavasti urheilun globaalistuneissa jalkapallon, koripallon ja juoksumatkojen suurlajeissa kilpailun vaatimustaso on arvokisoissa äärimmäisen korkea. Sääntö kilpailun vaatimustason riippuvuudesta kilpailijoiden määrästä pätee kaikilla elämänaloilla, ja kilpailun suoritusvaatimukset kovenevat sitä mukaa, mitä laajemmat ovat sen markkina-alueet. Kilpailun rajoittuessa esimerkiksi vain kansallisen kulttuurin tarjoamiin kohteisiin osanotto supistuu, ja vaatimustaso säilyy ainakin pidempään tietyllä kohtuullisuuden tasolla. Kansallisen rajoittuneisuuden merkitys kilpailun vaatimustason säätelijänä näkyy esimerkiksi kansallisen pesäpallon ja vaikkapa elintarvikealan markkinoilla.

Menestyminen kansainvälisen markkinatalouden kilpailussa edellyttää riittävästä kilpailukykyä, eikä vain yksityisten vientiyriytysten osalta, vaan koko yhteiskunnalta ainakin mitä tulee erityisesti koulutukseen, tutkimukseen, tiedonvälitykseen, logistiikkaan, luonnonvaroihin ja teknologian hyväksikäyttöön. Tämä merkitsee samalla sitä, että kilpailu erityisesti kansainvälisillä aloilla on totaalistunut tavalla, joka kattaa koko yhteiskunnan. Yhteiskunnan on oltava kokonaisuutena kehittynyt ja kilpailukykyinen, jotta se pystyisi tukemaan yrityksiä niiden pyrkimyksissä menestystä.

Kilpailun kokonaisvaltaisen vaatimustason nousu näkyy erityisen selvästi kansainvälisen huippu-urheilun kehityksessä. Oltuaan alkujaan lähinnä vapaa-ajan harrastus, huippu-urheilun urasta on tullut vaatimustason kovennuttua elämän keskeinen tarkoitus ja kilpailu on ulottunut samalla huippu-urheilua tuottavien järjestelmien väliseksi kilpailuksi, jossa menestys määräytyy sen mukaan, mikä järjestelmä pystyy tehokkaimmin mobilisoimaan nuorten lahjakkuusreservit urheilu-uralle – ja lisäksi laadukkaimmat ja suurimmat voimavarat urheilijoiden kymmenvuotiseen ”tuotekehittelyyn” riittävän kilpailukyvyyn saavuttamiseksi. Ja kuten arvokisojen tulostilastot osoittavat, suuret maat suurine voimavaroineen ja lahjakkuusreserveineen hallitsevat yleensä arvokisojen tulostilastoja pienten maiden menestymahdollisuuksien rajoittuessa entistä selvemmin satunnaismenestykseen ja pieniin, talviurheilun kaltaisiin lajeihin.

”Urheilumme suurvaltaperinne iskosti urheilujärjestöihin käsityksen suomalaisten poikkeuksellisesta urheilulahjakkuudesta. Tähän myytiin uskotaan edelleen, mistä osoituksena olympiakomitean ja opetusministeriön monet

huippu-urheilun kehittämisohjelmat, joissa samalla entistä totaalisemmin pyritään myös mobilisoimaan yhteiskunnan voimavaroja huippu-urheilun hyväksi.” (ks. huippu-urheilun muutosryhmän raportti 2012)

Arvokisamitalin hinta urheilussa on moninkertaistunut siitä, mitä se oli Suomen kulta-aikana. Samansuuntainen kustannuskehitys pätee myös muilla elämäniloilla. Urheilussa tämä on samalla merkinnyt sitä, että julkinen valta on jatkuvasti kasvavin panoksin, mutta heikkenevin tuloksin tukemassa huippu-urheilua. Kilpailun totaalistuminen ja kilpavarustelu yritysten vastauksena nousevaan vaatimustasoon nostaa vuorostaan palautteena jatkuvasti vaatimustasoa ja sellaisena ruokkii kilpavarustelun jatkuvuutta.

Tästä kilpavarustelun jatkuvuudesta antaa hyvän kuvan suurvaltojen ydinaseita koskeva asevarustelu, joka on tuottanut varastoon koko Telluksemme tuhoamiseen kykenevän arsenaalin. Mutta milloin ihmiskunta kypsyy pysäyttämään sotaselkkausten mielettömyyden järkyttävine siviiliuhreineen, tuhottuine kaupunkineen ja kulttuuriperintöineen? Miten käsittämättömän paljon voimavaroja ei vain nykypäivän asevarustelu, vaan myös niiden käyttö ja sodan tuhojen korjaaminen, jälleenrakennus, vaatikaan. Miten paljon säästettäisiinkin ei vain varustelumenoissa, vaan myös siviiliväestön kärsimyksissä ja jälleenrakentamisen kustannuksissa. Mutta kilpailu tappamisen ja tuhoamisen tehokkuudesta jatkuu. Ja tämä tehokkuus jatkuu myös urheilussa nousevin kustannuksin ja vaikeutuvien tehtävähastein.

”Globaali markkinatalous on eräässä mielessä olio, joka syö resursseja ja ulostaa rahaa ja tavaraa. Mitä suuremmaksi se kasvaa, sitä enemmän se syö ja sitä enemmän rahaa ja tavaraa se tuottaa... Ympäristön suojele ja maapallon ekosysteemien ylläpito maksaa. Globaalin markkinatalouden lainalaisuuksien mukaan tuotanto hakeutuu sinne, missä edellä mainitut maksavat vähiten tai mistä niistä ei tarvitse piitata lainkaan, mikä koituu pitkällä aikavälillä meidän kaikkien vahingoksi” (Laura Tiilikainen, dipl.ins. HS 25.3.2006)

Tervettä ja epätervettä kilpailua

Edellä viitattu päättymätön asevarustelu on esimerkki siitä, että kilpailu voi vääristyä ja vääristyessään menettää arvoperusteensa. Helpoimmin kilpailu yhteisöllisenä toimintamuotona säilyttää perusteltavuutensa pysyessään ei vain kustannuksiltaan ja osanottajien panostusten osalta, vaan myös menestyksen tuottaman hyvitysten suhteen **kohtuullisuuden rajoissa**. Kilpailun markkinoiden laajentumissa päättymättömän kilpailun seurauksena panostukset kilpailukykyyn ovat moninkertaistuneet ja näiden kustannusten hyvitysodotukset ovat vastaavasti lisääntyneet. Panostusten kasvaessa ja moninkertaistuessa päättymättömässä kilpailussa myös houkutus väärinpelaamiseen vahvistuu. Houkutus väärinpelaamiseen korkean kus-

tannustason kilpailussa on omiaan vielä korostumaan, jos se muuttuu nollasumma-peliksi, jossa on vain yksi voittaja eli yksi hyvityksen saaja muiden kilpailijoiden hävitessä ja jäädessä vaille hyvitystä. Syystä sosiologian oppikirjoissa kilpailua yhteisöllisenä toimintamuotona käsitellään usein *konflikti-ilmioiden* yhteydessä.

Itsekkyys ja oman edun tavoittelu näyttää iskostuneen ihmisluontoon, eikä yksin läntisen kilpailukulttuurin, vaan myös geneettisen lajisäilymisen seurauksena. Tämä luontainen oman edun tavoittelu saa juuri kilpailussa erinomaisen käytännön toteuttamisjärjestelmän, mutta realisoituessaan kilpailumenestyksessä se tapahtuu aina toisten kilpailijoiden ja samalla yhteisöllisyyden kustannuksella. Kaikilla kilpailun elämänoilla esiintyvän kilpavarustelun laajentuessa ja panostusten lisääntyessä myös korruptioilmiöt ovat nousseet entistä enemmän julkisen keskustelun piiriin, yhteiskuntapolitiikan agendaan sekä järjestys- ja oikeusviranomaisten työlistoille. Yleistyvät korruptioilmiöt kuuluvat nyky-yhteiskunnan kuvaan ja samalla peilaavat kilpailun yhteiskunnan yleisiä väärinkäytöksiä.

Väärinkäytösten yleistyminen korkean vaatimus- ja panostustason kilpailussa on ehkä selvimminkin ollut nähtävissä ja julkisuuden käsittelyssä sotien jälkeisessä huippu-urheilussa. Suurvaltojen kylmä sota laajeni myös urheiluun, jossa kaikki mahdolliset lääketieteelliset keinot yleistyivät piilokäyttöön urheilijoiden kilpailukykyisyyden kehittämiseksi. Ja mitä isot edellä sitä pienet perässä eli "Suomi voittoon – maksoi mitä maksoi" -iskulausein myös maamme urheilujärjestöt, urheilulääkärit, valmentajat ja urheilijat lähtivät karkijoukossa tähän "liikesalaisuutena" varjeltuun tuloskeinotteluun.

Urheilussa pätee **samojen ehtojen periaate** eli kellään osanottajista ei saa olla väärinpelaamisessaan erityisetua kilpailtaessa voitosta. Olympiajoukkueen ylläkkäarinä vuosina. 1972, 1976 ja 1980 toiminut Helmer Kvist tunnustaakin merkkipäivähaastattelussaan "urheilulääkäriuraansa mahtuneen kaikki kuviteltavissa olevat alan synnit" veritankkausta myöten (HS 29.10.1991). "*Lääkärin vala kieltää paljastamasta potilaan henkilöllisyyttä, mutta ei kiellä terveen urheilijan "lääkitystä" sairaaksi väärinurheilijaksi!*"

Lääketieteellinen tuloskeinottelu on ollut varsin yleistä kansainvälisissä arvokisoissa ja olympiamenestyskin on usein saavutettu lääketieteellisen manipuloinnin avulla. Suomen Urheiluliiton voimassa olevat yleisurheilun ennätystilastot kertovat edelleenkin näistä väärinkäytöksistä ja "kepulikonstein" tehdyistä ennätyksistä. Mutta Lahden MM-hiihtojen yhteydessä vuonna 2001 kupla puhkesi isäntämaan voitokkaiden hiihtäjien paljastuessa dopingtestissä väärinpelaajiksi ja herättäessä ainakin maamme viranomaiset prinsessa Ruususen unestaan. "Suuren urheilumaan" maineemme oli kärsinyt kansainvälisen median edessä sellaisen takaiskun, että perusteellinen suunnanmuutos ja urheilumme tervehdyttäminen tiukan valvonnan ja vahvojen sanktioiden avulla on ollut tarpeen. Vaikka urheilussa ei ole kysymys mistään ihmiselämän tosi tärkeästä asiasta, vaan lähinnä "leikin ja viihteen todellisuudesta" yleistyneiden väärinkäytösten, korruption, vuoksi Helsingin yliopiston oikeustieteelliseen tiedekuntaan perustettiin vuonna 2009 urheilu oikeuden professorin oppituoli. Onpa aikoihin eletty!

Tennisharrastukseen antoi vauhtia ASLA-stipendi Amerikassa.

Koska huippu-urheilun suosio, yhteiskunnallinen hyväksyttävyys ja arvokisojen nauttima kansainvälinen arvostus perustuvat paljossa siihen käsitykseen, että urheilussa kilpaillaan reilun pelin mukaisesti, avoimesti ja samojen ehtojen mukaisesti eli *on equal terms*, mikään urheilujärjestö Kansainvälistä Olympiakomiteaa myöten ei ryhtynyt moneen vuoteen toimenpiteisiin laajenevan tuloskeinottelun ja väärinpelaamisen torjumiseksi. Tärkeintä oli säilyttää olympiavalan mukainen reilun pelin julkisuuden kuva kansainvälisestä huippu-urheilusta:

"Kaikkien kilpailijoiden nimissä lupaan, että osallistumme näihin olympiakisoihin niiden sääntöjä kunnioittaen ja noudattaen, sitoudumme urheilemaan ilman dopingia ja huumeita, oikeassa urheiluhengessä, urheilun ja omien joukkueiden kunniaksi".

Tämän kaksinaismoraalin sai kokea Suomen olympiakomitean valtuuskunnan puheenjohtajanakin toiminut Turun yliopiston entinen kansleri, professori Kaar-

lo Hartiala, joka ryhtyessään kampanjoimaan terveen urheilun puolesta jäi toisinajattelijaksi ja joutui luopumaan keskeisistä urheilun luottamustehtävistään.

”Vaikka olen pyrkinyt ja saanut siihen odottamattoman suuret mahdollisuudet vaikuttaa urheilua rasittaneisiin lieveilmiöihin, dopingiin ja väkivaltaan, sain ”kenkää” omilta urheilujohtajiltamme. Samoilta henkilöiltä, jotka juhlapuheissaan ja julkilausumissa vanhoivat puhtaan urheilun nimeen. (...)

Maaailmaa koettelevien suuronnettomuuksien, kansojen nälänhädän ja monenlaisten epävarmuuksien äärellä joutuu kysymään kuinka tärkeää aineelliselle ja henkiselle hyvinvoinnille on, että joku alittaa jonkun ennätysten jollakin sekunnin sadasosalla? Tai saa vanhan metsästysaseen, keihään, lentämään muita pidemmälle? Näihin saavutuksiin pääsemiseksi on tehtävä työtä, kovasti ja säälimättä. Mutta jään monen muun ihmiskunnan palvelevan ja varmasti sitkeää uurastusta vaativan puolesta kysymään ovatko arvot paikallaan, jos voi hankkia mahtavan elintasonsa lyömällä ainoana ammattinaan jotain pehmeää keltaista tai vielä vähän pienempää mutta kovaa palloa työkseen aamusta iltaan? Puhumattakaan siitä, että joutuu alistamaan herkän ja tärkeän aivokudoksensa ruhjottavaksi tajunnan menetykseen, jopa kuolemantuottamukseen saakka” (Hartiala, 1997, s. 141, 89)

Ammattilaistunut ja kaupallistunut huippu-urheilu elää suuren yleisön kiinnostuksen varassa. Siitä elää myös media, joka osaltaan ylläpitää ja ruokkii yleisön kiinnostusta. Johtuen tästä symbioottisesta, toinen toistaan tukevasta suhteesta, media neljäntenä valtiomahtina ja yleisen edun valvojana on osoittautunut jokseenkin hampaattomaksi mitä tulee huippu-urheiluun pesiytyneen väärinpelaamisen ja korruptioiden paljastamiseen. Tutkiva journalismi on urheilumediassa jäänyt täysin kesannolle. Merkittävän poikkeuksen tästä ovat tehneet englantilaiset toimittajat **Vyv Simson** ja **Andrew Jennings**.

Etenkin Jennings on tutkinut korruptioilmiöitä kahdessa johtavassa kansainvälisessä järjestössä KOK:ssa ja FIFA:ssa ja todennut, että järjestöjen ylevän julkisivun takana esiintyy läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden puutteessa korruptiota kaupallistuneen urheilun muuttuessa paljossa kapitalismin työrukkaseksi (Jennings, 2011, s. 387–398, Simson-Jennings, 1992). Mutta miten hyvin kokenut valtiomies ja urheilujohtaja Urho Kekkonen ennakoikaan KOK:n kehitystä jo sporttipuheessaan kiinnittäessään huomiota KOK:n vallankäytön ja demokraattisen kontrollin puutteisiin:

”KOK on itselleen ottamansa toimivallan rajoissa suvereeni, itsevaltiainen, se ei ole minkäänlaisen kontrollin alainen. Sen päätökset ovat lopullisia, niistä ei voi valittaa mihinkään. Tunnen monia tämän arvovaltaisen, eksklusiivisen ritarikunnan jäseniä. He ovat hyvin kunnioitettavia ihmisiä. Mutta demokraattisessa yhteiskunnassa ei voi olla vallankäyttäjää, jotka eivät ole saaneet valtuuksia niiltä, joihin heidän vallankäyttönsä kohdistuu tai yhteiskunnallisilta elimiltä. KOK:n jäsenet edustavat vain itseään, he ovat teh-

tävässään elinikäisiä. Ei ole mikään moite, vaan tosiasian esittäminen, jos sanoo, että pitkäaikaisen ulkopuolista valvontaa vailla olevan vallankäytön vuoksi KOK:n jäsenet ovat vieraantuneet urheiluelämän todellisuudesta, he ovat käpertyneet omiin sääntöihinsä ja rituaaleihinsa. Demokratialla, demokraattisella vastuulla ja kontrollilla, julkisella tiedotustoiminnalla ei heidän työssään ole jalansijaa”.

Väärinpelaamisen korruptioilmiöt pyritään kaikilla elämänaloilla seurausten pelossa tarkoin salaamaan. Tämän vilpillisen tuloskeinottelun salaminen näyttää olevan sitä helpompaa, mitä yleisempää korruptio on kyseisellä toimialalla. Silloin toisten väärinpelaaminen antaa näennäisen oikeutuksen omaan väärinpelaamiseen. Näin ruuvikierteen tavoin väärinpelaaminen esimerkiksi talouselämässä voi yleistyä suorastaan maantavaksi. Tästä on kysymys esimerkiksi silloin, kun kauppavaihtoon kuuluu välttämättömänä ehtona myös lahjusten antaminen.

Väärinpelaamisen salaamisen ehdottomuus huippu-urheilussa näkyy mm. siinä, miten doping-testeissä kärähtäneet urheilijat pyrkivät viimeiseen asti vakuuttamaan viattomuuttaan. Vastaavasti urheilun johto- ja valmennusporras turvautuu näennäiseen vastuuvapauteen *en näe-en kuule-en puhu* -johtamistyyllillä, jossa vilp-pikeinotkin kuitataan *äänettömyydellä* menestyksen takaamiseksi, mutta sitä *äänekämmmin* kielletään niissä käryäminen. Monet urheilijat ja urheilujohtajat ovat kuitenkin onnistuneet pitämään salaisuutensa tämän väärinpeluun vastuunkantajina. Väärinpelussa menestyneen urheilun antisankarin nauttima julkisuus jatkuvine kunnianosoituksineen ei aina välttämättä viritä kohteessaan euforiaa, vaan tietoisuus väärinpelaamisesta voi aiheuttaa myös ahdistuneisuutta ja johtaa herkkätuntoisemmat syyllisyyden tuntoon ja tuloskeinottelun tunnustamiseen.

”Urheilun parissa työskennelleenä lääkärinä olen seurannut dopingkeskusteluja yli 40 vuotta, toisinaan kaukaa ja toisinaan aivan tapahtumien keskellä. Yhteisenä piirteenä on ollut joka kerta se, ettei kukaan kuulemani tai tapaamani henkilö ole omien sanojensa mukaan koskaan nähnyt dopingin käyttöä omin silmin, saati ilmoittanut itse hankkineensa ainetta omaan tai toisten käyttöön [...] Jotkut dopingaineita käyttäneet tai verensiirtoja saaneet urheilijat ovat olleet paljon rehellisempiä kuin viimeiseen asti dopingin käytön kiistäneet [...] Kaikesta huolimatta urheilijoissa itää vielä reilun pelin henki. Sen sijaan taustavaikuttajat ja liittojen byrokraatit ovat omien sanojensa mukaan tuskin koskaan edes kuulleetkaan doping-sanaa. Kasvojen menettämisen pelossa dopingin käytön salailu on ymmärrettävää. Vaikeuden muuri ei murru, vaikka silminnäkiäjille, aineiden välittäjille ja veritankkauksen suorittajille taattaisiin syytesuoja herjauksanteita vastaan ja he saisivat kertoa tietonsa tunnistamattomina huppu päässä... On valitettavaa, että ilmi tulevat tapaukset syövät rehellisten urheilijoiden mainetta ja huippu-urheilun uskottavuutta, joka ei ole nykyisin kovin korkea” (Juha Karvonen, dosentti. HS 13.10.12).

On myös ilmeistä, että mitä useammat tilannetekijät suosivat väärinpeluuta, sitä todennäköisempää se on myös käytännössä. Monet väärinpelaamisen tapaukset viittaavat myös siihen, että kilpailu-uran loppuvaiheessa, jossa ei enää ole juuri muuta menetettävää kuin ”reilun urheilijan maine”, ollaan tavallista valmiimpia ottamaan tuo riski ja turvautumaan väärinpelaamiseen. Myös ns. *joukkoharha* voi olla syynä väärinpelaamiseen eli ”*jos luullaan, että muut pelaavat väärin, itekin turvautuu helpommin väärinpelaamiseen*” (Heinilä, 2010, s. 102).

Huippu-urheilun tuloskeinottelussa keskeistä on ollut urheilijain suorituskyvyn lääketieteellinen manipulointi. Tämä korruptioon alkanut muistuttaa jo sinällään myös kilpailua eli kilpailua väärinpelaamisen ja doping -testaamisen välillä: väärinpelaajat pyrkivät löytämään sellaisia uusia lääketeollisuuden valmisteita, joiden käyttöä doping-testit eivät paljasta, ja antidoping -viranomaiset pyrkivät kehittämään testejä uusien vippaskonstien paljastamiseksi. Tässä kilpailussa testien kehittäjät ovat yleensä jäljessä ja uusien vippaskonstien käyttäjät voittajia – ainakin alkuvaiheessa, ennen pätevien paljastustestin kehittämistä. Tämän kilpailun seurauksena kiellettyjen lääkeaineiden luettelot ovat moninkertaistuneet ja jatkuvasti laajenevat.

Myös arvokisojen huippukilpailijoiden testinäytteenä otetut *veret* on varastoitu odottamaan uusien, kehittyvien testien antamaa varmistusta. Onpa erikoista, kun Euroopan mestaruuskisoissa vuonna 2006 pronssille jäänyt **Olli-Pekka Karjalainen** kahdeksan vuotta myöhemmin julistetaan jälkitestauksen jälkeen moukarinheiton Euroopan mestariksi, mutta jälkikäteen luonnollisesti ilman mestaruuden tuottamia bonuksia. ”Kansallissankarille” kuuluvat bonukset median julkisuuksineen ja taloudellisine etuineen tulivat aikanaan valkovenäläisten väärinpelaajien ja antisankarien osaksi. Olisi mielenkiintoista tietää, onko niitä bonuksia Valko-Venäjällä edes jälkikäteen peritty? Tämänkaltaisen korruption yleistyessä huippu-urheilu ja erityisesti kansainvälinen urheilu menettävät uskottavuuttaan.

Yleensä urheilukilpailussa vaalitaan tiukasti ns. samojen ehtojen periaatetta, mikä tarkoittaa sitä, että kilpailussa kaikki osanottajat noudattavat samoja sääntöjä ja ettei kenelläkään saa olla esimerkiksi parempien varusteiden tai välineiden antamaa erityisetua puolellaan. Tämän periaatteen mukaisesti varusteet ja kilpailuvälineet ovat yleensä säännöissä tarkasti standardoidut. Samojen ehtojen periaate pyrkii takamaan terveen urheilun tarkoituksen toteutumisen: kilpailun tarkoituksena on testata osanottajien urheilullisen suorituskyvyn paremmuutta, eikä suinkaan heidän varusteidensa tai välineitten paremmuutta.

Mutta kun ja jos menestyminen erityisesti kansainvälisissä arvokisoissa koetaan tärkeäksi maksoi mitä maksoi -tyyliin myös sääntöväljyyksien ja porsaanreikien sallima varuste- ja välinekehittely on usein otettu käyttöön. Tämä on korostunut erityisesti talviurheilun hiihtolajeissa, joissa suksien voitelun ja pohjakuvioinnin onnistuneisuus voivat merkittävästi vaikuttaa menestymiseen, kuten tätä kehitystyötä johtava Jyväskylän yliopiston liikuntateknologian professori **Vesa Linnamokin** toteaa (2013, s. 68–71). Vaikka liikesalaisuutena varjellusta välinekehittelystä on tullut myös merkittävä kustannuskysymys, laajeneva ”suksishow” ja

välinekeinottelu ovat säännöissä sallittu käytäntö. Syystä tai toisesta samojen ehtojen periaatteen toteuttaminen hiihtovälineitten osalta odottaa edelleen ratkaisua. Onko tähän syynä iso raha ja välinevalmistajien välinen kilpailu? Omalta kohdaltani muistan tapauksen:

"Urheiluun liittyvä välinekeinottelu oli yhtenä keskustelun aiheena jo vuonna 1957, kun ensimmäinen neuvostoliittolainen urheiluprofessori vieraili Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella. "Miten se voitaisiin estää hiihdossa"? hämmästeli vieraamme. "Jos ihminen on pystynyt keksimään Sputnikin – oli laukaistu samana vuotena – toki silloin pystytään keksimään myös voitelulaite, joka sipaisee samanlaiset tökötit lähtöpaikalla jokaisen kilpailijan suksiin, vastasin hänelle."

Suuren yleisön suosimassa mäkihypyssä esiintyi takavuosina suunnitelmallista välinekeinottelua hiihtohaalareitten, siteiden ja suksien kantavuuden suhteen, mutta entistä tiukempi standardointi ja sääntövalvonta ovat toistaiseksi pelastanut mäkipotkien lajin välinekeinottelun korruptiolta. Mäkihypyn paremmuuden määrityksessä on pystytty nykyisin ottamaan huomioon jopa tuuli- ja sääsuhteiden vaihtelun aiheuttamat haitat ja etuudet.

Kun itse kilpailussa samojen ehtojen periaatteen toteutumista valvotaan entistä tiukemmin, erityisetua muihin kilpailijoihin nähden pyritään entistä tehokkaammin hankkimaan kilpailun ulkopuolisilla toimenpiteillä. Näistä tärkein ja samalla perinteisin keino on itse urheilijaan ja urheilujoukkueeseen kohdistuva "tuotekehittely" eli valmennuksen tehostaminen. Mitä urheilullisesti lahjakkaampaa "materiaalia" rekrytoituu urheilu-uralle ja mitä tehokkaampaa on itse valmennus eli kilpailukykyisyyden kehittäminen, sitä paremmat ovat menestymisen mahdollisuudet. Päättymättömän kilpailun urheilu ylikorostunein vaatimustasoineen peilaa selvimminkin kansainvälisen kilpailun ja kilpailukykyisyyden jatkuvan kehittämisen kovat reunaehdot, joihin sisältyy sallittujen menettelyjen lisäksi myös usein lääketieteellisen manipuloinnin kaltaiset väärät keinot. Näitä vääriä keinoja voidaan hyödyntää jopa nuorten valmennuksessa ennen varsinaista kilpailu-uraa, jolloin riittävä karenssiaika voi taata hyödyn säilymisen ja dopingtestauksen tehottomuuden. Kiistanalaiseksi riistoviljelyksi uhkaa kehittyä myös lapsuusiän "urheiluhautomoissa" alkanut kokonaisvaltainen "tuotekehittely", josta näkee ilmeisiä näyttöjä mm. naisten – tai pikemminkin tyttöjen - kilpavoimistelun monissa riskilajeissa.

"Sitä vastoin virheellisellä kuormituksella sekä liian varhaisella rasiituksella voidaan aikaansaada lukematon määrä erityyppistä tukikudosten vammaa, murtumia, luuston kasvutumakkeiden irtoamisia, kasvun keskeytystä ja asento- ja ryhtivikoja, elinikäistä invaliditeettia. Jos lisäksi lihasvoimaa yritetään edesvastuuttomasti nopeuttaa keinotekoisesti kuten anabolisten steroidien käytöllä, aiheutetaan muiden riskien ohella pysyviä virheitä koko luuston kypsymis- ja paranemistapahtumiin" (K. Hartiala, professori, 1990, s. 132)

Haudanvakavaa liikuntaa

Vallitsevalle liikuntakulttuurille tunnusomaisiin piirteisiin kuuluu myös luonnollisen liikunnan surkastuminen. Liikunnasta, jonka luonnollinen perusta on leikissä, on tulossa haudanvakavaa, rationaalista, laskelmoitua, persoonattomuuteen perustuvaa toimintaa, jonka mallituotteena voidaan pitää kansainvälisen huipun pieniä voimistelijatyttöjä. He ovat kuin robotteja. Heidän on pystyttävä tuottamaan kympejä telineellä kuin telineellä. Kukaan ei ole kiinnostunut siitä, mitä kaikkea tuo on heille kasvavina nuorina merkinnyt ja mistä kaikesta he ovat joutuneet luopumaan sen takia. Tai oikeastaan on sitä kysyttykin ja **Nadja Comanechilta** on siihen saatu vastauskin. Kun häneltä tiedusteltiin, miksi hän ei koskaan hymyile, hän vakavaa perusilmettään muuttamatta vastasi: *”Minulla ei ole mitään aihetta hymyillä.”* (Paavo Seppänen, professori. III Liikuntapoliittiset neuvottelupäivät 10-12.11.1983; HS 11.11.1983).

”Monet tehovalmennetut lapset kärsivät viimeistään murrosiässä vakavasta depressiosta [...]. Lasten tehoreaktiivisuudella ei ole mitään tekemistä sen kanssa, että lapsi saisi kehittää erityislahjakkuuksiaan mahdollisimman pitkälle. On ymmärrettävää koska, kuinka ja kenen ehdoilla lasta valmennetaan. Loppuun palanneita kymmenvuotiaita alkaa olla Suomessakin yhä enemmän. Kun suomalainen yhteiskunta ihannoi yhä enemmän amerikkalaistyylistä kilpailua, yksilöiden, koulujen ja yliopistojen paremmuuslistoja, ajan henki suorastaan huutaa myös lapsiuhreja kilpailun ja pätemisen alttarille” (Kari Uusikylä, kasvatustieteen professori. HS 17.4.1996).

”Mikä on muuttanut lastemme liikkumisen tuloskeskeiseksi, yksipuoliseksi ja aikuisten ohjaamaksi? Vieläpä hirmutotiseksi puuhaksi? [...] Lasten urheilu ei ole enää pelaamista tai leikkimielistä kisailua. Urheilu käy työstä. Se vaatii kasvavan lapsen kehon, vapaa-ajan ja kaverisuhteet [...]. Valmentajat rankkaavat sääliittä lapset pienestä pitäen kykyihin ja surkimuksiin. Huvin vuoksi, pelleillen, sääntöjä noudattamatta ei kerrostalon ja kivipihan kasvatti pääse oikein missään energiaa purkamaan. Osa lapsista ei koskaan opi käyttämään kehoaan luovasti monipuoliseen ja iloiseen liikkumiseen. Meidän vanhempien pitäisi tehdä kapina vääristynyttä urheilukulttuuria vastaan. Ensin on tarkistettava omat asenteet. Ihannoinko maineen ja mammonan edestä itseään räikkäviä urheilusankareita sohvaltani? (Päivi Ketolainen. Keski-suomalainen 1.3.1998)

”Ilmeisimmin haitallisen taustan lapsen kehitykselle muodostavat sellaiset perheet, joissa vanhemmat omien kunnianhimoisten tavoitteittensa takia asettavat lapselle kilpailumenestyksen odotuksia ja jolloin heidän asettamansa vaatimukset uhkaavat muodostua lapsen elämän kannalta tuhoisiksi” (Martti Takala, professori. Keski-suomalainen 5.10.1982).

Jos ja kun eri maiden huippu-urheilujärjestelmien erivertaisuus tiedostettaisiin nykyistä paremmin kansainvälisessä urheilussa ja sen järjestöissä, olisi myös odotettavissa **arvokisojen uudelleenjärjestelyjä** tavalla, joissa nykyistä paremmin toteutuu samojen ehtojen periaate eikä vain itse kilpailussa, vaan myös urheilijoiden suorituskyvyn kehitystyössä ja pitkän valmentautumiskauden edellytyksissä. Urheilumme *grand old man* Tahko Pihkala oli näkijä myös tässä suhteessa, kun hän jo vuonna 1950 kaavaili erillisiä olympiakisoja suurille ja pienille maille. Mutta kukapa nykypäivän urheilujohtajista enää pystyy sellaiseen kriittiseen ajatteluun ja tilanearviointiin? Julkisuus ei tunne Kaarlo Hartialan jälkeen tällaista johtajaa nykyurheilussamme! "Show must go on" ja kriittinen johtaja olisi todennäköisesti nykyjärjestöissä nopeasti entinen urheilujohtaja.

Huippu-urheilun kehityksen mukana kustannuspaineet ovat korostuneet urheilussa ja isolla rahalla on entistä merkittävämpi rooli eikä vain "kilpavarustelun" kasvavien kustannusten kattamiseksi ja hyvitykseksi vaan myös korkean vaatimustason edellyttämän yrittäjyyden kannusteeksi.

"Liike-elämä on tullut pysyvästi mukaan urheiluun [...]. Bisnes ei pilaa urheilua. Se antaa mahdollisuuden kehittää sitä niin, että kaikki hyötyvät eli urheilijat saavat toimeentulonsa, katsojat viihtyvät ja saavat elämyksiä ja urheilumme taso nousee kansainvälisesti korkealle" (Harry Harkimo. HS 4.9.2003)

"Koskaan aikaisemmin Suomen urheiluelämässä ei ole pyörinyt niin paljon rahaa kuin tänään. Koskaan aikaisemmin ei kuitenkaan huippu-urheilumme uskottavuus ja yhteiskunnallinen legitimitetti ole ollut niin heikolla kuin tänään. Raha voi olla hyvä palvelija, mutta ainakin urheilussa se on helposti huono isäntä" (Heinilä, 2010. s. 123)

Sanalla sanoen: raha ratkaisee usein kilpailumenestyksen. Urheilujohtajien puheissa ja kaikissa huippu-urheilun virallisissa kehittämissuunnitelmissa perustellusti korostetaan: *"Lisää rahaa, jos mielittää menestystä huippu-urheilussa"*. Jatkuvan kilpavarustelun vuoksi tämä rahan tarve on pysyvä ilmiö: arvokisamitalien hinta osoittaa jatkuvaa nousua. Rahalla pystytään myös lähes välittömästi ostamaan menestystä värväämällä isolla rahalla kilpailukykyisempiä urheilijoita ja valmentajia urheilun koti- ja ulkomaan siirtomarkkinoilta. Ei urheilujärjestöissä enää edes hämmästellä sitä, että "meidän joukkueen" parhaat pistemiehet ja menestyksen takaajat voivat olla värvättyjä "muukalaislegioonalaisia", joilla ei ole muuta todellista yhteisyyttä "meidän seuran ja meidän asuinkunnan" kanssa kuin urheilupaidassa olevat tunnukset ja palkkatili.

Palloilulajien liigasarjoissa pelasi vuonna 2014 Suomen mestaruudesta 302 vierasmaalaista avainpelaajaa eli 15 prosenttia koko pelaajamäärästä (HS 7.2.2015). Samanaikaisesti kotimaiset pelaajat ja seuran omat kasvatit joutuvat tehoppuutteineen istumaan vaihtopenkillä tai katsomosta käsin seuraamaan tehokkaampien vierastyöläisten menestystä ja palvontaa "meidän värien puolustajina".

Nykyurheilun toimihenkilöihin kuuluvatkin myös managerit, jotka pestaavat näitä muukalaisurheilijoita ja valmentajia takaamaan menestyksen – jopa kotoisassa pesäpallossa.

Rahasta on tullut niin keskeinen asia, että se on osin muuttanut urheilun perinteisestä vapaaehtoisesta harrastustoiminnasta kaupalliseksi liiketoiminnaksi, jossa myös sovelletaan liike-elämän johtamista, menettelyjä ja periaatteita. Samalla myös liike-elämän riskit velkoineen, konkurssineen, laittomuuksineen ja kaupalliset rahastuskeinot olutbaareineen ovat siirtyneet urheiluun. Kun iso raha säätelee entistä enemmän koko huippu-urheilun kehitystä, myös sen väärinkäyttö urheilussa yleistyy. Tästä vakavimpia näyttöjä ovat rahasta ennalta sovitut ottelutulokset erityisesti palloilulajeissa ja urheiluun liittyvä laaja yritysjohtoinen vedonlyönti, jossa liikkuu paljon ”harmaata rahaa” houkutellessa ottelun tuomareita ja avainpelejä väärin tekemään ottelun tuloksia.

Edellä on kuvattu, miten päättymättömän kilpailun nouseva vaatimustaso urheilussa nostaa vastaavasti myös kilpailun ja kilpailukykyisyyden panostuksia ja vahvistaa samalla menestymisen merkitystä keskeisenä hyvityksenä kasvaville panostuksille. Tämän kehityksen seurauksena väärinkäytökset ja erilaiset korruptioilmiöt ovat yleistyneet urheilussa jopa siinä määrin, että niistä on tullut suorastaan huippu-urheilun nykyjärjestelmän rakennepiirre.

”Huippu-urheilun tulevaisuudenkuvalla on ratkaisevaa, miten pystytään vastaamaan eettisiin haasteisiin. Rikollisuus, sopupelit, dopingin käyttö, geeniteknikan vaikutukset ja mikä tahansa vilpillinen toiminta syövät huippu-urheilun uskottavuutta ja arvostusta” (Jukka Pekkala, huippu-urheilun muutosryhmän vetäjä. HS 23.7.2011).

”Kaupallistuminen on muuttanut myös huippu-urheilun sisäisiä toimintakulttuureja. Taloudellisten panosten kasvaessa riskinotto on lisääntynyt. Doping, lahjonta ja uusien västeiden käyttö näyttävät tulleen pysyvästi mukaan kuvioihin [...]. Kaupallistuminen on muokannut huippu-urheilua yritystoiminnan kaltaiseksi, jolloin kilpakenttien voittojen ohella on mahdollista tehdä myös taloudellista tulosta. Tällöin huippu-urheilua muokataan viihdepaketiksi, jota markkinoidaan mahdollisimman suurelle yleisölle. Yrityssektorin kotiuttaessa voittonsa joudutaan kysymään, missä määrin huippu-urheilubisnestä tulee tukea julkisin varoin” (Hannu Itkonen, liikuntasosiologian professori HS 6.7.2011).

Urheilu tarjoaa yhteiskunnallisena ilmiönä pelkistyneen esimerkin päättymättömän kilpailun kehityspiirteistä ja sen seuraamuksista väärinkäytöksineen. Mutta on täysin ilmeistä, että päättymättömällä kilpailulla on samantyyllisiä kehityspiirteitä ja seuraamuksia myös muilla yhteiskunnan elämänaloilla ja erityisesti talouselämässä. Siten talouselämässäkin menestyminen ja kilpailukykyisyyden ylläpitäminen edellyttävät jatkuvasti lisääntyviä panostuksia, kehitystyötä, innovaatioita ja tehostuvaa markkinointia. Kun urheilussa itse urheilija suorituskykyineen näen-

näisesti ratkaisee kilpailun, tosiasiaa tuo kilpailun tulos riippuu ratkaisevasti taustalla olevan huippu-urheilun tuotantojärjestelmän tehokkuudesta tuottaa kilpailukykyisiä urheilijoita. Vastaavasti talous- ja liike-elämässä tuotteen kysyntä ja liikevoitto riippuvat yrityksen tehokkuudesta tuottaa kilpailukykyisiä tuotteita ja palveluja sekä niiden tehokkaasta markkinoinnista.

Mitä kovempi kilpailu nousevine vaatimustasoineen, sitä yleisempiä ovat myös väärinkäytökset. Tämä säännönmukaisuus pätee urheilussa, mutta myös muilla elämänaloilla talouselämää myöten. Mutta koska kilpailun tarkoitus ja kohteet vaihtelevat eri elämänaloilla, myös väärinkäytökset ovat ainakin osin erilaisia. Väärinkäytösten taustalla on kuitenkin usein yksi ja sama vaikutin: rahan ja liikevoiton hankinta. Tällaiset väärinkäytökset esimerkiksi juuri taluselämän alalla ovat päivälehtien yleisiä uutisaiheita. Niissä on kysymys mm. johtavan markkina-aseman väärinkäytöstä, veronkierrosta, markkinareviireistä, hintakartelleista, teollisuusvakoilusta, sisäpiiritiedon väärinkäytöstä, kohtuuttomista optioista tai eläke-eduista tai vaikkapa katteettomasta liikemainonnasta. Yleiseen julkisuuteen on noussut myös rakennusteollisuuden kova kilpailutilanne ja monet rakentamisen laiminlyönnit kosteus- ja homevaurioineen.

On todennäköistä, että myös talouselämässä pätee urheilun kehityksessä havaittu korruptioilmiöiden yleistymisen kilpailun vaatimustason noustessa ja panostusten lisääntyessä. Mutta vain taluselämän sisäpiirin asiantuntemuksen ja tutkimushavaintojen pohjalta on mahdollista saada luotettava kuva väärinkäytösten laajuudesta ja niiden moninaisuudesta. Mutta missä viipyvät tällaisten väärinkäytösten kauppa- ja taloustieteelliset tutkimukset? On kuitenkin ilmeistä, että vaikka maamme kuuluu julkisen sektorin osalta maailman vähiten korruptoituneiden maiden kärkiryhmään, nämä ilmiöt eivät ole maassamme tuntemattomia ja näyttävät yleistyvän kilpailun kovenemisen myötä. On myös mahdollista, että korkean koulutustasomme myötä myös korruption menettelytavat ja korruptiokäytännöt ovat paremmin peiteltäviä ja hienovaraisempia kuin monissa laajan korruption maissa. Maamme kuuluminen julkisen sektorin osalta korruptioilastoissa puhtaimpien maiden joukkoon kertookin pikemminkin siitä, että korruptioilmiöt ovat todella huolestuttavan yleisiä kovenevan kilpailun maailmassa.

Kilpailussa on aina voittajia ja häviäjiä, mikä erottelu tekee siitä herkän väärinkäytöksille ja myös konflikteille. Edellä on todettu, että kilpailun kiristyessä ja panosten kasvaessa kilpailun alttius väärinkäytöksille vahvistuu. Tämä sääntö pätee myös konfliktitilanteiden suhteen. Näiden epäterveiden lieveilmiöitten torjumiseksi ja kilpailun yhteiskunnallisen uskottavuuden ja legitimitetin vahvistamiseksi kilpailun säätelyongelmat ovat korostuneet nyky-yhteiskunnassa.

Käyttäytymisen ja yhteisöllisen toiminnan säätely pyrkii takamaan toiminnan yleisen hyväksyttävyyden. Sosiologiassa säätely viittaa sosiaaliseen kontrolliin, joka osittuu ulkoiseen ja sisäiseen kontrolliin. Ulkoista kontrollia edustavat yleisesti mm. järjestys- ja oikeusviranomaiset, lait ja asetukset, kilpailu- ja kuluttajaviranomaiset jne. Ja urheilussa samassa asemassa ovat urheilujärjestöt, kilpailutuomarit, antidopingyksiköt, urheilun oikeusturvalautakunnat jne. Ulkoisen

Musica-kuoro onnittelee kunniajäsentään 80-vuotispäivänä.

kontrollin tehokkuus perustuu ensi sijassa kilpailun sääntöihin: miten kattavasti säännöt määrittelevät terveen ja hyväksyttävän kilpailun, miten vahvasti niiden noudattaminen on sanktioitu ja miten tehokkaasti kontrolliviranomaiset valvovat niiden noudattamista.

Myös kilpailun säätelyn osalta urheilu tarjoaa pelkistyneen kuvan säätelyongelmien lisääntymisestä nousevan vaatimustason huippu-urheilussa. Siitä vastaavat järjestöt olympiakomiteaa myöten ovat olleet ensi sijassa kiinnostuneita maksoi mitä maksoi -periaatteen mukaisesti vain kilpailumenestyksestä ja tässä pyrkimyksessä niiden suhtautuminen urheilun julkisuuskuvassa näkymättömiin väärinkäytöksiin oli kauan täysin piittaamatonta. Vasta julkisten viranomaisten puuttuessa urheilun lisääntyviin epäterveisiin kehitysilmioihin urheilujärjestöjen oli pakko ryhdistäytyä ja ryhtyä vastatoimiin eli valvomaan ja sanktioimaan huippu-urheilun kehitystä.

Väärinkäytökset ja konfliktialttuus ovat näkyneet myös kilpailun julkisuuskuvassa. Urheilujärjestöt pyrkivät luonnollisesti elinehtonaan vaalimaan urheilu hyvää julkisuuskuvaa. Siksi myös kilpailutapahtumien kontrollia on jatkuvasti tiukennettu. Tehostuvan kontrollin toimenpiteitä ovat mm. teknilliset apuvälineet oikean tuloksen varmistamiseksi, varuste- ja välinetarkastukset, kilpailutuomareitten lisääminen ja tehtäväpätevyuden parantaminen ja sääntörikkomusten entistä tiukempi sanktiointi. Mutta kilpailun konfliktiherkkyys lieveilmiönä ulottuu myös katsomoon, fanien ja yleisön käyttäytymiseen. Näiden häiriöilmiöiden kärjistymisen joukkoväkivaltaisuudeksi ja huliganismiksi on tunnettua erityisesti puolesta ja vastaan -tunteita herättävissä joukkuelajeissa.

Vakavien järjestyshäiriöiden torjumiseksi kilpailujen järjestäjät ja urheiluviranomaiset ovat joutuneet enentävästi turvautumaan myös yhteiskunnan järjestysviranomaisten apuun. Arvokisojen nauttima suuri julkisuus tekee niistä samalla houkuttelevia kohteita yhteiskunnallisten protestien ja kumousliikkeiden ilmaisukanavina. Kisajärjestäjien ennakkoarautuminen tällaisten protestiliikkeiden väliintulon estämiseksi edellyttää laajoja ja kalliita turvatoimenpiteitä. Lontoon olympiakisoja oli turvaamassa vahvojen poliisivoimien lisäksi myös armeijan yksiköjä. Sotshin talvikisojen vastaavat turvatoimenpiteet olivat tietävästi samaa luokkaa.

Edellä on kuvattu ulkoisen säätelyn lisääntyviä ongelmia ja haasteita nykypäivän urheilussa, jossa nämä ilmiöt ovat korostuneet nousevan vaatimustason ja kasvavien panostusten myötä. Sama trendi pätee todennäköisesti myös kilpailun yhteiskunnan talouselämän laajenevilla markkinoilla, joissa myös kilpailu kiristyy, panostukset lisääntyvät ja kehityksen myötä myös säätelyn ongelmat ja haasteet korostuvat. Tämänkaltainen tulkinta tulee väistämättä mieleen, kun vuodesta toiseen saa lukea mediasta esimerkiksi Euroopan Unionin monien jäsenmaiden taloudellisista vaikeuksista, väärinkäytöksistä, verotuspulmista ja kontrollin laiminlyönneistä.

Markkinatalous perustuu yrittäjävapauteen ja avoimeen kilpailuun. Toimialana se on myös niin moniulotteinen ja -alainen, että sitä on mahdoton säädellä yhtä tarkkoilla säännöillä kuin urheilussa. Tällainen tiukka säätely olisi myös vastoin vapaan yrittäjyyden periaatteita. Kilpailun markkinatalous elää jatkuvan kehittymisen, uusien tuotteiden ja tehostuvien palvelujen varassa. Tätä markkinatalouden vapautta haikailevat itselleen nykyisin jopa osakehujarit, seksipalvelujen tuottajat ja huumeidierit.

Vapaaseen yrittäjyyteen perustuvassa talouselämässä kilpailun säätely kohdistuu pääosiltaan sellaisiin kohteisiin, tuotteisiin ja palveluihin, joihin sisältyy mahdollisia ympäristöriskejä, terveyshaittoja ja kilpailuaseman väärinkäytöstä. Kilpailulaki vuodelta 2011 määrittelee säädöksen tarkoituksiksi *"terveen ja toimivan taloudellisen kilpailun turvaamisen vahingollisilta kilpailunrajoituksilta"* ja kieltää ns. määräävän markkina-aseman väärinkäytön ja mm. sopimukset, päätökset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka estävät, rajoittavat ja vääristävät kilpailua.

Kuluttajansuojalaki vuodelta 1978 pyrkii vastaavasti suojaamaan markkinoiden toista osapuolta, kuluttajaa, kilpailun väärinkäytöksiltä. Laissa säädetään mm., että markkinointi on hyvän tavan vastaista, jos se on selvästi ristiriidassa yleisesti hyväksytyjen yhteiskunnallisten arvojen kanssa ja jos siinä suhtaudutaan hyväksyttävästi toimintaan, jossa vaarannetaan terveyttä, yleistä turvallisuutta tai ympäristöä. Kuluttaja-asiamies **Olavi Väyrynen** kirjoitti jo vuonna 1967 kuluttajavalituksen ja -suojan tarpeellisuudesta seuraavasti:

"Yksityisen kansalaisen on vaikea vältyä tekemästä epätaloudellisia hankintoja hyödyketulvassa, varsinkin kun tuon runsauden pulan edessä epäroivän kuluttajan kimppuun käy tehokas myyntikoneisto koko voimallaan. Se turvautuu tietoisesti keinotekoiseen tuotteiden erilaistamiseen, jatkuviin

laadun muutoksiin, vaikeasti tarkistettaviin hinnanalennuksiin sekä tunteisiin vetoavaan mainontaan, joka monesti vain vähäisessä määrin sisältää ostajalle merkitseviä asiatietoja. Kuluttajalla on niinikään vaara joutua sitoumuksiin, jotka liian yksipuolisesti suojaavat myyjän etua ja jotka jättävät ostajan vaille riittävää turvaa tavaran virheitä, viivästyksiä, vahinkoja jne. vastaan” (Heinilä 2001, s. 20.).

Talouselämän monimuotoisuudesta ja toimialojen rikkaudesta johtuen ulkoisen kontrollin sääntely jää usein summittaiseksi jättäen runsaasti porsaanreikiä tuloskeinotteluun. Samoin kuin tiukemmin säännellyssä urheilussa myös talouselämässä joudutaan jälkikäteen paikkaamaan näitä aukkoja ja mm. ”terveys- ja turvallisuustesteillä” ja tarkoilla tuoteselosteilla takamaan tuotteen luotettavuus. Mutta mikä takaa kovassa finanssialan kilpailussa monien mainostettujen tuotteiden ja sijoituskohteiden turvallisuuden ja keinottelusta vapaan reilun pelin? Miten moni hyväuskoinen niin meillä kuin muualla ja eritoten Yhdysvaltojen rahamarkkinoilla onkaan joutunut maksamaan kalliin hinnan hyväuskoisuudesta? Ja miten moni nykypäivän tunnettu ökyrikas, niin meillä kuin muualla, on kerännyt miljoonansa käyttämällä hyväkseen finanssialan porsaanreikiä ja liikkuvan markkinarahan tarjoamia suotuisia pelitilanteita?

Koska talouselämässä lopulta raha ja liikevoitto ratkaisevat kilpailun ja samalla takaavat toiminnan jatkuvuuden rahalla on usein keskeinen rooli myös talouselämän tuloskeinottelussa. Keinottelu voi kohdistua itse tuotteen laatuun, mutta huonolaatuisuuden paljastuessa ao. yritys ja yrittäjä menettävät helposti kuluttajan luottamuksen. Kuluttajan luottamus on kuitenkin kaiken yritystoiminnan jatkuvuuden ja kilpailukykyisyyden edellytys. Laatuasosta tinkimättä yritysten kilpailukykyisyyttä pyritään nostamaan myös toiminnan kustannuksia karsimalla. Kun yritykset pyrkivät pitämään yleisenä periaatteena kustannuksensa kurissa, niiden vähentäminen esimerkiksi tuotekehittämissä voi myös heikentää kilpailukykyä. Tällöin voi ainoana keinona olla suojaamattomien eli ”harmaan alueen” keinojen käyttö kustannusten pienentämiseksi ja kilpailukykyyn säilyttämiseksi. Julkisuu-teen tulneiden ajankohtaisten rakennusalan ja jätehuollon näyttöjen perusteella näyttää siltä, että tämänkaltaisen tuloskeinottelu ei olekaan täysin poikkeuksellista. Sen tavallisimpia muotoja ovat mm. harmaan työvoiman ja harmaiden palkkioiden käyttö, monenlainen verokeinottelu ja keinotekoinen hintakilpailu esimerkiksi bulvaanien avulla.

”Viime vuonna (vuonna 2014) kuluttajariitalautakuntaan tuli 5 930 ratkaisupyyntöä, joka on yli kymmenen prosenttia enemmän kuin edellisvuonna. Riitatapausten määrä on kasvanut voimakkaasti vuosituhatteen vaihteesta asti. Esimerkiksi vuonna 2001 lautakunnan selvitettäväksi tuli 3 140 asiaa. ”Ihmiset ovat tulleet internetin myötä enemmän tietoiseksi oikeuksistaan, mikä on lisännyt ratkaisupyyntöjen määrää” (kuluttajariitalautakunnan puheenjohtaja Pauli Ståhlberg. HS 4.1.2015).

On myös ilmeistä, että näissä korkeissa luvuissa peilautuu osaltaan myös liike-elämässä tapahtuva väärinpelaaminen ja kuluttajien tarkoituksellinen harhauttaminen. Finanssiliikkeiden ja talouselämän aloilla kilpailun julkisuuden kuva pyritään pitämään urheilun tavoin kuitenkin luottamusta herättävänä ja puhtaana. Siksi kaikki tuloskeinottelu pyritään toteuttamaan huomaamattomasti ja suppean sisäpiirin hankkeena. Tutkimushavainnot ja tutkiva journalismi ovat alalla yhtä harvinaisia kuin urheilussa. On myös ilmeistä, että nykyiset ja tulevat viranomaisten voimavarat ja toimenpiteet ovat täysin riittämättömät esimerkiksi monien liike-elämän väärinkäytösten, verokeinottelun ja harmaan talouden estämiseksi.

Väärinpelaaminen ruokkii väärinpelaamista urheilun tavoin myös liike- ja talouselämässä: jos kilpaileva yritys turvautuu vilppikeinoihin, siihen turvautuvat helposti muutkin taatakseen menestymisen. Kun on kysymys talouselämän monialaisuudesta ja kattavuudesta mikään ulkoinen kontrollijärjestelmä ei voi olla koskaan riittävän tehokas estämään kaikkea mahdollista tuloskeinottelua. Siihen ei ole kyetty edes tiukan kontrollin poliisivaltioissa. Siihen ei ole kyetty demokraattisissa markkinatalouden maissa eikä siihen kilpailun kiristyessä kyetä vastamaan. Ihminen pyrkii toteuttamaan kilpailussa ensi sijassa omaa etuaan ja sen vaikeutuessa turvaututaan helposti väärinkäytöksiin ja tuloskeinotteluun myös liike-elämässä.

Talouselämän pyörät ovat pyörineet myös lamakausina, kuitenkin tavallista hitaammin, mutta pyörivät kuitenkin, mikä on olennaista. Samalla se on ollut merkinä siitä, että luottamus terveeseen yrittäjyyteen ja markkinatalouteen kansakunnan hyvinvoinnin perusteena on kuitenkin säilynyt. Tämän luottamuksen säilyttäminen on myös kansainvälisillä markkinoilla menestymisen edellytys. Luottamus vapaaseen markkinatalouteen ja kilpailuun yrittäjyydessä perustuu lopulta paljossa toiminnan itsesäätelyyn, kuten kaikessa yhteisöllisessä toiminnassa.

Kaikkea tekemisiämme eivät mitkään lait ja asetukset pysty sääntelemään, saati jokin ulkoinen kontrolli valvomaan. Yhteisöllisyys ja yhteiskunnallinen järjestys perustuu lopulta siihen, miten kansalaisten ja yritysten omaehtoinen käyttäytymisen ja toiminnan itsesäätely toimii: otetaanko huomioon toiset, kunnioitetaanko kaikkien ihmisarvoa, annetaanko kaikille ja myös heikommille elämisen mahdollisuudet, turvataanko tulevien sukupolvien hyvän elämisen mahdollisuudet, luonnon puhtaus ja moninaisuuden säilyttäminen. Millään säädöksillä eivät nämä tarkoitukset toteudu kilpailun yhteiskunnassa, joka perustuu kilpailukykyisyyteen ja vahvempien ylivertaisuuteen. Jotta nämä yhteisöelämän perusedellytykset, yhteiskunnallinen järjestys ja kilpailun edut haittoihin nähden toteutuisivat, tarvitaan eettisiä, kirjoittamattomia sääntöjä toiminnan ja käyttäytymisen itsesäätelyyn.

"Lait ja säädökset eivät riitä muillakaan elämänaloilla säätelyn ratkaisuksi. Niinpä esimerkiksi liike- ja talouselämässä virallisia säädöksiä täydentää normijärjestelmä, joka tunnetaan "hyvänä liikemiestapana". Vastaavasti joukkoviestinnän alalla "hyvä lehtimiestapa" täydentää journalismin toimi-

tusnormistoja... Vastaava käyttäytymiskoodi urheilussa tunnetaan "oikeana urheiluhengen" ...Oikean urheiluhengen sisäistäneen urheilijan, urheilujohtajan, valmentajan ja myös tutkijan on mahdotonta hyväksyä välinekeinottelua urheilussa ja riippumatta siitä, onko tällainen "keino" säännöissä nimenomaan kielletty vai ei. Myös hallinnon alalla on oma eettinen kooditonsa, joka tunnetaan "hyvänä hallintotapana", corporate governance" (Heinilä, 1988, s.229).

Urheilusta yleiseen kansainväliseen kielenkäyttöön on iskostunut käsite *fair play*. Tämä *reilun pelin* -periaatteiden mukainen käyttäytymismalli on sittemmin eska- loitunut kilpailun yhteiskunnan muillekin elämänaloille. Samanaikaisesti kuiten- kin superkorkeaan vaatimustason huippu-urheilussa reilun pelin periaatteet ovat paljossa menettäneet merkitystään urheilijoiden ja joukkueiden käyttäytymisen itsesäätelystä erityisesti kilpailutilanteissa, mutta myös tehovalmennuksessa. Suur- ten panosten huippu-urheilussa säätely perustuu entistä korostuneemmin lähin- nä ulkoiseen kontrolliin, sen tehokkuuteen ja sanktioiden riittävyteen. Pelkkä ajatuskoe esimerkiksi liigatason jääkiekko- tai jalkapallo-ottelusta, jossa pelaajien käyttäytymissäätely perustuisi yksinomaan itsesääteilyyn, ilman tuomarien ulkois- ta kontrollia, riittää osoittamaan itsesääteilyn riittämättömyyden ja ulkoisen kont- rollin välttämättömyyden nykypäivän huippu-urheilussa.

Erilaisten väärinpelaamisten, konfliktien, väkivaltaisuuksien ja järjestyshäi- riöitten yleistyessä erityisesti huippu-urheilussa UNESCO ja sen kansainväliset yhteistyöjärjestöt urheilun alalla alkoivat kiinnittää huomiota urheilun säätelys- sä oleviin heikkouksiin ja tässä tarkoituksessa ruvettiin myös täsmentämään käsi- tyksiä *reilun pelin* -periaatteista ja säännöistä. Tutkimushavainnotkin osoittivat, että itse urheilijoidenkin käsitykset reilusta pelistä vaihtelivat suuresti, mikä osaltaan mitätöi näiden kirjoittamattomien sääntöjen tehon yhdenmukaisen käyttäytymi- sen itsesääteilyssä.

Maassamme Suomen Liikunnan ja Urheilun (SLU) eettinen toimikunta ryhtyi vuonna 1998 täsmentämään urheilun eettisiä koodeja perustelunaan mm. urhei- lun uskottavuus. Toimikunta eritteli myös eettisesti kestäväen toiminnan perusar- vot, joihin kuuluu oikeudenmukaisuus, lakien kunnioitus, rehellisyys, suvaitsevai- suus, kanssaihminen ja -kilpailijan arvostus, ystävyys ja urheilutoveruus. Kaikilla tulee olla samat mahdollisuudet toteuttaa itseään esimerkiksi kilpailutilanteessa: siinä ei hyväksytä sääntökikkailua, doping- ja huumaavien aineiden käyttöä, väki- valtaa, rasismia, väärinkäytöksiä eikä korruptiota. Tässä yhteydessä myös todetaan, että mitä tunnetumpi urheilija, sitä suurempi on hänen vastuunsa välittää positiiv- ista roolikuvaa nuorille ja mitä suurempi laji, sitä suurempi vastuu sillä on koko urheiluliikkeelle ja yhteiskunnalle. (SLU:n raportti, 1998, s. 2–3)

Kaiken tämän kehitystyön käytännöllinen merkitys perustuu kuitenkin lopul- ta siihen, miten hyvin eettiset periaatteet ovat koulutus-, valistus- ja kasvatustyössä sisäistyneet käyttäytymisnormeiksi, joita noudatetaan kaikilla tasoilla johtamisesta nuorisotyöhön, urheilujournalismista kilpailutilanteisiin. Vailla tätä sisäistymistä

hyvätkin periaatteet jäävät vain urheiluliikkeen paperiohjelmiksi ja katteettomiksi ihanteiksi. Tämä tärkeä kehitystyö lienee edelleen alkuvaiheessaan, ellei peräti lähtökuopissaan? Reilu peli edellyttää kaikilta kilpailun osapuolilta reilua peliä, sillä yhdenkin osapuolen piittaamattomuus aiheuttaa samojen ehtojen pelissä vastaavaa piittaamattomuutta muidenkin kilpailijoiden osalta. Vaikka suurten panosten huippu-urheilussa reilun pelin säännöt ovat menettäneet merkitystään kilpailun säätelyssä ja samalla sen yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden ja uskottavuuden tärkeänä perusteen, niillä on edelleen merkityksensä nuorisokasvatuksessa ja vapaa-ajan harrastusurheilussa.

Konflikteille altis ja etupytyille rakentuva kilpailun yhteiskunta säilyttää tarvittavan kiinteytensä vain ja jos sen yhteisyyden siteet ovat riittävät. Yhteiskunnan eettisillä säännöillä ja myös tapakulttuurilla on tärkeä yhteisyyttä ylläpitävä merkityksensä. Keskeisiä periaatteita näissä "hyvän tavan" käyttäytymissäännöissä ovat mm. totuudellisuus, yleisen edun huomioonottaminen, avoimuus, ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioittaminen. Julkisen sanan neuvoston vuonna 2013 hyväksymissä ohjeissa – yhteensä 35 – korostetaan mm. journalistien velvollisuutta pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen ja *"olennaisten asiavirheitten"* pikaiseen korjaamiseen tavalla, *"että se tavoittaa mahdollisimman kattavasti virheellistä tietoa saaneen yleisön"*.

Mutta toimialojen ja käyttäytymisvalintojen moninaisuudesta johtuen monet hyvän tavan -käyttäytymisnormit voivat jäädä niin yleisiksi ja tulkinnanvaraiseiksi, etteivät ne enää anna selkeää opastetta käyttäytymisen itsesäätelyyn. Siksi on tärkeää, että esimerkiksi julkisessa keskustelussa näitä periaatteita pyritään selkeyttämään ja että eri toimialoille on puolueettomia oikeusturvaelimiä ratkaisemaan tulkinnoista syntyneitä erimielisyyksiä ja eturistiriitoja. Tällaisia toimielimiä ovat mm. joukkoviestinnän alalla Julkisen sanan neuvosto, talouselämän alalla kuluttaja- ja kilpailulautakunnat ja urheilussa oikeusturvatoimikunta sekä SUEK.

Kestävä kehitys nykyhaasteena

Vaikka edellä on annettu kuva nykypäivän kilpailun yhteiskunnan monista ongelmista ja tulevan kehityksen vakavista haasteista, niin kilpailun yhteiskunnan tähänastinen historia kertoo kuitenkin suuresta menestyksestä. Sitä osoittaa kilpailun yhteiskuntien ylivertainen elintaso ja väestön hyvinvointi. Siitä kertoo ehkä vielä vakuuttavammin keskimääräinen eliniän huomattava nousu: 1900-luvun alussa maassamme syntyneillä pojilla se oli 45 vuotta ja tytöillä 53 vuotta, mutta puoli vuosisataa myöhemmin pojilla 74 vuotta ja tytöillä 82 vuotta.

Kilpailu kannustaa yrittäjyyttä, kilpailu kirvoittaa innovatiivisuutta ja kilpailu korostaa itsensä kehittämisen ja tehtäväpätevyyden tärkeyttä. Kilpailun yhteiskunnassa väestön koulutustaso on korkeinta, koulutusväylät avarimmat ja uuden tiedon tuottaminen yliopistoissa ja tutkimuslaitoksissa tehokkainta. Tämä kaikki merkitsee samalla sitä, että kilpailun yhteiskunnassa väestön sosiaalinen liikkuvuus

ISSA Honorary Members 1965-2015

Eric Dunning
(UK)

Kalevi Heinila
(Finland)

Alan Ingham
(UK/USA)

Jay Coakley
(USA)

John Loy (NZ),
Gerald Kenyon (Canada)

Zbigniew Krawczyk
(Poland)

Gunther Luschen
(Germany)

Peter McIntosh
(UK)

Andrzej Wohl
(Poland)

Joseph Maguire (UK),
Kari Fasting (Norway),
Gyongyi Foldesine Szabo (Hungary),
Burn Jang Lim (S. Korea)

Kansainvälisen urheilusosiologiayhdistyksen kunniajäsenet

on suurinta, ja sen ansiosta kansan lahjakkuusreservit on pystytty entistä paremmin mobilisoimaan yhteiskunnan kehitystyöhön ja sen eri tehtäviin.

Kilpailun yhteiskunnan menestystarina koko kansan hyvinvoinnin edistämiseksi on samalla ollut todisteena kansanvaltaisen järjestelmän menestyksestä. Kilpailun järjestelmä edellyttää yrittämisen vapautta ja sellaisena se suosii avointa tiedonvälitystä ja avointa kansanvaltaa yhteiskunnallisessa päätöksenteossa. Kehittyneissä kilpailun yhteiskunnissa demokraattinen vallankäyttö osaltaan huolehtii myös siitä, että kilpailun tuotot ja hyödyt eivät kasaudu vain harvoille etuoikeutetuille, vaan tulevat paljossa koko kansan hyväksi.

Kilpailulla ja kilpailun yhteiskunnalla on kuitenkin myös toiset Janus-kasvonsa. Kilpailu on usein nollasumma-peliä, joka suosii kilpailukyvyltään vahvoja ja karsii heikommat pudotussarjaan. Kilpailun yhteiskunta synnyttää samalla erivertaisuutta, joka voi näkyä suurina tuloeroina ja samalla elintaso- ja kulutuserona menestyneiden ja heikompien välillä. Pahimmillaan tämä erivertaisuus ilmenee pröystäilevänä kulutuksena (conspicuous consumption), josta meidänkin maassa on näytteitä ja josta **Thorstein Veblen** antoi aikanaan klassillisen kuvauksen (Veblen, 1934), ja parhaimmillaan yhteiskunnallisena hyväntekeväisyytenä ja yleishyödyllisenä säätiötoimintana. Mutta tämä erivertaisuus näkyy ja erottuu paljossa muussakin ja mm. kymmenien eri arvonimien arvostus- ja hintaeroissa ja julkisten juhlatilaisuuksien vieraslistoissa.

Suoritusten ja kilpailun yhteiskunnassa tarvitaan (lisääntyvästi?) myös turva- verkkoja huolehtimaan niistä kansalaisista, jotka eivät kilpailukyvyssä pysy mukana. Kilpailun yhteiskunnassa erilaiset vieraantumis- ja syrjäytymisilmiöt ovat

omiaan yleistymään ja näin tapahtuessa elämälle on vaikeaa löytää kestävää tarkoitusta. Silloin sitä helposti etsitään "sijaiselämän" viihdekatsomoista, lumetodellisuuden nettipeleistä ja pahimmillaan huumeista, anarkiasta ja jengielämän riehakkuudesta. Saavutukset ja menestyminen ovat kilpailun yhteiskunnan julkikuva, brändi, mutta sillä on myös Janus-kasvonsa, johon kuuluu juuri mainittu huonompiosaisuuden, syrjäytyneisyyden ja vieraantumisen ilmiöt laajenevine turvaverkkoineen.

Jotain paradoksaalista on myös siinä, että kun kilpailun yhteiskunta on kilpailukykyensä ja menestyksensä varmistamiseksi kehittänyt koneet, automaattit, robotit ja digitalisaation tuotantonsa tehostamiseksi se on samalla syrjäyttänyt paljossa ihmistyövoiman ja samalla myötävaikuttanut työttömyysoingelman vakavoitumiseen nyky-yhteiskunnassa. Ratkaisua pyritään etsimään innovaatioista ja uusista tuotteista, joiden valmistuksessa ihmistyövoima olisi tarpeen ainakin tuotannon alkuvaiheessa. Kun kaikki elämän perustarpeiden kannalta merkitykselliset tuotannonalat koneistuvat, on olemassa vaara, että tuotannon uudet innovaatiot ohjautuvat helposti pääosiltaan luonnonvaroja tuhlaavaan, kerskatuotannon ja turhan kulutuksen aloille.

"Turhien esineiden tuotannon tulva on kestämaton. Identiteettikriisissään länsimaaailma turvautuu ylipursuavaan määrään roinaa lisätäkseen turvallisuudentunnetta ja parantaakseen statusta lähinnä naapureiden silmissä. On tragikoomista, että näihin tarkoituksiin käytetään pois heitettävää roskaa ja saastetta [...]. Planeetallamme on jäljellä arviolta noin 1,5 miljoonaa eri kasvi- ja eläinlajia, ja määrä hupenee koko ajan. Ihmiskunnan kehittämien patenttien määrä on moninkertainen. Ihminen toimiiikin nykyään luonnon kiertokulussa yliveraisesti. Luonto on kuitenkin hiljaa läsnä ja näyttää toistuvasti voimansa reagoimalla raivoisesti –tulevaisuudessa varmasti yhä useammin" (Simo Heikkilä, professori. HS 9.9.2010).

"Talouden ja ympäristön ongelmat on tunnustettu niin suuriksi, että niiden ratkaisu vaatii täysin uudenlaista talousajattelua. Meidän on tarkistettava nykyiset käsityksemme talouskasvusta, liiketoiminnasta ja esimerkiksi siitä, keiden aineellisten tarpeiden tyydyttäminen tulisi vastedes olla etusijalla. Uusi talousajattelu haastaa länsimaiden ylitiökulutukseen perustuvan elämäntavan. Aineellisen hyvinvointikäsityksen sijasta taloudessa tulisi soveltaa moniulotteisempaa käsitystä hyvinvoinnista ja vauraudesta. Yhteiskunnan vauraus ei kerry vain kilpailu- ja kulutuskykyä kasvattamalla vaan myös sivistystä vaalimalla ja ihmissuhteiden laatua kohottamalla. Luonto ei tarjoa vain tuotannossa käytettäviä resursseja, vaan se on pääomaa, jota tulee kartuttaa" (Maria Joutsenvirta, kauppatieteiden tohtori. HS 4.3.2013).

Kaupunkiekologiassa puhutaan *luonnollisista alueista*, jolla tarkoitetaan sitä, että tietyt toiminnat pyrkivät alueellisesti keskittymään ympäristöön, jossa niillä on parhaat toimintaedellytykset. Siten liike-elämä, pankkitoiminta, asuminen, teol-

lisuus, mutta myös rikollisuus keskittyvät omille tietyille alueille, kuten professori **Robert E. Park** kirjassaan *Human Communities* toteaa. Kilpailun yhteiskunnassa ja globaalituvassa markkinataloudessa kotimaan kaupunkiympäristö on liian ahdas rajamaan menestymisen ”luonnollisia alueita” ja siksi tuotanto erityisesti vientiteollisuudessa hakeutuu lähemmäs kysyntää ja toiminta-alueille, jossa sillä raaka-aineitten ja tuotantokustannustenkin kannalta on parhaat edellytykset säilyttää ja kehittää kilpailukykyään. Näin tapahtuessa yritys voi jättää kotimaalleen perinnöksi lähinnä laajenevan työttömyyden, mutta uudessa kohdemaassa se vastaavasti kirvoittaa teollista kehitystä ja hyvinvointia. Ei niin pahaa, ettei jotain hyvääkin.

Kilpailun kovetessa ja panostusten lisääntyessä yritykset pyrkivät hakeutumaan näille luonnollisille alueille, joissa niillä on parhaat edellytykset kilpailukykyyn säilyttämiseen ja samalla menestymiseen. Mutta sama kilpailukykyyn kehittäminen ja sen säilyttämisen tarkoitus on myös yrityksen käytössä olevilla voimavaroilla: mitä suuremmat ja tehokkaammat voimavarat, sitä parempi kilpailukykyisyys. Päättymättömässä talouselämän kilpailussa suuret yritykset ylivertaisine voimavaroineen ovat myös ylivertaisia menestyjiä, ja tässä voimavaroiltaan erivertaisen kilpailussa pienyrityksille jää usein alihankkijan rooli tai lähialueiden ja syrjäseutujen yrittäjäisyys.

Kilpailukyky on kilpailun yhteiskunnan avainkäsite ja keskeinen menestymisen edellytys. Sillä on merkityksensä edellä kuvatuissa talouselämän kehitysilmiöissä, mutta mahdollisesti myös tuotannon yksipuolistumisessa erityisesti pienemmissä maissa, joissa voimavarat ovat niukemmat. Kansainvälisten markkinoiden avautuessa kiristyvässä kilpailutilanteessa pienen maan on keskitettävä entistä enemmän voimavaransa niille tuotantoaloille, joissa sillä esimerkiksi juuri raaka-aineen saannin osalta on parhaat menestymisen edellytykset.

Yleinen yhteiskunnallinen kehitys on tehnyt maamme ja kansamme hyvinvoinnin takia entistä riippuvaisemmaksi vientiteollisuutemme kilpailukykyystä, joka kuitenkin päättymättömässä kansainvälisessä kilpailussa kohtaa entistä kovempia haasteita suurten kilpailijamaiden taholta. Urheilussa vastaava kehitys on ollut selvästi nähtävissä: suuret maat suurine lahjakkuusreserveineen ja voimavaroineen ovat ylivertaisia ja pienille maille jää yleensä vain satunnaismenestyksen rippeet pienissä lajeissa – Telluksen syrjäkulmilla. Onneksi uusia pieniä lajeja syntyy jatkuvasti ja niiden myötä pienikin maa voi saada tililleen menestystä talvilajien tapaan ja vaikkapa naisten potkunyrkkeilyssä, purjehduksessa ja painissa. Ja kun jossakin lajissa menestyään jääkiekon tapaan, itse laji, sen harrastus ja yleisösuosio kokevat lajipörssissä suuren noususuhdanteen.

Mitä on kilpailukyky?

Maamme kehittyneisyys, elintaso ja kansamme hyvinvointi perustuvat paljossa yritystemme tähänastiseen hyvään kilpailukykyyn kansainvälisillä markkinoilla. Mutta jos tämä alkaa horjua samalla tavoin kuin esimerkiksi urheilussa, mikä näyttää viimeaikaisen kehityksen valossa jopa todennäköiseltä, seurauksena voi olla pitkäaikainen taantuma ja vaikea sopeutuminen kovenevaan kilpailutilanteeseen ja heikentyviin talousnäkyymiin. Mutta onko tähän taantumaa "talouden kasvun" uskossamme ja siihen perustuvassa taloustieteessä riittävästi varauduttu?

"Ekologiset faktat pakottavat kyseenalaistamaan talouskasvun [...]. Väestön ja talouden kasvaessa luonnonvarojen kulutus käy kestäättömäksi ja ekosysteemit romahtavat. Myös ilmastokriisi vaatii muutoksia, joihin ei näytä yllettävän kasvuideologian puitteissa. Teknologiset parannukset energia- ja ekotehokkuudessa mitätöityvät, kun talous kasvaa [...]. On näköalaton sitoa kaikki tulevaisuuden skenaariot kasvuun. Tulisi keskustella uusista tavoista jakaa työtä ja harjoittaa liiketoimintaa, jotka eivät edellytä talouskasvua. Uusia tapoja mitata valtioiden menestystä ja kansalaisten hyvinvointia pitää kehittää" (Maria Joutsenvirta. HS 8.8.2010)

"Tiedämme, että kaikkea käsitellään nykyään talouden kautta ja rahalla mitaten. Kun rahalla arvetun toiminnan asiantuntijoiksi kaventuvat varakkaiden yksityisten intressejä ajavat tahot, ollaan demokraattisesti hyvin vaarallisella tiellä [...]. Kun globaali finanssikriisi puhkesi vuonna 2007, taloustieteen piirissä nousi epäily nykyteorioiden kyvystä ratkaista talouden ongelmia. Monet toimittajat, Suomessa-kin, havahtuivat siihen, että he olivat sokeutuneet käsittelemään yhteiskunnan ilmiöitä liian korostuneesti markkina- ja finanssitalouden oppien kautta [...]. Keskeisiä talousoppeja ei kriisistä huolimatta muutettu. Nyt on vain ajan kysymys, milloin uusi kriisi iskee...Ja ymmärtääkö valtamedia, kenelle puhevalta tulisi antaa tilanteessa, jossa työelämän murros, ilmastonmuutos ja epätasa-arvon kärjistyminen ovat ravistelemassa koko kapitalistisen järjestelmän perusteita?" (Maria Joutsenvirta, kauppatieteiden tohtori. HS 11.1.2015)

"Ahne egoisti ei ihmiskunnan elinolosuhteita murehdi. Joissakin maissa mietitään vaihtoehtoja. Tutkijat vaativat kapitalistisen markkinatalouden totaalireformia. Kehitellään vaihtoehtoisia tapoja mitata yritysten ja ihmisten onnistumista. Uudenlaisten kriteerien lähtökohtana on ajatus, että talousjärjestelmän tulisi kannustaa onnellisiin ihmisiin ja ihmissuhteisiin johtavaa käyttäytymistä. Kyse on arvovalinnasta. Jos järjestelmää muokataan uuteen suuntaan, työkaveriksi saadaan empaattinen, kohtuuteen pyrkivä ja muita arvostava ihminen. Hän tekee mieluummin yhteistyötä kuin

kilpailee toisia vastaan. Jos kansakunnan tasolla ja yksityisissä yrityksissä jatketaan taloudelliseen kilpailukykyyn ja –kyvyttömyyteen keskittymistä, saadaan lisää ahneutta. Saadaan myös henkisestä kärsimyksestä uupuneita, koska ihmisyyden ydin ei ole egoismi” (Anu Järvensivu, työelämän tutkija, dosentti. HS 1.11.2014).

”Monet eivät kestä pudotuspelien iskuja ja niiden jatkuvaa uhkaa. He stressaantuvat, uupuvat ja masentuvat. Saman kokevat koulujemme oppilaat paitsi päivittäisessä työskentelyssään, jossa hyvät arvosanat ovat ”vain itsestä kiinni”, myös vapaa-aikanaan, jolloin viihdeteollisuus avaa heidän eteensä globaalin kilpailun siitä, kuka on kaunein, tanssitaiteisin, musikaalisin, laihin ja haluttavin...Välinearvojen rinnalle ja niitä suitsimaan tarvitaan nyt sosiaalista vastuuta ja arvokeskustelua hyvän elämän perusaatteista ja edellytyksistä” (Risto Heiskala, sosiologian professori, Marita Husso, tutkijatohtori. HS 27.11.2008)

Kilpailun edut ja haitat, sen tarkoitetut ja tarkoittamattomat seuraukset näkyvät ehkä pelkistyneimmin juuri urheilussa ja sen yli satavuotisessa kehityksessä paikallisesta kisailusta maailmanlaajuisiksi kamppailuksi paremmuudesta. Urheilusta ja sen kehityksestä voitaisiin jotain oppia myös talouselämässä? Päättymättömän kilpailun seurauksena huippu-urheilun vaatimustaso arvokilpailujen monissa lajeissa on noussut jo sellaiselle riskitasolle, jossa yllätykset, loukkaantumiset ja jopa vakavat vammautumiset ovat yleistyneet.

*”Kilpaurheilu on menettänyt kohtuullisuutensa. Kilpailu käydään nyt liike-elämässä ja tutkimuslaboratorioissa pikemminkin kuin urheilukentillä. Se on urheilun ja liikunnan rappiota. Liikunta, kilpaurheilu ja huippu-urheilu voivat edelleen tarjota viihdettä, antaa esikuvia nuorisolle ja kasvat-
taa sitä, mutta huippu-urheilu tarvitsee ”uskonpuhdistusta”. Kun leikistä tehdään totta ja valjastetaan suuren rahan palvelukseen, seuraukset voivat olla surullisia” (professori Tarmo Kunnas, 2002, s. 221).*

Mutta huolimatta kymmenvuotisesta valmentautumisesta riittävään kilpailukykyisyyteen urheilu-uran varsinainen tuloskausi, sadonkorjuu-aika, on monissa lajeissa muihin ammatteihin verrattuna poikkeuksellisen lyhyt, vain 5–10 vuoden mittainen. Urheilu onkin ”päiväperhosen” kaltainen ammattiura. Hankalin tilanne on niillä urheilijoilla, jotka ovat tehneet uravalinnassaan virheen ja jääneet ilman toivottua menestystä ja hyvitystä. Urheilu-ura edellyttää tinkimätöntä ja kokonaisvaltaista keskittymistä kilpailukykyyn kehittämiseen. Tällöin unohdetaan helposti uran tuloskauden lyhyys ja varhainen, 30–35 -vuoden ikähaarukassa odotettava elämänmuutos eli palaaminen julkisuuden roolista ”taviksen” elämään. Jos urheilu-uran kovien vaatimusten vuoksi tähän elämänmuutokseen ei ole ennalta varauduttu, siirtymävaihe voi aiheuttaa vakavia sopeutumisiongelmiä. Tämä on tie-

dostettu jopa OKM:n *Sanoista teoiksi* -muistiossa, jossa todetaan, että siirtymävaihe voi johtaa "alakuloiseen vireeseen ja tyhjyyden tunteeseen", mutta myös pettymysten aiheuttamiin "vihän ja katkeruuden" tuntoihin (s. 18).

Aikaisemmin nämä siirtymävaiheen ongelmat olivat lievempiä ja ne voitiin urheilujärjestöissä sivuuttaa vähin äänin tyyliin: "Manu on tehnyt tehtävänsä – Manu saa lähteä". Nykyisin nämä ongelmat ovat korostuneet ja myös järjestöjen vastuuntunto asiassa on heräämässä, josta osoituksena myös OKM:n muistioon kirjattu velvoite urheilijoiden ammattikoulutuksen järjestämisestä siirtymävaiheen ratkaisuna. Mutta ottaen huomioon huippu-urheilun kokonaisvaltaisen luonteen koulutuksen toteuttaminen urheilu-uran aikana on "helpommin sanottu kuin tehty". Luontevinta näyttää monille entisille huippu-urheilijoille olevan siirtyminen urheilujärjestöjen palkkalistoille mm. valmentajina, toimitsijoina, toiminnanjohtajina ja nuoriso-ohjaajina eli rekrytoimaan uusia toivoja urheilu-uralle. "*Uran päättyminen voi olla huippu-urheilijalle elämän rankin kisa*" otsikoi Helsingin Sanomat ja kertoo olympiavoittaja Marja-Liisan Kirvesniemen hiihtouran jälkeisestä tunnetilityksestä mm. seuraavasti:

"Minulla oli tunne, etten ole yhtään mitään. Tiesin, mitä olin saavuttanut ja että olin äiti, mutta silti elämä tuntui tyhjältä." Kominkertainen olympiavoittaja ei käynyt enää edes lenkillä, mistä rasitukseen tottunut keho oli ihmeissään. Kirvesniemi sairastui masennukseen ja pahimmillaan jopa postin hakeminen postilaatikosta tuntui ylivoimaiselta suoritukselta. Hän piti sairautensa kuitenkin pitkään piilossa muilta ja erakoitui yksinäisyyteen [...]. Nyt fanit, valmentajat ja fysioterapeutit olivat poissa. Poissa olivat huomio, ihailu ja kaikkein tärkein – urheilijan identiteetti. Jäljelle jäi arvottomuus. En ollut omasta mielestäni enää mitään" (HS 26.8.2014).

Mitä korkeampi on kilpailun vaatimustaso, sitä enemmän on mobilisoitava ja keskitettävä voimavaroja kilpailukyvyyn kehittämiseen esimerkiksi vientiteollisuudessa kasvupotentiaalia antaviin rakennemuutoksiin ja urheilun alalla nuorten tehovalmennukseen ja huippu-urheilun kilpailukykyyn yleensä. Tästä voimavarojen keskittämisestä kilpailukyvyyn kohottamiseksi on osoituksena mm. teknillisten, luonnontieteellisten ja taloustieteellisten koulutusalojen ja näiden soveltavan tutkimuksen ylivertainen tukeminen humanistisiin aloihin ja perustutkimukseen verrattuna.

Maamme liikuntakulttuurissa edellä kuvattu kehityssuunta on ollut erityisen korostunut. Suurvaltojen välinen kylmä sota laajeni myös kansainväliseen huippu-urheiluun, jossa kaikki keinot otettiin käyttöön menestyksen ja paremmuuden varmistamiseksi. Mitä suuret edellä, sitä pienet perässä. Niinpä huippu-urheilun mainostykki **Jukka Uunila** vaati voimavarojen keskittämistä, jos mielitään menestyä. Pitkän toimikautensa vastuujohtajana hänen tulostililleen etenkin yleisurheilussa kuuluivat mm. 1970 ja 1980-luvun huippumenestys salattuine piilokeinoineen.

Urheilumme kunniakkaat perinteet velvoittavat ja kilpaurheilu menestystavoitteineen on hallinnut hegemonian tavoin suomalaista liikuntakulttuuria järjestörakenteineen, urheilulaitoksineen ja huippu-urheilun sankaripalvontaa korostavine medioineen. Todellista yhteishyvää edistävä terveys- ja kuntoliikunta on tämän kehityksen myötä jätetty paljossa kesannolle, ja huippu-urheilun kehittämissuunnitelmien mukaisesti Suomen Kuntoliikuntaliitto on häivytetty sille sopimattoman olympialiikkeen *citius – altius –fortius* -tunnusten varjoon. Liikuntakulttuurimme yhteishyvän linnakkeena on pysynyt kuitenkin koululaitoksen liikuntakasvatus johtavina periaatteinaan *"kasvattaa liikuntaan ja liikunnan avulla"* ja *"liikunta on tarkoitettu jokaiselle"* hyvän ja pysyvän toimintakykyisyyden tärkeänä edellytyksenä. Mutta kilpailun yhteiskunta painaa leimansa ja olympiakomitea tahtonsa myös koululiikuntaan, josta on osoituksena monien urheilupainotteisten lukioitten perustaminen (Lahti, 2016, s. 154).

Yhteiskunnan kehitys on osoittanut, että kaikille tarkoitettu liikunta on terveyden ja toimintakykyisyyden säilyttämisen kannalta tullut entistä ajankohtaisemmaksi ja samalla tärkeäksi ennaltaehkäisyn keinoksi istuvaa nykyihmistä, *homo sedensia*, uhkaavia hyvinvointisairauksia ja toimintakyvyn heikkouksia vastaan. Kirjoitin *"istuvasta ihmisen"* ongelmasta vuonna 1966:

"Puiston penkillä istuva eläkeläinen on muuten hyvin luonteenomainen teollisen hyvinvointiyhteiskunnan ihminen. Hän on ennen kaikkea homo sedens, istuva ihminen. Nuoruusiän istumme koulunpenkillä, aikuisina toimistojä työpöytäme ääressä, auton ratissa tai TV:n edessä, eläkeiässä – puiston penkillä [...]."

Yhteiskunnan muutostrendien valossa mm. Suomen perinteinen urheilupolitiikka on vahvasti viivästynyt. Se on suuntautunut palvelemaan hallitsemattomasti vain valikoituneen nuorison kilpailullisia intressejä. Suuret väestönosat jäävät tämänkaltaisesta urheilutoiminnasta osattomiksi, ja tavallisten kansalaisten liikunnan ja urheilun harrastus onkin vaarassa näivettyä *"penkkiurheilun"* istumavihteeksi. Tässä jos missään tarvittaisiin yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisempaa vapaa-aikapolitiikkaa. Kilpailun ohjaaman urheilujärjestöpolitiikan rinnalla tarvittaisiin yhteiskunnallista liikuntapolitiikkaa.

Demokraattisen yhteiskunnan harjoittamalle yhteiskuntapolitiikalle on usein leimaa-antavinta vaurioita korjaava huoltopolitiikka. Huoltovaltaisuus joutuneet siitä, että yhteiskunta yleensä herää vasta sitten, kun sen ongelmat ovat jo kärjistyneet ja saavuttaneet silmään pistävän laajuuden. Useasti yhteiskunta joutuu maksamaan turhan kalliisti näiden ikään kuin välttämättömien kehitysvaurioiden huoltopoliittiset kustannukset. Tämänkaltaisen *"korjaavan"* ja sinällään tarpeellisen yhteiskuntapolitiikan rinnalle tarvitaan välttämättä myös preventiivistä yhteiskuntapolitiikkaa, koska vain siltä pohjalta voi toivoa päästävän käsiksi hyvinvointisairauksien alkulähteisiin.

On tärkeätä lähteä kehittämään hyvissä ajoin vapaa-ajan yhteiskuntapoliittista ohjelmaa. Ei ole syytä jäädä odottamaan ongelmien kärjistymistä. Tarvitaan vapaa-aikakasvatusta. Tarvitaan talojen ja pihojen suunnittelua vapaa-ajan käyttöä, arkivapaata varten. Tarvitaan lähiösuunnittelua viikonloppujen viettoa varten. tarvitaan matkailu-, retkeily- ja ulkoilusuunnittelua lomiam varten. Me tunnemme pikkulasten hiekkalaatikot. Me rakennamme stadiontyyppisiä urheilupyhättöjä urheilutähtien palvontaa varten. Mutta usein näiden väliltä puuttuu kaikki – ja silloin puuttuu paljon. Mitä muuta voisimme silloin tehdä kuin istua ja päivitellä kipua ristiselässämme – ja nuorison pahantapaisuutta. Ikävystyminen ja kyllästyminen ovat hyvinvointi- ja vapaa-aikaisairauksien piileviä oireita. Nuoriso-ongelmat, alkoholismi, mielenterveyshäiriöt, vieläpä itsemurhat saattavat olla näiden sairauksien näkyviä ja hälyttäviä osoittimia” (Heinilä, 1966, s. 432–433).

Urheilussa kilpailu erottelee menestyvät häviävien suuresta joukosta. Menestymisen vahvistaa itsetuntoa, mutta häviäminen ainakin toistuvana kokemuksena voi olla hyvinkin traumaattista itsetunnon kannalta. Kilpailun yhteiskunnan nuoriso-ongelmia tutkineet **Harry C. Bredemeier** ja **Jackson Toby** ovat todenneet:

”Elät maailmassa, joka on täynnä kilpailijoitasi tai potentiaalisia kilpailijoitasi, henkilöitä, jotka haluavat sinun tointasi, sinun asemaasi yhteisössä, sinun tyttöystävääsi... Kilpailun yhteiskunnassa jokainen elämänpiirre pyritään määrittelemään kilpailullisesti, ja jokaisen yksilön käsitys riittävydestään, merkityksestään, ihmisarvostaan ja turvallisuudestaan ja vieläpä mielihyvän kokemukset riippuvat siitä, onko hän voittaja vain häviäjä” (1960, s. 105).

Urheilun ja kilpailun hallitsemassa liikuntakulttuurissamme itse asiassa koululii-kunta on parhaiten pystynyt säilyttämään tärkeän tarkoituksensa edistää kaikkien nuorten hyvää liikunnassa ja liikunnan avulla ja samalla kehittämään nuorten valmiuksia pysyvään liikuntaharrastukseen. Tämä tarkoitus kirjattiin selkeästi jo uudistettavan peruskoulun opetussuunnitelmakomitean mietintöön vuonna 1970.

Mutta vaikka koululaitos onkin kaikkien nuorten asialla liikunnassa ja liikunnan avulla koulun jälkeen nuoria on vastaanottamassa yhteiskunnan hallitseva urheilukulttuuri urheiluseuroineen, kilpailuineen, kilpailulajeineen ja laitosra-kenteineen, joka kannustaa vain urheilusta kiinnostuneita jatkuvaan harrastukseen.

”Huippu-urheilua ei enää ohjaa urheilemisen sisäiseen kokemusmaailmaan, osallisuuteen, kilvoitteluun ja elämyksiin perustuvat arvot. [...] ammattiurheilua johtavat bisnesmiehet, joiden arvomaailma on sangen pinnallinen. Niin valmentajat kuin urheilijat alkavat olla vain välineitä usein hyvin-kin materialististen tavoitteiden saavuttamiseksi [...]. Ammattiurheilusta on tullut yksi viihdeteollisuuden, iltapäivälehdistön ja tv:n suosikkihuumeista – se mikä ei ole leikkiä eikä totta, viihdyttää parhaiten. Aitous spontaanisuus ja luovuus ovat vaarassa kadota kokonaan... Yritys puristaa urheilu

ainoastaan aineen – biologian ja fysiologian – maailmaan on surullinen ja varsinkin nuoren ihmisen kannalta tuhoisa tie. Nykyaikainen ammattimainen kilpaurheilu ei välttämättä enää sovi lasten ja nuorten urheilun ja liikunnan esikuvaksi. Tayloristinen maailmankuva, materialistinen ihmiskäsitys, väkivalta ja doping tuottavat pinnallisia ja vääristyneitä arvoja sekä luovat pelkästään työsuhteita, eivät ihmissuhteita tai yhteisöjä [...]. Pyrimmekö kohti ikuisia peruskysymyksiä vai riittääkö meille ihmisyyttä alentava roska?” (Alpo Suhonen, jääkiekkovalmentaja. HS 21.3.2003)

”Suomen olympiamenestyksen on vastakin perustuttava Tapio Korjuksen kuvaamiin ”hulluihin yksilöihin” eikä johonkin valtion rahoilla pyörivään, olympiavoittajia tuottavaan valmennusjärjestelmään. Jälkimmäiseen ei tarvitsekaan olla varaa, sillä on vaikea nähdä, miksi yhteiskunnan tehtävänä olisi kouluttaa maalle keihäänheittäjiä, hiihtäjiä ja muita huippu-urheijoita samaan tapaan kuin tohtoreita tai huippututkijoita. Yhteiskunnan panostukset on suunnattava nuorisourheiluun ja kansanterveyttä edistävään liikuntaan. Huippu-urheilun tukemisessa on tyydyttävä hyvin rajallisiin tavoitteisiin siihen tapaan kuin nykyisin” (Erkki Pennanen, päätoimittaja. HS 3.10.2000).

”Olympiakisoissa pärjäämisestä ei ole kuitenkaan mitään aihetta tehdä kansallista projektia, jota valtiolta voimallisesti tukisi. Huippu-urheilu on sitenkin ensisijaisesti viihdettä, ei valtiourheilua. Yhteiskunnalla on monia hyviä syitä tukea liikuntaa ja urheilua ja sen mukana huippu-urheilua. Painopisteen ei silti tule olla huippu-urheilussa, jossa on mahdollisuus monenlaisiin rahoituskanaviin, myös yksilötasolla. (HS, pääkirjoitus 30.8.2004)

Minäkäsitys ja kilpailu

Mitä minä olen? Mitä minusta muut ajattelevat? Olenko pidetty? Olenko itse tyytyväinen itseeni ja siihen, mitä olen? Nuoren ihmisen kehitys- ja sosialisatioprosessiin kuuluu väistämättömänä osana minäkäsityksen muotoutuminen. Sen perusteet jäsentyvät jo lapsuuden perhepiirissä ja kotikasvatuksessa, mutta prosessina se jatkuu läpi elämän rakenne-elementteinään laajeneva sosiaalinen yhteisö odotuksineen, vaatimuksineen, mutta myös mahdollisuuksineen. Elämä nyky-yhteiskunnassa on entistäkin haasteellisempaa ristiriitoineen, jännitteineen, ihmissuhteineen ja lisääntyvine arvovalintoineen. Tämä tekee myös minuuden myönteisen määrittelyn entistä pulmallisemmaksi. Myönteinen identiteetti, hyvä itsetunto, on kuitenkin tarpeen nykyelämän erilaisissa haasteissa ja elämänhallinnan säilyttämiseksi.

Kilpailun yhteiskunta suosii myönteisen minuuden kehitysprosessissa menestyviä ja kilpailukykyisiä. On helpompi hyväksyä minuutensa, jos pystyy osoittamaan paremmuutta jossakin tekemisessään. Mutta nimenomaan urheilussa on havaittavissa, että jatkuva menestys ja sen suhteeton yliarvostus mediassa voivat

johtaa helposti minätietoisuuden ylikorostuneisuuteen, egosentrisyyteen, josta hyvänä näyttönä TV:n viihdeohjelmien monet korostuneet itsetietoiset urheilujulkiskikset. Urheilun ylivertainen sankaripalvonta ruokkii tätä egosentrisyyttä, joka julkisuuden parrasvalojen sammuttua voi vaikeuttaa urheilijan siirtymistä uran jälkeen "taviksen" rooliin.

On ilmeistä, että kokonaisvaltainen omistautuminen nykypäivän superkorkean vaatimustason huippu-urheiluun ja sen poikkeukselliseen kiertolaiselämään antaa sellaisenaan varsin puutteelliset eväät siirryttäessä uran jälkeen normaaliin päiväjärjestykseen. Sopeutumisvaikeuksista kertoo sekin, että jotkut, jo uransa lopettaneet mestariurheilijat, katuivat lopettamistaan ja yrittävät takaisin "julkisuuden parrasvaloihin". Urheilu-uran tuottaman julkisuuden ja maineen hyödyntäminen vaikkapa kansanedustajana voi antaa vielä sankariminälle jälkityydytystä, jos vain osaaminen on tähän riittävä, mutta tehokkain lääkitys löytyy ammattilaisen koulutuksen järjestämisestä, jota myös OKM:n kehittämissuunnitelmissa on korostettu. On kuitenkin todettava, että tutkimustietomme kilpailun ja huippu-urheilun moniulotteisista vaikutuksista alalla menestyneitten, mutta myös epäonnistuneitten urheilijoiden minä -käsitysten muotoutumisessa ovat toistaiseksi varsin puutteelliset. Haastattelujen valossa on kuitenkin ilmeistä, että tämä merkitys voi olla varsin keskeinen.

Kilpailun yhteiskunta korostaa osaamista, pätevyyttä ja paremmuutta myös minäkäsityksen keskeisinä rakenne-elementteinä. Kilpailussa on aina harvoja menestyjiä, mutta monia häviäjiä, joiden on vaikeampaa löytää perusteita myönteisen identiteetin kehitykselle. Ratkaisua tähän pulmaan kilpailun yhteiskunnassa etsitään usein virtuaalitodellisuuden lumemaailmasta eli eläytymällä viihteen tarjoamiin menestystarinoiniin ja samaistumalla katsomossa fanien tapaan "omien" urheilijoiden menestykseen "kyllä me olemme hyviä" -tyyliin. Jos minuutemme perustuu lähinnä lumetodellisuudesta saatuihin perusteisiin, on koko elämä vaarassa muuttua eräänlaiseksi korvike-elämäksi, toisten kautta ja toisten suoritusten avulla elämiseksi vailla itse koettua, todellista elämistä? Elämä on kaikin puolin tarkoitettu itse elättäväksi ja jos näin on, myös terve itsetunto ja terve identiteetti perustuvat ensi sijassa siihen, mitä tosiasiallisesti olemme, mitä itse teemme ja mihin itse omassa elämässämme ja arvovalinnoissamme pyrimme.

"Jos nuoruus on identiteetin etsimisen aikaa, ei liene vaikea kuvitella, miksi nykynuoriso etsii identiteettiään nimenomaan elämyksellisyydestä. Mitä muuta vaihtoehtoa sillä oikeastaan on? [...]. Elämyksen logiikka on kuitenkin pettävä. Jokainen elämys edellyttää uutta elämystä, joka ylittää intensiteetiltään edellisen. Ei ihme, että kuolemasta, tästä "suurimmasta" elämyksestä ja samalla kaiken elämyksellisyyden lopusta, on tullut olennainen pelipanos elämysleikeissä [...]. Se että extreme-lajeista on tullut nuorison keskuudessa niin suosittuja, on suoraa seurausta elämyksellisyyden ylivallasta, jota mediaspektaakkelin elämysteknologia lakkaamatta uusintaa" (Mika Ojakangas, tutkijatohtori. HS 4.2.2002).

"Me olemme tehokkaasti johdattaneet lapsemme vaaralliseen virtuaaliseen maailmaan ja samalla asettaneet heidät uuden kehityksen koekaniineiksi... Yhä nuoremmat suomalaislapsetkin pelaavat tuhoamiseen keskittyviä pelejä [...]. Monet tutkimukset osoittavat, että lasten ja nuorten psykososiaalisen kasvun perustekijät ovat horjuneet kiihkeätempoisessa kilpailuyhteiskunnassamme. Syrjäytyminen, häiriökäyttäytyminen ja psyykkinen oireilu ovat lisääntyneet" (Tuula Tamminen, lastenpsykiatrian professori. HS 19.10.2002).

"Suomalaisurheilijoiden huono mitalisaalis saattaa haurastuttaa penkkiurheilijoiden identiteettiä. Pieni maa ei voi ajan mittaan säilyä urheilun suurvaltana edes muutamassa lajissa. Jos joku on rakentanut identiteettinsä suomalaisen urheilun kulta-ajan saavutuksille, hänen identiteettinsä on hauraalla pohjalla [...]. Mutta kuinka kukaan voi rakentaa omaa identiteettiään toisten ihmisten suoritusten varaan? Ja kuinka kenenkään käsitys itsestään voisi saada kolhun siitä, että joku toinen jää kiinni rötöksestä? [...]. Horjukoon huippu-urheilun suorituksille rakennettu kurja identiteetti. Huolta kannattaa kantaa sellaisen yhteiskunnan rakentamisesta, jossa kaikilla olisi aitoja tyydytyksen aiheita omassa elämässään" (Terho Pulkkinen, teologian tohtori, dosentti. HS 26.3.2003).

Kilpailu toimii katalyysattorin tavoin kirvoittaessaan yhteiskunnan erilaiset voimavarat menestymisen pyrkimyksiin. Oman maamme nykyajan historia kehittyneisyyden, elintason, hyvinvoinnin ja eliniän mittareineen kertoo tästä menestyksestä. Olemme monilla aloilla olleet kansainvälisessä vertailussa kilpailukyvyyn eturintamassa, mikä on taannut menestymisen mm. vientiteollisuudessa, kaupassa ja urheilussa. Kilpailukykyisyys palkitsee eniten menestyviä yrittäjiä, mutta samalla se on tuottanut niin paljon jakoon myös yhteistä hyvää, että kilpailuun on ruvettu suhtautumaan koko yhteiskunnassa kuin maagiseen "runsauden sarveen", joka tuottaa vain hyvää. Näin uskotaan talouselämässä ja tämä näyttää olevan yleinen paradigma myös taloustutkimuksessa ja urheilussa, jossa takavuosina torjuttiin kaikille tarkoitettu kuntoliikuntakin toteamuksin: kilpaurheilu on parasta kunto liikuntaa! Kriittisyys ja muiden vaihtoehtojen pohdiskelu jäivät silloin kilpailun menestyskertomuksen vuoksi kesannolle.

Kilpailu on niin olennainen ja erottamaton elementti kilpailun yhteiskunnan elämänmuotoa, että siihen sopeudutaan ikään kuin luonnonlakina. Toiset ovat tässä sopeutumisessa menestyviä ja parempiosaisia, monet joutuvat tyytymään huonompiosaisuuteen, elämän sivustaseuraamiseen ja virtuaalitodellisuuden tarjoamiin sijaiselämyksiin.

"Kasvatuksellisessa mielessä kilpailu on arveluttava keino, josta tulisi tavanomaisessa merkityksessä kokonaan luopua sen luonteen kehittymiselle tuottamien haittojen vuoksi. Yksilöiden välinen kilpailu aiheuttaa heikkojen painamista, väheksymistä ja masentumista, kansojen välillä taas viime kädessä sotia. Todellista tasa-arvoisuutta ja veljeyttä sillä ei saavutettane sen parem-

min yksilöiden kuin kansojenkaan kesken. Maailman suuret ongelmat voidaan ratkaista vain keskinäisen ymmärryksen, ei kilpailun merkeissä [...]. Realistisesti tarkastellen tilanne saattaa vaikuttaa toivottomalta, kun ajattelee yksilöiden, ammattiryhmien, puolueiden ja kansojen keskinäistä kilpailua. Tosin on jo yleisesti alettu tuomita sodat, poliittiset ja uskonnolliset vai- not, taloudellisen kilpailun tuottamat saastumiset, mutta monien tällaisten ilmiöiden ydin, kilpailumentaliteetin palvonta on jäänyt kritiikin ulkopuo- lelle” (O. K. Kyöstiö, kasvatustieteen professori. HS 26.3.1972; O. K. Kyös- tiö toim. 1986, s. 113–144).

Kilpailu yhteisöllisenä toimintamuotona ei ole kaikille mystinen ”runsauden sarvi”, joka tuottaa vain hyvää. Pidemmän aikavälin puitteissa kilpailun yhteis- kunnan tilinpäätös on kuitenkin maamme osalta ollut selvästi myönteinen, mitä tulee yhteiskunnan kehittyneisyyteen ja kansamme hyvinvointiin. Mutta maailma muuttuu ja sen mukana myös kilpailun ja elämisen ehdot muuttuvat, eivätkä vält- tämättä myönteiseen suuntaan, josta alkaa enentyvästi näkyä todisteita.

Kilpailun yhteismarkkinat laajenevat jatkuvasti, mikä väistämättä nostaa jat- kuvasti kilpailun vaatimustaso. Vaatimustason nousu puolestaan suosii varsinkin raskaan teollisuuden ja bulkkituotannon aloilla niitä maita ja yrityksiä, joilla on suurimmat ja laadukkaimmat voimavarat kilpailukykyänsä jatkuvaan kehittämiseen. Pärjätäkseen tässä erivertaisten kilpailussa pienen maan yritysten on entistä enem- män rakennettava kilpailukykyänsä kustannustehokkuuteen ja tässä tarkoituksessa siirrettävä tuotantoaan entistä enemmän ”luonnollisille alueille” eli lähelle kysyn- tää, raaka-ainelähteitä ja halvempaa työvoimaa.

Toisena vaihtoehtona on sellaisten uusien palvelu- ja tuotealojen kehittämi- nen, mitkä ovat hinta- ja laatusuhteessa kilpailukykyisiä kansainvälisillä mark- kinoilla. Tästä esimerkkinä mainittakoon kansainvälistä tunnustusta saanut peruskoulujärjestelmä ja viihdemarkkinoilla menestyneet nettipelit. Kilpailun markkinoiden avautuessa vahvat ulkomaan yritykset ja kauppa- ketjut ovat kiristä- neet kilpailun ruuvikierrettä myös perinteisten kotimarkkinoiden ja välttämättö- myystarvikkeiden suuntaan. Tämä näkyy tuotevalikoimien häkellyttävänä paljou- tena, mutta myös turhan kama- ja rihkamatavaran turruttavana tarjontana, joka on muuttamassa mm. perinteiset pyhänvietot hiljentymisineen kaupallisuuden juhla- päiviksi mainosliputuksineen. ja -tarjouksineen.

”Me olemme ajautuneet teollistuvassa prosessissa keinoelämään, jonka arvot määräytyvät tietämättämme ylhäältä. Suurvaltojen johtajat asevarustelui- neen, ylikansalliset yhtiöt tuotantotavoitteineen ja markkinointimekanismeineen, kansainvälinen kilpailu, talouslehtien tilastot, ekonomistit, insinöörit, tiedemiehet ja kauppiat puhaltavat kaikki yhteen hiileen ja lyövät metro- nomilla tahtia. Siinä rytmissä sitten etenevät hanhenmarssia omat suuryh- tiömme, metsäteollisuutemme, poliitikkomme, ammattiyhdistyksemme, tutki- muslaitoksemme, koko elinkeinoelämä, ruodut ojennuksessa. Kulutuksemme

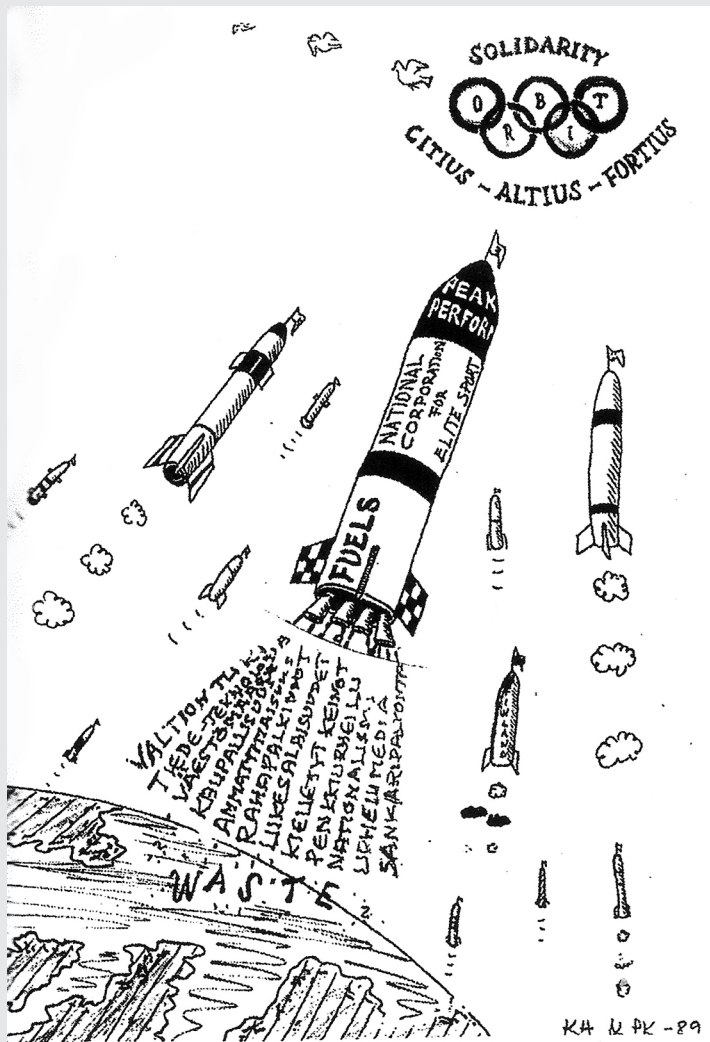
tavoitteena on luoda tehokkaita, elinkeinoelämälle kelvollisia kansalaisia – Vapaa-aikamme tavoitteena on virkistäytyä työelämää varten – Tuotantomme tavoitteena on luoda tavaraa - Kulutuksemme tavoitteena on tuottaa tavaraa – Me tuotamme, jotta voisimme kuluttaa, kulutamme, jotta voisimme tuottaa – Kansalainen on syntynyt maailmaan, ei elääkseen, vaan kantaakseen kortensa kekoon” (Eero Paloheimo, tekn. tohtori. Futuri kesäkuu 1984, s. 74)

Kilpailun yhteiskunnassa idealismilla ja aatteellisuudella on entistä heikommat edellytykset toteuttaa tarkoitustaan. Kun voimavarat on keskitettävä kilpailukykyisyyteen, idealismiin ei ole enää varaa. Kilpailun yhteiskunnassa eletään ja toimitaan tässä ja nyt eli nykyhetken kilpailuvaatimusten mukaisesti. Tämän lyhytjänteisen ja jatkuvan kilpavarustelun jäljet näkyvät ilmastomuutoksissa, luonnonvarojen riistokäytössä, ympäristösaasteissa, kasvavissa jätevuorissa ja luonnontuhoissa. Ja kaikki tämä on ollut myös se hinta, jonka erityisesti ns. kehittyneet länsimaat ovat maksaneet kehityksestään ja korkeasta elintasostaan. Ja miten lyhyen aikavälin puitteissa tämä onkaan toteutunut. Päättymätön kilpailu jatkuu ja laajenee uusien kehittyvien maiden tullessa Kiinan tapaan vauhdilla mukaan.

Kilpailun vaatimustaso nousee jatkuvasti ruuvikierteen tavoin. Toiminnan tehostaminen – tässä ja nyt – on tärkeintä eikä silloin ole varaa pysähtyä kriittiseen tilannearviointiin, saati kestäväen kehityksen tai tulevaisuuden skenaarioiden pohdiskeluihin. Kun kilpaillaan tässä ja nyt, silloin ei ole varaa ekologiseen ajatteluun ja sellaisiin kehityksen linjauksiin, joilla turvattaisiin luonnon monimuotoiset rikkautet ja tulevien sukupolvien hyvän elämisen mahdollisuudet. Tällainen idealismi jäytää kilpailukykyisyyttä ja soveltuu heikosti kilpailun yhteiskunnan agendaan, jossa monet ratkaisut monilla eri aloilla, puoluepolitiikka mukaan lukien, tehdään usein lyhytjänteisesti, nykyhetken kilpailuvaatimusten mukaisesti.

Huippu-urheilu kritiikin kohteena

Minut on julkisuudessa leimattu kilpaurheilun vastustajaksi kritiikkini vuoksi. Suhtaudun kriittisesti huippu-urheilussa nimenomaan sen nykyiseen kaupallistumiseen, totaalistumiskehitykseen, suhteettomaan yliarvostukseen, kansainvälisen huippu-urheilun ylikehitykseen ja menestyspotentiaaliltaan täysin erivertaisten suurten maiden valtiojohtoiseen kilpavarusteluun. Tämän kritiikkini esitin kutsuttuna asiantuntijana selkokielellä myös vuonna 1989 KOK:n ensimmäisessä tieteellisessä kongressissa Colorado Springsissä, josta seuraava esitelmäni loppuun sijoitettu piirrosnäyte urheilun kilpavarustelusta:

Mielestäni urheilun paras kansallinen anti ja hyöty pienen maamme osalta toteutuu parhaiten terveessä reilun pelin **vapaa-ajan urheilussa työn tai opiskelun ohessa**. Tämän harrastusurheilun edistämisen pitäisi olla myös urheilujärjestöjemme päätehtävä. Toki huippu-urheilu-uran valinnoille erityislahjakkaille nuorille on annettava hyvät mahdollisuudet riittävine tukitoimineen kehittää kansainväliseen menestykseen tähtäävää suorituskykyään, mutta nykyisessä totaalistuvan kansainvälisen kilpailun tilanteessa kilpaurheilun painopiste olisi syytä siirtää kotimarkkinoille. Kilpaurheilu jää kuitenkin aina suhteellisen pienen nuorisovähemmistön asiaksi ja siksi se ei saa syrjäyttää liikuntakulttuurimme tärkeintä tehtävää eli kaikkien nuorten ja kaikkien väestöryhmien ”liikekannallepanoa” terveytemme ja toimintakykyisyytemme tärkeänä edellytyksenä (1/2019 Kanava).

Kilpailun elämäkäsitys

Kilpailun yhteiskunta ja sen menestystarina perustuu paljossa voiman ja tehokkuuden lakiin, jossa kilpailukyky takaa menestymisen ja hyvän elämisen edellytykset. Myös yhteiskunnan ”tajuntateollisuus”, nykypäivän tehokas media, viestittää samaa sanomaa kilpailukykyisyyden tärkeästä merkityksestä kehittyneen yhteiskunnan elämäkäsityksenä sen kriittisyyden kohdistuessa lähinnä kilpailukyvyn puutteisiin. Mutta ”kumpujen yöstä” rohkea toisinajattelija Yrjö Kallinen pystyi vielä ihmettelemään kriittisesti elämäkäsitystämme:

” [...] ihmisenä oleminen näyttää kärjistyvän kilpailuksi. Tavallista normaalia elämää ei noteerata. Se ei näy lehdissä. Jos mies tekee työtä rakennuksella, kaivaa ojaa tai kuorii pöllejä, on tehtaassa tai opettajana tai minä tahansa, hänen kuvansa ei tule lehteen, häntä ei kukaan huomaa. Hänen työllään ei ole julkisuusarvoa. Mutta annappas, kun lyö toisen tainnoksiin tai hyppää hyvin korkean riman yli joustavalla seipäällä tai pääsee elokuvaan tai kummittelee mitä tahansa erikoista, sitten koko maailma on läpäällään. Aina pitää voittaa toinen, päästä ensimmäiseksi, olla parempi kuin toinen – se noterataan. Ja mikä on seuraus? Nuoren sieluun painautuu elämäntaju, joka on täynnä kilpailuvelvoitusta. Näytä, että pystyt. Ellet pysty, se on häpeä. Sinä olet epäonnistunut. Tämä on niin läheinen asia, että siihen ei ole edes objektiivista suhdetta, nuoret eivät ymmärrä, että tämä käsitys on heihin suggeroitu. Mutta elokuvat huutavat, sanomalehdet huutavat, televisio huutaa, kirjat huutavat tuota epätoivoista kilpailuhenkeä ja voittaja-arvostusta. Siinä hiipii ihmiseen epäily ja toivottomuus, ja ihminen tuntee itsensä turhautuneeksi, mitättömäksi, ja sitä hän ei kestä. Tulee tarve särkeä jotakin, lyödä ikkunoita rikki, jollei muuta osaa, tai puhua ruokottomuuksia” (Kallinen 1971, s.91).

Kansanmiehenä kaiken kokeneen ja elämänviisautensa oppineen Yrjö Kallisen sanoma on tullut päivä päivältä entistä ajankohtaisemmaksi. Mutta onko kukaan edes TUL:n piirissä oppinut mitään tämän kansanmiehen terävästä talous- ja urheilukritiikistä? Kouluviisaina me kaikki "tiedämme" muka pätevämmiin "oikean" elämäntapamateriaalin ja yhteiskunnan kestävä kehityksen edellytykset?

*"Perussyynä on se, että koko yhteiskunta on muuttunut kylmäksi kilpailuyhteiskunnaksi. Kilpailuyhteiskunta tuottaa joillekin menestystä, joka perustuu perin juuriin siihen, että on myös häviäjiä. Jotkut syrjäytyvät ja voivat pahoin. Menestymisen pakko luo yhteiskuntaan aggression ja tunnekylläisyyden ilma-
piirin... Nopean menestyksen simulointi, empatiakyvyttömyys ja sosiaalisen välittämisen puuttuminen ovat vaarallinen yhdistelmä. Kun kaikkea toimintaa on alettu arvottaa liiketoimintana, elämäntapamaterialismista on tullut vallitseva todellisuus, jossa kansalaisuuden merkitys on rappeutunut pelkäksi työmarkkinakansalaisuudeksi ja kuluttajaksi... Kun talouselämä on korotettu uskonnon, isänmaan ja moraalisen auktoriteetin rooliin, myös kasvat-
tus on mukautumassa pelkäksi hyödyn välineeksi. Kilpailukyky ja tehokkuus ovat lastenkasvatuksenkin välineellistäviä moraalinormeja "* (kasvatustieteen professori Veli-Matti Väri ja lehtori, tutkija Olli-Jukka Jokisaari. HS 17.11.2007).

Kilpailun yhteiskunnan ja sen yrittämisen kannusteena on oman edun tavoittelu eli kauniimminkin sanottuna: *"jokainen on oman onnensa seppä"*. **Kilpailun yhteiskuntaa sävyttävät itsekkyys ja yksilökeskeisyys.** Kilpailun yhteiskunnassa toimivat kovat tehokkuuden ja vahvuuden arvot ja miessukupuoli näiden arvojen edustajana määrää kehityksen suunnan. Nämä ominaispiirteet ovat tunnusomaisia erityisesti vahvoille yrittäjille, jotka menestyvät kilpailussa. He edustavat myös sitä luovuutta, osaamista ja yrittäjyyttä, jonka varassa osaltaan koko yhteiskunta ja sen myötä kansan elintaso ja hyvinvointi kehittyvät. Nyky-yhteiskunta perustuu kilpailukykyyn ja toimii samalla paljossa vahvojen yrittäjien panostusten varassa.

Mutta kilpailun yhteiskunta erottelee enemmän tai vähemmän jyrkästi vahvat heikommista ja kyvykkäät kyvyttömistä. Tämän erottelun lievittämiseksi kilpailun yhteiskunta tarjoaa mitä erilaisimpia paremmuuden näyttöjä mitä erilaisimpien kykyjen ja osaamisen alueilta: akankannosta auraskilpailuun, lölynnotosta kehonrakennukseen. Siten esimerkiksi urheilu suosittuna yleisöviihteenä tarjoaa jo yksin jääkiekossa tuhansille nuorille, joille normaali koulu- tai ammattiura syystä tai toisesta on jäänyt tai on jäämässä sivuraiteelle, mahdollisuuden menestyä ja kokea pätevyyttä. Vaikka kyseessä on vain "lätjän" vispaamisesta, tämä pätevyys voi kilpailun yhteiskunnassa nostaa taitajansa julkisuuteen ja tasavallan merkkihenkilöksi. *Halo-efekti* voi puolestaan siivittää tunnetun urheilusankarin vaikkapa eduskuntaan. Halo-efekti eli sädekehävaikutus viittaa siihen, että jos joku osoittaa näkyvää julkipätevyyttä jollakin alalla, vaikkapa "lätjän vispaamisessa", hänen uskotaan pätevän muussakin aina eduskuntatyötä myöten. Mielestäni demokraatialla on omat vahvuutensa, mutta myös heikkoutensa.

Tarjotessaan monilla eri aloilla ja esimerkiksi viihteen alalla menestymisen väyliä kilpailun yhteiskunta osaltaan lievittää niitä vähemmän toivottavia seuraamuksia, mitä riittämätön kilpailukyky perinteisellä ammattiuralla voi aiheuttaa. Nykyaikainen yhteiskunta toimii myös paljossa talouselämän yritysten ja vapaaajan yhteisötoiminnan varassa, mikä merkitsee ennen kaikkea yhteisö- ja joukkuekilpailun ensisijaisuutta yksilökilpailuun nähden. Tämä merkitsee puolestaan sitä, että sekä menestymisen että häviämisen kokemukset ovat omiaan myös jakaantumaan ja osin tasaantumaan kilpailevan yhteisön koko jäsenistölle.

Kilpailu palkitsee kuitenkin pääsääntöisesti eniten harvoja, osaamisen valioita, suuren enemmistön jäädessä pudotuslistalle tai joutuessa tyytymään "vaihtopenkillä istumiseen" ja ilman pärjäämisen kokemuksia. Tämän vuoksi kilpailun yhteiskunta tarvitsee turvaverkostoja ja sitä enemmän, mitä kovemmaksi kilpailun vaatimustaso nousee. Tämä merkitsee sitä, että kilpailun yhteiskunta ei pysty toimimaan häiriöttä vain kilpailun kovien arvojen varassa, vaan se tarvitsee yhteisöllisyytensä perustaksi myös pehmeitä arvoja. Ilman altruismiin perustuvaa palvelun yhteiskuntaa itsekkään, oman edun tavoitteluun rakentuva kilpailun yhteiskunta on entistä alttiimpi vakaville häiriöilmiöille ja konflikteille aina anarkismia myöten. Oireellisesti tällaisesta kehityksestä kysymykset menestyksen tuomien palkkioiden oikeudenmukaisesta jakaantumisesta yrityksissä ja kansalaisten kasvavat tuloerot ovat nousseet julkisen keskustelun kohteiksi.

"Miten voimme arvostaa rajatonta vaurauden kasvattamista ja hyväksyä suhteettomat tulot, niin ettei oteta huomioon sitä yhteisöä, jonka keskellä eletään ja jonka tukea kaikinpuolisesti tarvitaan; miten voimme kuvitella kestävää tulevaisuutta Suomessa ja maailmassa vahvojen vahvistumisen ja rikkaiden rikastumisen perustalle? Jotain sokeaa on nykyisessä maailmanlaajuiseen valtaan pyrkivässä talousjärjestelmässä, joka esiintyy voittajan elkein, kovenevin ottein ja vaihtoehdottomaksi julistautuen. Lyhyellä tähtämellä se kasaa leipää vahvoille, pitkällä tähtämellä se tyrehdyttää sen kaikilta." (Jorma Lauha, piispa. Keski-suomalainen 5.2.1997).

"Kansan vallan on oltava myös vastuullista. Oikeudenmukainen yhteiskunta vaatii ihmisiltä kykyä eläytyä toisen asemaan, auttaa muita ihmisiä selviytymään ja tajuta omien tekojensa vaikutukset. Meillä kaikilla on ihmisen kokoinen ja oman asemamme mukainen vastuu jokaisen ihmis- ja perusoi-keuksien toteutumisesta. Perusvelvollisuuksien hyväksyminen kysyy yksilöllistä moraalialia, globaalialia veljeyttä" (Kirsti Rissanen, oikeusministeriön kansliapäällikkö, professori. HS 23.7.1995).

Demokraattinen yhteiskuntajärjestelmä takaa sen, että vahvojen kilpailullinen paremmuus ei kuitenkaan itsevaltaisesti ohjaa kilpailun yhteiskunnan kehitystä, vaan suunnasta päätetään enemmistöäänin, jossa myös *huolto- ja turvapalvelun yhteiskunta* saa tahtonsa kuuluviin. Kilpailun yhteiskunta tarvitsee häiriötilanteiden säätelyyn myös kaikkien kansalaisten ihmisarvoa, toimeentuloa ja hyvinvoin-

tia vahvistavan *palveluyhteiskunnan* toimintajärjestelmiä. Mutta nykyinen valioitten urheilua ylikorostava järjestelmä suoritusvaatimuksineen edustaa kilpailun yhteiskuntaa, joka syrjäyttää tämän tärkeämmän palveluyhteiskunnan tehtävän eli koko kansan liikekannalle herättämisen terveyden ja toimintakykyisyyden tärkeänä edellytyksenä.

Demokraattisten maiden puoluejärjestelmät kuvastavatkin yleensä pyrkimystä, jossa vahvat, yhteiskunnan jatkuvaa kehitystä edustavat markkinavoimat kamppailevat palvelevan yhteiskunnan intressien kanssa. Tämä kamppailu ja kompromissien jatkuva etsiminen on olennaista kaikille demokraattisille maille. Se voi toteutua usein syklisenä ilmiönä, jossa kilpailukykyisyyteen panostava poliittinen suuntaus vaihtuu usein vuorostaan vähempiosaisten huolto- ja turvaverkostoja vahvistavaan poliittiseen suuntaukseen.

Syklinen vuorottelu tehokkuutta ja turvallisuutta painopistesuuntaukseltaan edustavien poliittisten puolueitten ja toimintamallien välillä on ollut selvästi havaittavissa monien demokraattisten maiden poliittisessa päätöksenteossa. Vakaan yhteiskuntakehityksen takaa ainakin teoriassa sellainen poliittinen tilanne, jossa kilpailun ja palvelun erilaiset yhteiskuntakäsitykset voisivat toteutua samanaikaisesti poliittisen yhteistyön ja kompromissien tuloksena. Tämä on osoittautunut käytännössä kuitenkin vaikeaksi yhtälöksi, koska palvelujen toteuttaminen edellyttää myös voimavaroja ja niiden riittävyys puolestaan kilpailukykyä kasvavine panostuksineen.

Kalevi Heinilä kutsuttiin suomalaisen urheilun Hall of Famen jäseneksi Urheilugaalassa 2019

LÄHDEKIRJALLISUUS

- Bredemeier, H.C. & Toby, J. *Social Problems in America*. New York 1960.
- Hartiala, K., *Polun varrelta – Sanottua ja tehtyä*. Huhmari 1990.
- Hartiala, K., *Urheilun kahdet kasvot*. Huhmari 1997.
- Heinilä, K., *Perhekumppanuus ja perheen kiinteys*. Väestöntutkimuksen vuosikirja VII 1961–1962, s. 75–100.
- Heinilä, K., *Urheilun säätely ja reilu peli*. Liikunta ja tiede 5/1988.
- Heinilä, K., *Terve sielu terveessä ruumiissa*. Jyväskylä 2001.
- Heinilä, K., *Liikunta- ja urheilukulttuurimme*. Helsinki 2010.
- Jennings, A., *Investigating corruption in corporate sport: The IOC and FIFA*. *International Review for the Sociology of Sport*, 4/2011, 397–399.
- Lahti, J., *Jyväskylän yliopiston liikunnanopettajakoulutus vuosina 1963–2013*, Jyväskylä 2016.
- Kallinen, Y., *Elämmekö unessa*. Helsinki 1971.
- Kilpailusta voimistelussa ja urheilussa*. *Kouluvoimistelu ja -urheilu* 3/1961, 21–23.
- Kyöstiö, O. K., *Kilpailu ja sen käyttö kasvatuksessa*. Teoksessa *Kyöstiö, O. K., Ajatuksia aikamme kasvatuksesta*, Keuruu, 1986, s. 113–144.
- Kunnas, T., *Mitä jäljellä moraalista*. Helsinki 2002.
- Lahti, J., *Jyväskylän yliopiston liikunnanopettajakoulutus vuosina 1963–2013*, Jyväskylä 2016.
- Lenk, H., *Humanity*. *IOC Bulletin* no 4, 11th Olympic Congress, Baden-Baden 1981-
- Linnamo V. *Liikuntateknologia tukee talviurheilun valmennusta*. *Liikunta & Tiede* 6/2013, 68–71.
- Park, R. E., *The Human Communities*, Glencoe Ill. 1952.
- Simson, Vyv & Jennings, A., *The Lords of the Rings*. Toronto 1992.
- Waris, H., *Muuttuva suomalainen yhteiskunta*, Porvoo 1968.
- Veblen, T., *The Theory of the Leisure Class*, New York 1934.

KALEVI HEINILÄ

Syntynyt Salossa 16.2.1924

Sotaylioppilas 1943

Palvelu IS 272 -yksikössä vuonna 1941 korpraalina

Sotaveteraani, rintamalla 1942–1945, res. kapteeni

OPINNOT

Voimistelunopettaja 1948

Valtiotieteen kandidaatti 1951

Asla-stipendiaattina Kalifornian yliopistossa 1954–1955

Valtiotieteiden tohtori 1959

AMMATTIURA

Yleisurheilun piirivalmentaja kesät 1948–1950

Vt. lehtori Suomen Urheiluopistossa 1950–1951

SVUL:n kasvatus- ja järjestöosaston päällikkö 1951–1955

Sosiologian assistentti 1955–63, dosentti 1962–1966 Helsingin yliopisto

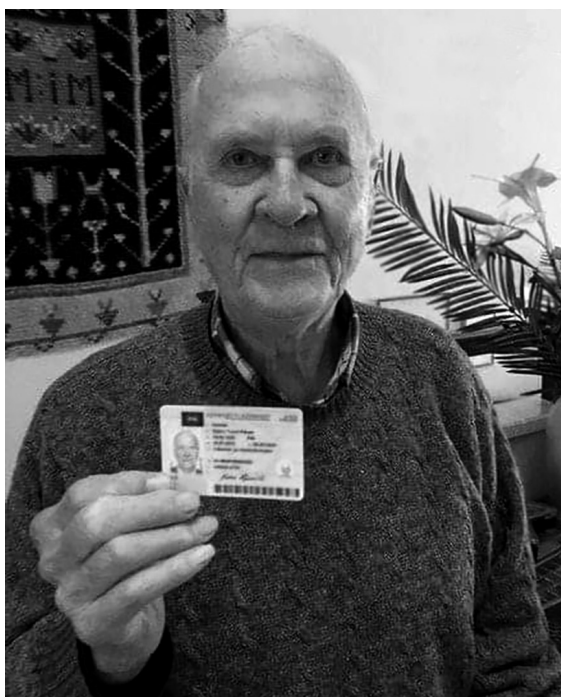
Liikuntapedagogiikan professori 1965–1972 Jyväskylän yliopisto

Liikuntasosiologian professori 1972–1987 Jyväskylän yliopisto

Liikuntatieteellisen tiedekunnan dekaani 1974–1977 Jyväskylän yliopisto

Jyväskylän yliopiston vararehtori 1969–1974

Jyväskylän yliopiston rehtori 1977–82

Satavuotiaaksi ulottuva ajokortti.

TEOKSIA

- Vapaa-aika ja urheilu, WSOY, 1959 (väitöskirja)
Tupakoiva nuoriso, WSOY, 1962
Urheilu – Ihminen – yhteiskunta, Gummerus, 1974
Yliopiston puolustaminen, WSOY, 1983
Yhteishyvän asialla yliopistossa, JY:n hallintovirasto, 1983
Terve sielu terveessä ruumiissa? Kopijyvä, 2001
Läksyjä ja läksytyksiä murrosajan urheilusta ja yliopistosta,
Kopijyvä, 2001
Centennial International Sport in Critical Focus, Minerva, 2004
Elämää vastavirtaan, omakustanne, 2009
Liikunta- ja urheilukulttuurimme – Eilen – tänään – huomenna,
omakustanne, 2010
Minne menet Suomen urheilu? Kilpavarustelusta kestävään
kehitykseen, Into, 2018

KIRJOITUKSIA SUOMALAISESSA SUOMESSA JA KANAVASSA

- ”Istuva ihminen” – Vapaa-ajan yhteiskuntapoliittisia ongelmia,
7/1966
Tutkimus politiikan valjaissa, 6/1974
Huippu-urheilu – Maailman suurin pieni asia, 3/1998
Opetusministeriö ja huippu-urheilumme kriisin hallinta, 6/2004
Huippu-urheilun arvot puntarissa, 2/2009
Suomi voittoon, maksoi mitä maksoi. 6/2010
Yliopisto ja kestävä kehityksen haasteet, 5/2012
Yhteisöelämän perusta on oikeuksien ja velvollisuuksien
tasapaino, 8/2015
Urheilu torjuu kaiken toisinajattelun, 4/2018
Kilpailun Janus-kasvot, 1/2019

” Yliopistolaitos oli ajautunut 1970-luvulla uusvasemmistolaisen opiskelijaliikkeen paineessa murrosvaiheeseen. Vanhan liiton yliopistomiehenä ryhdyin osaltani puolustamaan perinteistä opetuksen ja tutkimuksen vapautta ja samalla tiedeellisen asiantuntemuksen tärkeyttä yliopiston hallinnossa. Lopulta yliopiston perinteinen vapaus onnistuttiin säilyttämään.

Siirryttyäni eläkkeelle olen jatkanut erityisesti liikuntakulttuurimme kehityksen kriittistä tarkkailua. Liikunta- ja urheilukulttuurimme on vahvasti perinnesidonnaista. Suuret yhteiskunnalliset muutokset, mutta myös kansainvälisen urheilun kehitys edellyttäisivät liikuntakulttuurimme uudistumista.”

LTS

Liikuntatieteellinen Seura
Finnish Society of Sport Sciences

ISBN 978-952-5762-14-3

